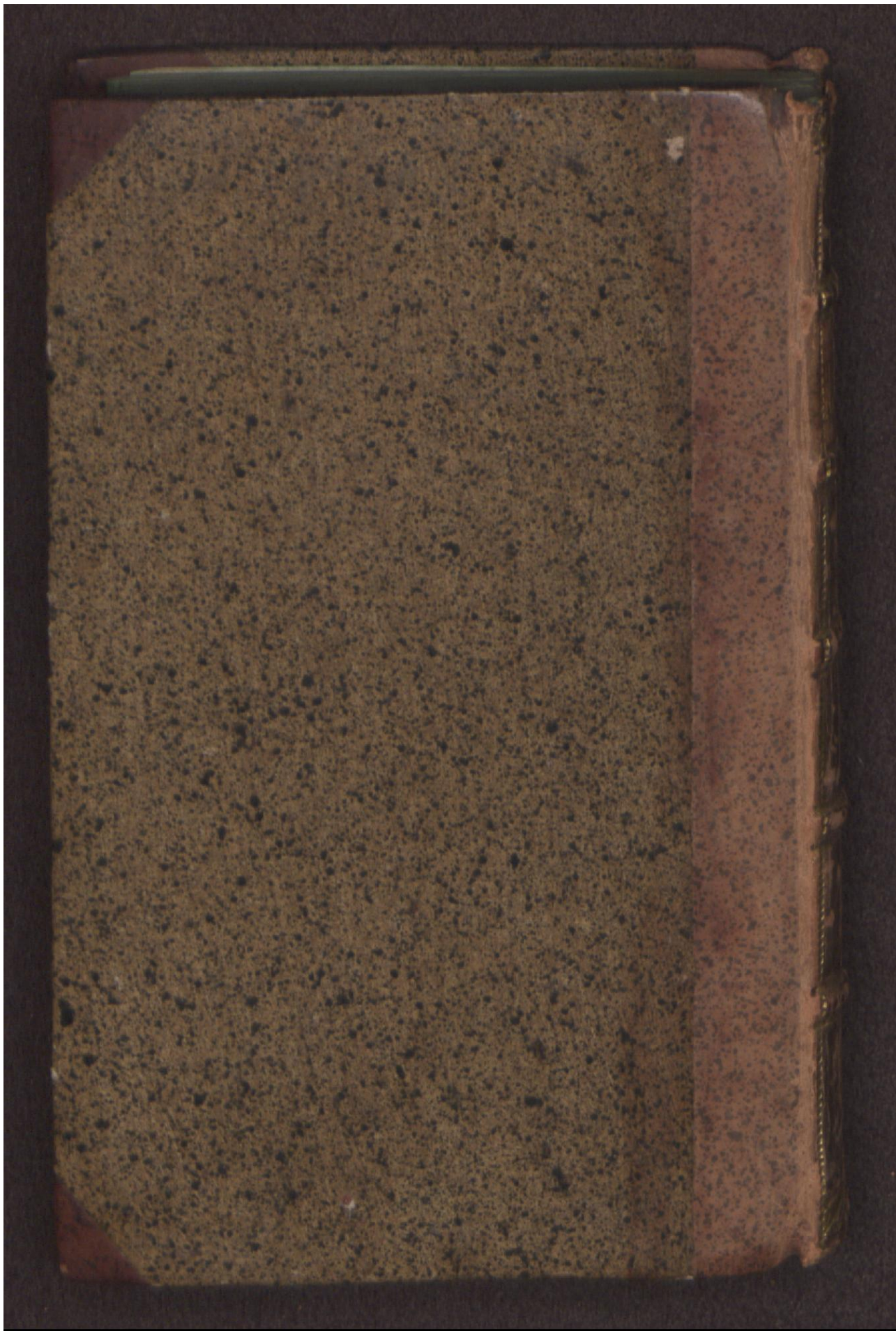
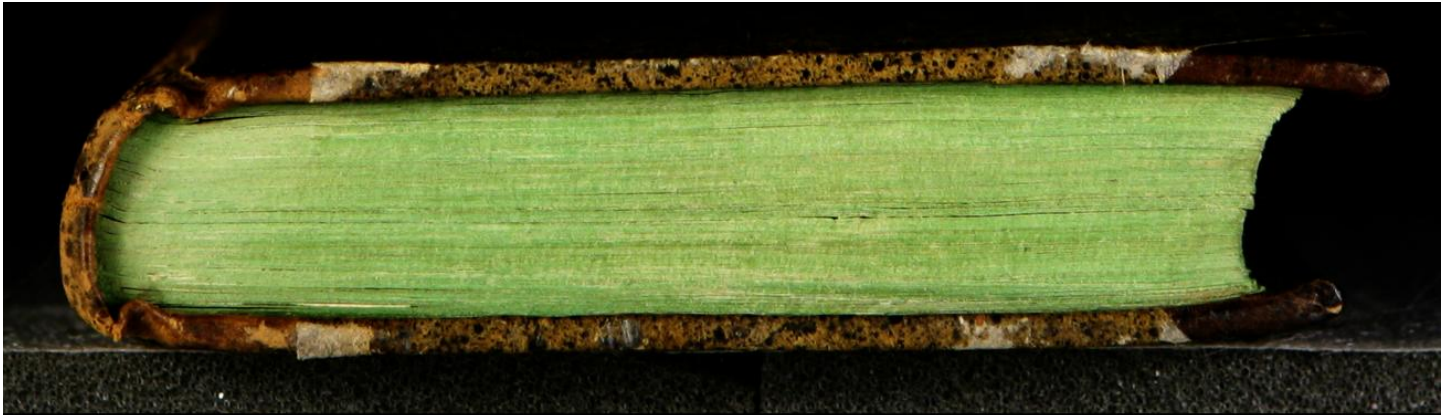

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 815 8° copy 1

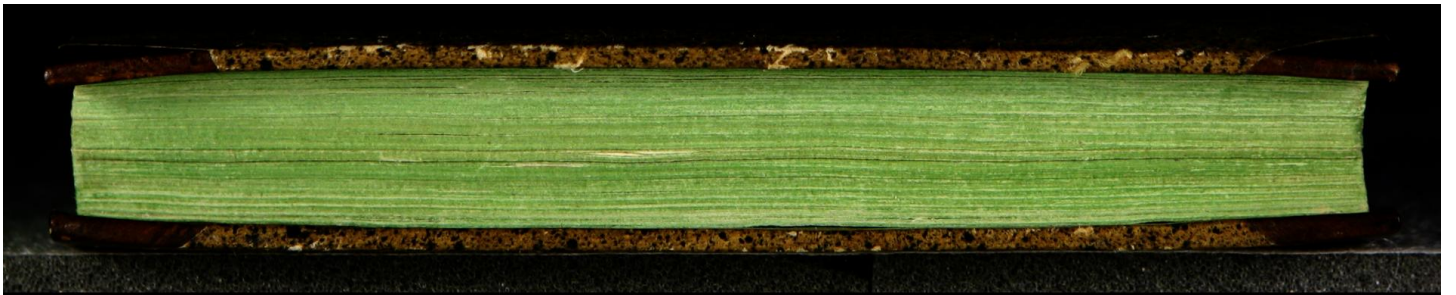

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 815 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 815 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 815 8° copy 1

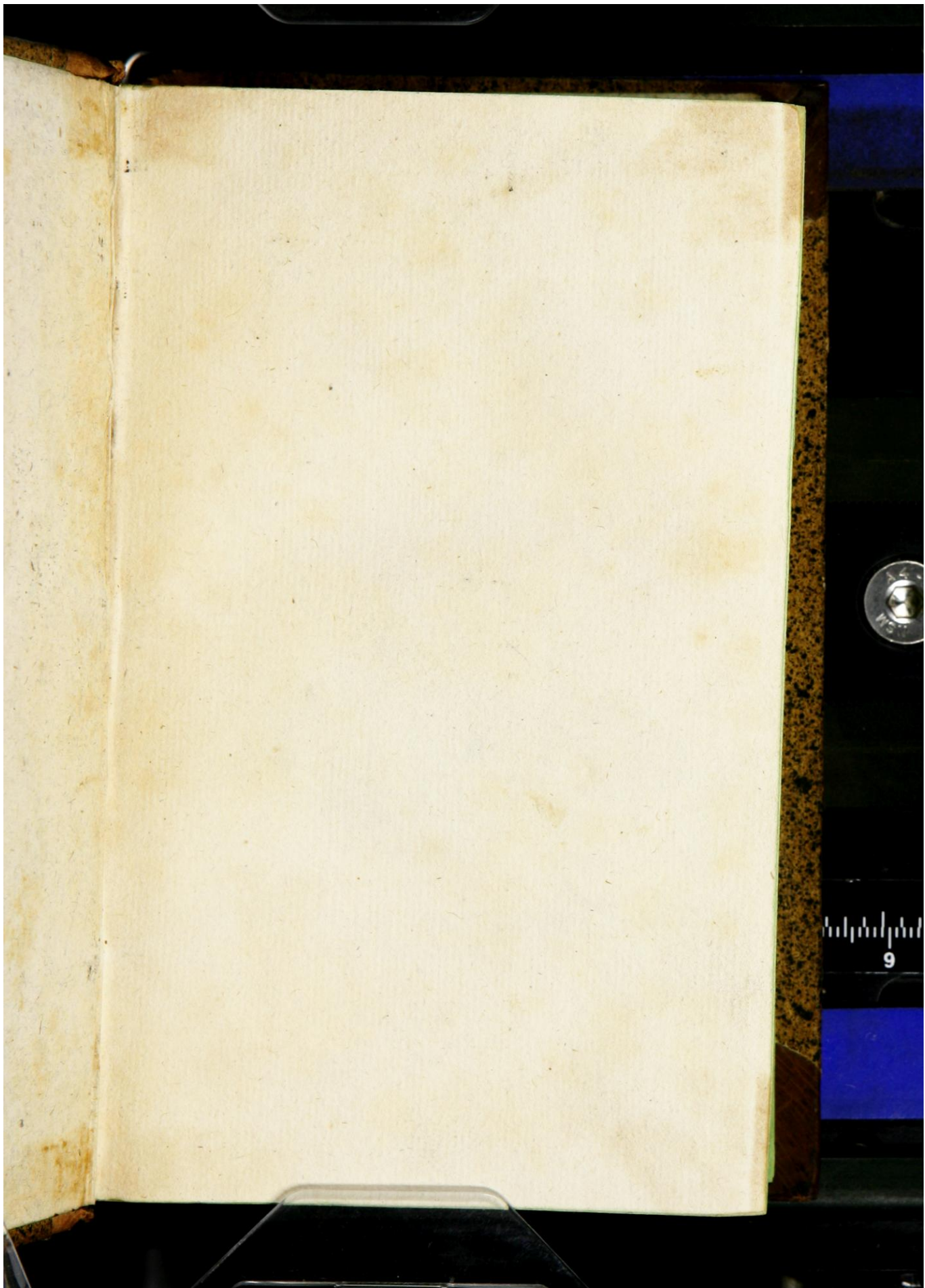
1. 292

LN 815

ex. 1

M

CO
IN
LAM
GAL

NICO

Si Fil

A N

COMMENTARIVS
IN EPISTO-
LAM PAULI AD
GALATAS, SRI-
PTVS

A

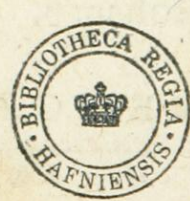
NICOLAO HEMMINGIO.

Si Filius uos liberauerit, uerè liberi
eritis, Iohan: 8.

VITEBERGÆ
ANNO M. D. LXIIII.

COMMUNIS
M. P. B. I. S. T. O.
L. A. P. A. V. D. I. A. B.

SPL
NER
VIRTU
DOMIN
SENATO
ENTISSI
HOLM
MID
C

tranquill
mus in o
gnas san
bendit.
quem fr

SPLENDORE GE-
NERIS, PIETATE ET
VIRTUTE PRÆSTANTI VIRO,
DOMINO GEORGIO ROSENKRANTZ
SENATORI REGNI DANIÆ SAPI-
ENTISSIMO, DOMINO DE ROSEN-
HOLM, SVO PATRONO AC DO-
MINO, GRATIAM ET PA-
CEM PRECAIVRNI-
COLAVS HEM-
MINGIVS.

*V M PAVLVS
Apostolus adhorta-
tur, vt preces fiant
pro regibus & alijs
omnibus in eminen-
tia constitutis, quo
tranquillam & quietam vitam dega-
mus in omni pietate & honestate, ma-
gnas sanè res paucis verbis compre-
hendit. Non enim tantum docet in
quem finem ordinarit Deus magi-
stratum,*

EPISTOLA

stratum, tum omnes pios potissimum occupatos esse oporteat. Etsi autem tempore Pauli tot ferè erant Ecclesie hostes, quot erant magistratus: tamen inter ordinationem Dei & Sathanae confusionem permagnum est discrimen. Paulus igitur ipsum consilium Dei ordinantis gradus gubernatorum in mundo considerans, preces pro magistratu præcipit fieri, ut tandem veluti è graui sopore excitatus, magistratus cogitet se ministrum Dei esse, ut ea faciat quæ Deo grata sunt & humanæ societati salutaria. Ab hoc fine longè aberrant isti, qui ocium, utinam ocium tantum, sectantes, susq; deq; ferunt quomodo respublica administretur: qui olim iusto iudicium rationem suæ administrationis reddent. Quare cuicumq; magistratui pietas

tas cor
diat, ab
ipsum op
minus s
strave ve
à domine
bus verb
num esse
stratus:
suum di
diceret:
stra sapien
peria conf
seruantur
humano:
gum & s
duntur,
pter me
ria. Ego
ges: ego

DEDICATORIA.

tas cordi est, is Paulum docentem au-
diat, ab eoq; discat in quibus occupari
ipsum oporteat, modò diuinum illud
munus sibi commissum ritè admini-
strare velit. Non frustra dictum est
à domino: Ego dixi *Dij estis*. qui-
bus verbis Dominus significat diui-
num esse officium quod gerit magi-
stratus: in cuius rei testimonium illi
suum diuinum nomen impertit. Ac si
diceret: non vestra potentia, non ve-
stra sapientia, non vestris consilijs im-
peria constituuntur, retinentur, con-
seruantur, & sunt salutaria generi
humano: Sed à me qui Rex sum Re-
gum & Dominus Sebaoth, vobis tra-
duntur, per me retinentur, & pro-
pter me conseruantur & sunt saluta-
ria. Ego enim sum qui constituo re-
ges: ego sum qui do salutem regibus:

A ij ego

EPISTOLA

ego sum per quem vos reges regnatis: in cuius rei evidens testimonium vobis meum diuinum nomen communico, vt **Dij** appellemini. Cum igitur Deus ornet magistratum societate sui nominis, seuerissimè postulat, vt huic sanctissimo & augustissimo titulo factis respondeat. Non ergo Princeps aut magistratus vocem **A T R E I** indignissimam homine imitetur, qui ait: Sanctitas, pietas, fides priuata bona sunt, qua iuuat eant reges: Sed potius sanctissimo Regi Iosaphat obtemperet, qui ita à se constitutos gubernatores alloquitur: Videte quid agatas, Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, & quodcumq; iudicaueritis in vos redundabit, sit igitur timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non enim

enim
iniqu
ptio,
hac a
omnes
Christ
nus e
tatis,
preme

maxim
bet? P
rat, du
ys qui
sunt fi
quieta
tate, &
tranqu
vita: (

DEDICATORIA.

enim apud Dominum Deum nostrum
iniquitas est, nec personarum acce-
ptio, nec acceptio munerum. Vtinam
hæc admonitio locum haberet apud
omnes qui magistratu funguntur, &
Christiano nomine gaudent: certe mi-
nus esset tyrannidis, minus crudeli-
tatis, nec tot miseri homines iniquis
premerentur iudicijs.

Sed quænam sunt illa in quibus
maximè pius magistratus occupari de-
bet? Paulus quatuor ordine enume-
rat, dum iubet preces pro regibus, &
ijs qui in aliqua eminentia constituti
sunt fieri, ut tranquillam, inquit, &
quietam vitam degamus in omni pie-
tate, & honestate. Primùm est igitur
tranquilla vita: Secundum, quieta
vita: (nam inter tranquillam vitam

A 4

& qui-

EPISTOLA

Et quietam discerno) Tertium, pietas: Quartum, honestas.

Prima igitur cura magistratus erit ut tranquillam vitam degamus. Est autem vita tranquilla, cum totum reipublicæ aut regni alicuius corpus pace fruitur, et non infestatur ab externis hostibus. In hunc finem Deus magistratum potentia et armis munit, ut se hostibus, si quando tranquillitatem reipublicæ labefactare volunt, opponat. Nam tum demum iustum erit bellum, quando suscipitur religionis, legum et subditorum defensionis gratia. Quare magistratus qui hic stringit gladium in hostem, minister Dei est et bona conscientia hostem inuadere potest. Magistratus igitur qui Deum timet sciat suum officium esse, ut vice Dei hostem repellat,

lat,
dege

ut su

autem

cum /

guli l

pria e

ponit

riofa

li die

quiet

tur as

prias

prias

um f

nestè

et de

bor re

tim

DEDICATORIA.

lat, quo subditis tranquillam vitam
degere liceat.

Secunda cura magistratus erit
vt subditi quietam degant vitam. Est
autem vita ἡσυχία hoc est quieta,
cum singuli status & ordines, atq; sin-
guli homines propria agunt, & pro-
pria curant sine πολυπραγμοσύνη. Op-
ponitur enim ἡσυχία hoc est, quies cu-
riositati: id quod satis liquet ex Pau-
li dicto: Contendite ἡσυχάζειν hoc est,
quieti esse, seu vt ipse se interpreta-
tur πράσσειν τὰ ἴδια quod est res pro-
prias agere. Agimus autem res pro-
prias quando singuli nostrum officii-
um facimus, & nostrum statum ho-
nestè tuemur sine aliorum contemptu
& detrimento. Quantus autem hic la-
bor requiratur in magistratu, præser-
tim in tanta perturbatione omnium

A 5 statuum

EPISTOLA

statuum, et tanta hominum peruersitate, non est difficile iudicare. Respublica lyrae haud dissimilis videri potest, & magistratus tibicini. Vt enim modulatio concinna, & varia soni suauitas lyrae percipitur, cum fidicen neruis increpet, singulosq; aptè percurrat: Ita Harmonia concinna & suavis est reipublicae, quando magistratus diuersos hominum ordines, qui instar neruorum sunt, quosq; intra suos limites continet, ac ita legibus temperat, vt vnicuiq; debitum temperamentum adhibeatur. Contra verò si fidicen neglecta chordarum proportione lyram percusserit, sonus editur ingratus & insuavis: Ad eundem planè modum si ordines hominum diuersi in republica sibi permittuntur, nihil profecto est insuauius, nihil perniciosius.

Si

Si
qua
sona
erit
dent
repu
vt sit
qua
dia e
rum
tui ex
& m
cantu
cum p
portio
ditu i
impe
ones
mocu
dura

DEDICATORIA.

Si igitur fidicini probro vertitur
quando parum aptè chordas in lyra re=
sonare facit, multò magis dedecori
erit magistratui, si legibus & pru=
dentia singulos ordines hominum in
republica non moderatus fuerit: ita
vt sit debita quedam proportio: sine
qua nullus concentus, hoc est, concor=
dia esse potest. Eodem pertinet illo=
rum sententia, qui rempublicam can=
tui ex multis sonis diuersis constanti,
& magistratum musico moderatori
cantus comparant: vt enim in cantu
cùm plures soni & diuersi aptis pro=
portionibus ordinantur, harmonia au=
ditu iucunda nascitur. Et contrà cùm
imperitus musicus sonorum proporti=
ones non rectè moderatur nihil ina=
mœnius esse potest: Ad eundem mo=
dum cum plures ordines hominum, vt
senato=

EPISTOLA

senatorius, equester, & plebeus (hos enim Cicero numerat) mutuis officijs sociantur, seruata cuiusq; ordinis dignitate, suauissima redditur humana societas. Contra verò vbi vnus ordo hominum plus æquo euehitur, & reliqui nimium deprimuntur, fieri non potest vt incolumis sit humana societas: Sed metuenda est perniciofa quædam disonantia, quam tandem sequetur misera corporis totius reipublicæ dilaceratio, huc ergo magistratus sua consilia conuertet, vt debita ordinum hominum in republica seruari proportio possit. Hoc quàm difficile sit factu experiuntur, qui rectè imperare didicerunt. Hic enim concentus & ordinum harmonia non conseruatur sine singulari sapientia & prudentia magistratus. Nam non omnes in officio

cio
enim
pœna
recte
blica
m
seu p
num
uerit
uertes
sint
officij
detur
Del e
quæd
tutis
etoria
appe
ficibi
nis

DEDICATORIA.

cio retinentur vno eodemq; modo. Alij enim beneficentia, alij honoribus, alij pœnis magis flectuntur. Quare veteres rectè sensisse puto, qui tribus rempublicam conseruari dixere: *εὐεργεσία τιμῆ καὶ τιμωρία*. Porro vbi magistratus seu princeps hunc statuum seu ordinum hominum in republica ordinauerit concentum, ad singulos se conuertet, studebitq; vt singuli quieti sint & propria agant, faciantq; quæ officij ratio & vocatio postulare videtur: idq; vel ex præscripto legum, vel ex dicto magistratus, qui viua quædam lex est. Hic proinde constitutis singulorum artificiorum inspectoribus (quos Athenienses *ἐπισκόπους* appellarunt) curabit vt absit in artificibus impostura, vt iusta sit emtionis & venditionis ratio. quod vbi non

EPISTOLA

non fit paulatim respublica ad rui-
 nam tendit. Nam quando permittitur
 auaris, vt ipsi suis rebus imponant pre-
 cium, statim æqualitas euertitur, sine
 qua societas humana conseruari non
 potest. Quod de artificibus dixi, eti-
 am intelligi volo de diuitibus, qui
 prouentos suos annuos vendunt. His
 si permittitur suis mercibus imponere
 precium, magna sequentur incommo-
 da. Rem vno saltem declarabo exem-
 plo. Diues aliquis vino aut frumen-
 to abundans quærit emtorem, qui for-
 te statim precium soluere non potest.
 Hic emtor vt fauorem diuitis redi-
 mat, aut aliã commoda consequatur
 emit carius, quàm pro ratione pro-
 uentuum anni res emi posset. Quid
 hic fit? alij audientes quod iste tanti
 vendiderit suum vinum aut frumen-
 tum,

tum,
 imita
 blica
 magist
 publico
 torum
 alij iniq
 oportet
 æstima
 stos, qu
 rationen
 lica & c
 lem curan

Te
 ligionis
 prima
 men id
 iecit P
 debet

DEDICATORIA.

tum, seu quicquid aliud esse potest,
imitantur exemplum in totius reipub-
licæ certissimum damnum. Hic si
magistratus non cohercet legibus tales
publicos fures, quietem suorum subdi-
torum non quærit, sed finit ut alios
alij iniquè opprimant. Quod ne fiat
oportet in republica bene constituta
æstimatores constitui, eosq; pios et iu-
stos, qui non vnius ordinis hominum
rationem haberent, sed totius reipub-
licæ & omnium partium eius æqua-
lem curam, ut seruetur æqualitas.

Tertia cura magistratus erit re-
ligionis, Etsi autem religionis cura
prima & præcipua est censenda: ta-
men ideo etiam in tertium locum re-
iecit Paulus, quia hæc finis esse
debet tranquille & quietæ vitæ,
atq;

EPISTOLA

atq; adeo totius societatis huma-
nae : Sicut piè cecinit Stigelius &
vir & Poëta optimus:

Vtq; alios alij de religione docerent,
Contiguas pietas iussit habere domos.

Itaq; preclarè Pythagoricus
quidam dicebat regem debere esse bo-
num $\sigma\epsilon\alpha\tau\eta\gamma\omicron\rho$, $\nu\epsilon\gamma\iota$ $\delta\iota\kappa\alpha\sigma\lambda\omega$, $\nu\omicron\iota$ $\iota\epsilon\rho\acute{\epsilon}\alpha$, hoc
est, imperatorem, & iudicem, & sa-
cerdotem. Hanc ob causam regibus
Israël cura conseruandæ religionis
commissa est, Ita enim ait Dominus
Deus : Quum autem sederit Rex su-
per solium regni sui, scribet sibi Deu-
teronomium legis huius in volumine
Libri, accipiens exemplar à Sacer-
dotibus Leuiticæ tribus, & habebit
secum, legetq; illud omnibus diebus
vitæ suæ, vt discat timere Dominum
Deum suum, & custodire verba &
Cere

Ceremon
sunt, nec
super fr
tem dex
tempore
Israël. Se
manifesta
tus. Si non
propagan
abiecit &
si is, iuxta
familiam
quid dicen
morum, to
num curan
cusare po
facultate
eâque cu
civilis con
Nam hoc

DEDICATORIA.

Ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt, nec eleuetur cor eius in superbiâ super fratres, neque declinet in partem dextram aut sinistram, ut longo tempore regnet ipse & filij eius super Israël. Sed quid opus est multis in re manifesta? hoc igitur sciat magistratus. Si non religionis conseruandæ & propagandæ curam habuerit, fidem abiicit & est infideli deterior. Nam si is, iuxta Pauli sententiâ, qui vnâ familiam negligit fidem abnegauit, quid dicendum est de illo qui tot domorum, tot prouinciarum, tot Regionum curam abiicit? Nec se iustè excusare potest, qui dicit se corpora & facultates subditorum conseruare, eâque curare quæ pertinent ad hanc ciuilis consuetudinis incolumitatem. Nam hoc perinde esset ac si pater se

B

suo

EPISTOLA

suo functum officio diceret, Si liberorum corpora benè saginaret, neglecta potiori educationis parte, quæ est educare liberos in timore & correptione Domini: quam partem qui negligit à Paulo Apostolo Ethnico deterior pronuntiatur. Si enim bonus Princeps pater patriæ censetur, debet profectò suis subditis paterna officia inter quæ Primum & maximum est Dei gloriam propagare inter subditos, ut non solum viuant, sed ut beatè fœliciterq; viuant. Quod sanè fieri non potest, nisi summa religionis cura fuerit. Hæc cura in multis Sanctis Regibus & principibus effecit, ut & scholas pias erigerent, et pios Doctores alerent, qui essent interpretes Verbi Dei & informatores eorum qui postea Ecclesijs pastores præficerentur, & ut alia, quæ sunt plurima,

exemp
tenti
nomina
Rex au
sem Ac
ut esset
formare
qui post
Etrina
ra relig
tum no
est stud
in se fuit
Ioannes
qui, quã
seruatio
am lauc
nebris o
est Eria
studiosu

DEDICATORIA.

exempla prætereamus, domesticis cō-
tenti simus. Christiernus primus eius
nominis, Daniæ Noruegiæ et Sueciæ
Rex ante annos 84. hanc Haffnien-
sem Academiam erexit, hoc consilio,
vt esset veluti officina quædã in qua
formarentur ingenia & mores eorum
qui postea in Ecclesia Dei custodes do-
ctrinæ essent. Et quãuis eo seculo ve-
ra religio Papparũ superstitionib. tan-
tum nõ oppressa fuit, tamen laudandũ
est studiũ pij Regis qui fecit quãtum
in se fuit. Hunc secutus est filius Rex
Ioannes et nepos Christiernus secũdus,
qui, quãtum ad Academiæ nostræ con-
seruationẽ attinet, etiam meruerũt su-
am laudem: Etsi adhuc Papalibus te-
nebris omnia plena erant. Hos secutus
est Fridericus Primus, qui vt pacis
studiosus erat: Ita etiam Patronus &
B 2 defen-

EPISTOLA

defensor fuit piorum ministrorum
 verbi. Nam hoc rege regnante latius
 sparsit se doctrina Euangelij, quæ à
 tenebris vindicata Witebergæ ad ali-
 as quoq; nationes cito transuolauit. Et
 quia difficilius fuit in principio su-
 perstitionem Papisticam penitus abo-
 lere, fecit pius Rex quod potuit, &
 aduersus iniustam vim defendit eos
 qui puræ religionis elementa in his
 regnis tradiderunt. Fridericum pri-
 mum secutus est Christiernus tertius,
 qui statim in initio suæ gubernationis
 cogitauit de reformandis Ecclesijs,
 Ac omnium primum, ordinatis Epis-
 copis pijs & doctis in omnibus Dia-
 cesibus, erexit hanc Academiã Haff-
 niensem ferè collapsam, & magnis
 sumtibus accersiuit homines doctos,
 qui religionem et alias honestas artes

¶

¶ dise
 sit Fria
 tris vel
 potissim
 ritas do
 Hæc pa
 lum ad
 sed etia
 adeo ad
 cultus
 ni gene
 det omni
 promoue
 vocation

Que
 nestatis
 subiung
 stas dep
 quo Pa

DEDICATORIA.

& disciplinas docerent. Huic successit Fridericus secundus sanctissimi patris vestigijs insistens. Nam & huius potissima cura est, ut conseruetur puritas doctrinae in Scholis et Ecclesijs. Haec pars officij magistratus non solum ad summum magistratum pertinet, sed etiam ad singulos suo ordine, atq; adeo ad patresfamilias quoq;. Nam si cultus Dei finis est & conditi humani generis, & redempti, nemo non videt omnium interesse cultum Dei promouere pro viribus. Sed habita vocationis cuiusq; ratione.

Quarta cura Magistratus erit honestatis, hanc enim Apostolus pietati subiungit. Nam à pietate vera honestas dependet. Vocabulum $\sigma\epsilon\mu\upsilon\theta\eta\varsigma$ quo Paulus vtitur duo complectitur.

B 3 Nam

EPISTOLA

Nam & omne officij genus inter homines, & honestam quandam morum grauitatem significat. illud locum habet in mutuis hominum commercijs, ne quid turpiter aut indecorè aut flagitiosè fiat: Hæc reuerentiam suauitate morum hominibus conciliat. Quàm sit autem necessaria Vtrâque virtus in humana societate ex eo patet, quòd vicia cum his pugnantiâ humanam societatem turpissimè commaculent. Quare rectè secundus finis tranquilla & quietæ vitæ à Paulo statuitur hæc honestas, quæ & in omni officij genere versatur, & reuerentiam quandam in moribus & singularem grauitatem postulat. Huc ergo magistratus incumbet vt post religionis curam hanc honestatem tueatur. Sed quomodo hoc magistratus efficiet

efficiet
 Lege,
 beat in
 cijs & t
 præcipia
 morum g
 met quò
 magistra
 omnis t
 sanè m
 Veriss
 Regis a
 tur orbis.
 dent sub
 turpe, im
 get ex æ
 ex a quo
 dam ind
 in alium
 versicula

DEDICATORIA.

efficiet in tanta morum corruptione?
Lege, exemplo, pœna. Lege prohibeat iniusta, ut fraudes in commercijs & turpitudinem in moribus, & præcipiat honesta ut candorem & morum gravitatem. Exemplo confirmet quòd lege statuit, hoc est, ipse magistratus se ipsum statuatur viuum omnis probitatis exemplar: Quod sanè multo efficacius est quavis lege. Verissimè enim dictum est à Poëta. Regis ad exemplar totus componitur orbis. Nam quod in regibus vident subditi, siue honestum sit siue turpe, imitari gestiunt. Pœna castiget ex æquo honestatis contemtores, ex æquo castigationem ideo adhibendam iudico, quia si vni parcitur, & in alium seuitur, iuxta vulgo notum versiculum, dat veniam coruis vexat

B 4 censura

EPISTOLA

*censura columbos , vilescunt leges ,
contemnitur magistratus authoritas,
laxatur disciplina , & mali occasio=
nem securius peccandi inde accipiunt.
Quare longè præstaret nullas leges
ferre , quam voluntatem legum non
exequi. Hæc officij magistratus pars
etiam requirit , vt magistratus iu=
uet ministros Euangely ad conser=
uandam disciplinam , & castigatio=
nem Ecclesiasticam, tametsi enim di=
stincta est pœna Ecclesiastica à pœna
ciuili: tamen sine magistratus opera
conseruari nequit disciplinæ Eccle=
siasticæ iusta seueritas. Quare magi=
stratus, si huic rei manum non adhi=
bet, partem officij sui negligit, & fa=
cit opus Domini fraudulenter.*

*Hæc de partibus officij magi=
stratus,*

*strato
non v
& ma
vt te q
tem, q
nes, q
tatis o
lecturi
ad præ
guber
guli)
sum q
dici De
glecti e
bertini
sunt a
tis Ch
scelera
inuehe
ligunt*

DEDICATORIA.

Stratus, clarissime vir, ideo exposui, non ut te doceam, qui pietate vera & magna eruditione excellis: Non ut te quasi cessantem stimulis excitem, qui magnam laudem apud omnes, qui te norunt, iusticiæ & æquitatis obtines: Sed potius, ut qui hæc lecturi sunt, tuo exemplo excitentur ad præstandum officium, hoc est, ut gubernatores rerumpublicarum singuli suo ordine cogitent seriò quid suum officium requirat, ne iusto iudici Deo aliquando iustas pœnas neglecti officij sint daturi. Nec Libertini, pessimum hominum genus, sunt audiendi, qui prætextu libertatis Christianæ anarchiam & omnium scelerum impunitatem in mundum inuehere conantur. Non enim intelligunt miseri Christianam libertatem

B 5 finitam

EPISTOLA

finitam esse, & intra certos limites
 claudi. Quemadmodum Paulus in
 hac nobili Epistola ad Galatas scri-
 pta luculentè docet. Nam & præci-
 pit vt stemus in libertate [parta san-
 guine Christi, & monet ne carni præ-
 beamus occasionem libertatis prætex-
 tu. Quod si fecerimus libertate exci-
 dimus, & denuo serui peccati effici-
 mur: iuxta hoc Domini dictum. Qui
 facit peccatum seruus est peccati.
 Porrò commentarium hunc clarissi-
 me vir, in Epistolam Pauli ad Gala-
 tas, quæ continet præcipuas partes
 doctrinæ Ecclesiæ videlicet de iusti-
 ficatione nostri coram Deo, de liber-
 tate Christiana, & de officijs Chri-
 stianorum inter sese, sub tuo nomine
 in lucem emittere volui, vt aliquod
 signum gratitudinis erga te meæ ex-
 taret:

taret.
 renti-
 ximus
 cia con-
 petuò a
 R
 lecuq-
 boni co-
 tia con-
 stræ co-
 munim
 patrone
 ma ac p-
 Lange
 Lang

DEDICATORIA.

14

taret: qui mihi olim, dum unà in flo-
rentissima Schola Vuitebergensi vi-
ximus aliquot annos, plurima benefi-
cia contulisti: Quorum memoria per-
petuò apud me manebit.

Rogo igitur ut hoc munus qua-
lecunque, signum animi mei erga te,
boni consulas, ac me solita beneuolen-
tia complectaris, memor veteris no-
stræ consuetudinis & studiorum com-
munium. Vale vir Clarissimè ac
patrone obseruande una cum castissi-
ma ac pijsissima tua coniuge Dorothea
Lange ex antiqua & nobili familia
Langouum oriunda. Hafnia.

Anno Domini 1564.

Mense Octobri.

Argu-

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS.

*V*T EPISTOLÆ HVIVS ad Galatas scriptæ facilior habeatur aditus, quatuor nobis in initio expetenda, & explicanda videntur. Primum, quis quantusq; sit huius epistolæ autor: unde autoritas scriptio- nis dependet. Secundum, quæ fuerit scribendi occasio: cuius obseruatio ad tractationis ordi- nem rectè intelligendum permultum facit. Ter- tium, quis sit status, seu quæstio principalis: ex quo & genus causæ cognoscitur, & totius ora- tionis conatus, hoc est, finis & scopus ultimus discerentis apparebit. Quartum, quæ sit metho- dus, seu quod idem est, quis sit tractationis ordo: sine quo disputationis neruus nequaquam depre- hendi potest. De his igitur quatuor, eo quo pro- posita sunt ordine, dicendum est.

DE AVTORE HVIVS EPISTOLÆ.

Electum illud Dei organum Paulus Apосто-
lus, neque ab hominibus, neque per hominem, sed
per

per le-
minem
admod
uocatio
capitib
stole. V
us Epist
pienda
Paulum.
dita, Q
Epistola
thorita
dis &
bur, q
Vox em
nus: qu
audire us
quod qui
tractation
bur ex D
incident
lectione
questio
incidum
diligent
causam e
proprio
Apostolo

EPIST: AD GALAT:

per Iesum Christum uerum Deum & uerum hominem immediate ad Apostolatū uocatus (quem admodum habet huius epistolæ Epigrapha, & uocationis Paulinæ expositio in Actis Apostolicis capitibus 9. 13. 22. & 26.) autor est huius Epistolæ. Vnde haud obscurum est, summam esse huius Epistolæ auctoritatem. Non enim secus accipienda sunt quæ hic promittit Dei spiritus, per Paulum, quàm ea quæ ab ipso Domino sunt prodita, Quapropter omnia quæ continentur in hac Epistola atque in alijs Pauli scriptis eius esse auctoritatis sciamus, ut in dogmatibus confirmandis & refutandis erroribus, tantum habeant robur, quam uox Dei patris quæ de cælo sonabat. Vox enim Pauli nihil aliud est, quam filij Dei sonus: quem Pater cælestis uult totum mundum audire iuxta illud. Hunc audite. Hinc igitur est, quod quicquid incidit in disputationis alicuius tractatione apud Paulum, habeat pondus & robur ex Dei spiritu. Ex quo fit ut tam multiplex incidentium doctrinarum obseruatio in Paulina lectione necessaria sit. Nam dum unam aliquam questionem tractat Paulus, multa per occasionem incidunt: quæ uarias doctrinas, & admonitiones diligentibus lectoribus suppeditant. Quam ob causam diligenter obseruandum est inter locos proprios, hoc est, eos quos ex proposito tractat Apostolus, & locos incidentes: qui per occasio-

nem

COMMENT: IN
nem inferuntur, ne confusio discipulorum ingenia
perturbet, ac properantes remoretur. Quod de
scriptis Pauli dixi, id etiam intellectum uolo de
Moysis, Prophetarum, & Apostolorum concio-
ribus. Nam & hi omnes testimonium diuinum
habent, quod Christi uerbum adferant.

DE OCCASIONE.

Occasione scriptionis obseruata rectius in-
telligetur questionum ordo, & orationis œcono-
mia. Hanc autem scribendi occasionem habuisse
Paulum, & Theodoretus testatur, & ipse con-
textus Epistolæ conuincit: Cùm Paulus docuisset
Galatas & ueram Euangelij doctrinam de gra-
tuita salute sola fide obtinenda, & Christianam
libertatem, atque alio docendi gratia, urgente
Apostolatus munere, commigrasset, quidam ex
Iudæis credentes, adhuc tamen zelo erroneo pa-
ternarum legum occupati, persuaserant multis in
Galatia fidelibus recipiendos esse ritus Mosaicos,
circumcisionem, sabbatha, & neomenias, & falsò
docuerant Euangelium nihil prodesse, nisi simul
reciperentur ritus isti Mosaici. Obiuerunt au-
tem istud apud Galatas hoc modo. Dixerunt non
oportere Paulo tantum credere, qui nuper pro-
diit unus ex Apostolorum discipulis, sed Petro
potius, Ioanni, Iacobo &c. qui ab ipso Christo
trien-

trien-
Deinde
theum
autem
gales ad
minum,
ad fidem
dusi su-
ac fasci-
rent Apo-
sequenda
Deo iust
sti, &
causis se

Status
sine Legis
centur ex
constit
rum um
aliud co
ut contr
libertate
illam, qua
ptu est.
Deinde,

EPIST: AD GALAT.

Triennium edocti non prohibuerunt ritus legales. Deinde addiderunt quòd ipse Paulus suum Timotheum qui Græcus erat, circumcidisset. Tametsi autem uerum fuit Apostolos permisisse ritus Legales ad tempus, idq; propter infirmitatem hominum, præsertim Iudeorum qui conuersi erant ad fidem Christi: tamen Pseudoapostoli maligne abusi sunt ista permissione, & misere inescabant ac fascinoabant Galatas, ac si istos ritus requirerent Apostoli, ut qui ad iusticiam coram Deo consequendam facerent, ac si iusticia illa, qua coram Deo iustificamur, constari deberet ex fide Christi, & obedientia rituum legalium, tanquam ex causis seu partibus.

DE STATV.

Status in hac Epistola principalis est, quod sine Legis operibus sola fide in Christum iustificentur credentes. Hoc statu confirmato stat & consistit huius Epistolæ conatus, seu finis, nimirum uindicatio libertatis Christianæ. Non enim aliud consilium Paulo fuit in hac Epistola, quàm ut contra Pseudoapostolos assereret Christianam libertatem, ne ulla portio legis obtineret gloriam illam, quæ soli filio Dei competit. Sic enim scriptum est. Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Deinde, est & alius status principali deseruens: unde

COMMENT: IN

unde & adiuuans status rectè dici potest: uidelicet quòd Paulus uerus Iesu Christi sit Apostolus. Nisi enim hic status confirmaretur, reliqua reciperentur difficulter. Hinc iam genus causæ principalis intelligitur esse διδασκαλικόν, uterq; status, uidelicet principalis & adiuuans coniecturalis est. Res enim à Paulo proposita à Pseudoapostolis negabatur. Paulus dicit se Apostolum Christi, affirmat fide iustificari homines sine Lege. Vtrumq; inficiebantur aduersarij, ex qua contentione status nascitur. Verum Paulus utriusq; intentionis firmamenta colligit, de quibus in Exegesi uidebimus.

DE METHODO ET
TRACTATIONE.

Postquam occasionem, statum principalem, & conatum huius Epistolæ uidimus, facilius erit nunc tractationis ordinem inuestigare, & monstrare. Quia autem ualdè puerilis admonitio est Epistolæ partes (quæ sunt epigrapha, salutatio, tractatio, & ualedictio) signare, satis erit hoc loco de tractationis ordine seu Methodo dicere.

Perpetuum dialecticorum præceptum est, ut cum questionem aliam ab alijs dependeant, illæ prioribus, in tractatione sortiantur locum, quæ natura
priors

priors
uantur
post Ep
increpa
Euangeli
de Euang
Euangeli
sua uocat
diuinitus
Deinde p
enim uoc
stionem s
te & sic
Christu
iusta Me
solet, ut q
lege refell
pali quest
num quær
bertatis, i
seruitutis
pothesm
endam e
tem, mo
subiungi
renocare
ra, ut ea
rationem

EPIST: AD GALAT:

priores sunt, quibusq; confirmatis, non parum iuuantur quæ sunt ordine posteriores. Paulus itaq; post Epigrapham et proœmium (in quo proœmio increpat Galatas, & eos accusat defectionis ab Euangelio quod ab ipso didicerant, et testificatur de Euangelio quod docuerat) ut conuincat suum Euangelium non esse humanum, quæstionem, de sua uocatione tractat, Atq; longa narratione se diuinitus uocatum ad Apostolatium commonstrat. Deinde principalis quæstio sequitur, Confirmata enim uocatione, Apostolatus principalem quæstionem seu propositionem maiore cum autoritate & fide tractat, proponitq; non lege sed fide in Christum homines consequi iusticiam, idq; facit iusta Methodo confirmatoria, ac subinde, ut fieri solet, id quod obijcere poterant turbatores isti de lege refellit, & usum legis commonstrat, principali quæstione confirmata, infert quod potissimum quærebatur, uindicationem Christianæ Libertatis, in qua iubet eos stare, & non amplius seruitutis iugo implicari: unde dilabatur ad hypothesisin, & circumcisionem nequaquam recipiendam esse probat. Vnde rursus redit ad libertatem, monetq; ne ea abutantur Galatæ. Post hæc subiungit Pareneses uarias, quas ad tria capita reuocare licebit: uidelicet ut fugiant carnis opera, ut ea quæ spiritus suadet faciant, ut proximi rationem habeant, cum omni animi beneuolentia,

C

Q

COMMENT: IN

et officio. Hinc sequitur conclusio: in qua summam causæ repetit Apostolus, cum admonitione, ne sibi amplius sint molesti. Postremo loco, Epistolam uoto claudit. Atque ita apparet naturalem ordinem partium seruari in huius Epistolæ æconomia.

DE IMITATIONE PAULI
IN DOCENDO.

Paulus in omnibus suis scriptis inter docendum sæpius dilabitur in monitiones, reprehensiones, laudationes, minas, et consolationes, eas nimirum quæ sponte ex doctrina fluere uidentur. Quod Pauli exemplum pij uerbi precones imitari debebunt. Non enim extraneas, uel monitiones, uel reprehensiones &c. adhibebunt, sed quas doctrinæ uis et natura sponte offert, has accommodabunt præsentibus auditoribus: quorum mores cognitos habent. Hanc docendi rationem Moyses, Propheta, Christus, Apostoli (ut in ipsorum concionibus patet) sequuti sunt: sine qua parum doctrina efficax erit. Tanta est enim humana segnities et tarditas, ut ad ea, quæ ad salutem spectant, nisi stimulis, impelli non possint.

DE MODO ENARRATIONIS
HUIUS EPISTOLÆ.

III

EPIST: AD GALAT:

In explicatione singulorum capitum huius Epistolæ à me hætenus usitatum seruabo ordinem. Primum enim in summariam quandam comprehensionem totum caput contraham. Deinde ordinem, & Partes capituli ostendam. Tertio exegesi una cum obseruatione locorum propriorum & incidentium adijciam: quo usus & Praxis rerum quæ traduntur conspiciatur.

SVMMA CAPITIS

PRIMI.

EGO Paulus Christi Apostolus, uos Galatas, antea quidem rectè institutos, nunc uero à perturbatoribus quibusdam seductos, uerū Euangelium docui: adeo ut maledictum pronunciare ausim quisquis aliud docuerit Euangelium, quàm ego: qui non ab hominibus illud didici, sed per reuelationem Iesu Christi, quemadmodum mea testatur conuersio.

ORDO ET PARTES.

Post Epigrapham & salutationem sequitur exordium patheticum, in quo duo sunt: uidelicet querela ob defectionem Galatarum ab Euangelio, quam querelam mox mollit translatione, & testificatio de Euangelio amplificata collatione

C 2 C im=

COMMENT: IN

& imprecatione. Post exordium sequitur narratio: cuius propositio est, Euangelium à Paulo prædicatum, non esse humanum. Hanc propositionem sequenti narratione confirmat. Nam in narratione ipsa plurima probabilia argumenta asperguntur, quæ omnia hoc fundamento nituntur, uidelicet quod Paulus sit uerus Iesu Christi Apostolus: quemadmodum zelus legis Mosaicæ, & paternarum traditionum, subita conuersio per reuelationem Christi, uitæ institutum post conuersionem, & Elogium Ecclesiarum de Paulo. Hæc signa coniuncta diuinitus conuersum esse Paulum, & uocatum euidenter indicant. Verum ne mentiri uideatur Apostolus ad Dei testimonium prouocat.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Paulus Apostolus (non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui excitauit ipsum ex mortuis) & qui mecum sunt omnes fratres.

IN Paulinis Epigraphis hic seruatur ordo. Primo loco suum nomen ponit Apostolus. Deinde
eos

EPIST: AD GALAT:

eos ad quos scribit nominat. Plerumq; magnificis Titulis suam uocationem extollit. Id quod à Paulo factum esse apparet ob tres potissimum causas. Quarum prima est, ut suæ doctrinæ autoritatem conciliet contra Pseudoapostolorum calumnias. Secunda, ut hoc pacto confiteri se Christum, quem tum ferè totus mundus persequebatur, palam faciat. Tertia, ut suo exemplo eos ad quos scribit ad confessionem Christi inuitet. Porrò in hac Pauli Epigrapha quatuor coniunguntur. Primo enim loco nomen suum proprium ponit Apostolus. Deinde addit nomen officij. Huic subiungit modum uocationis ad officium. Tum mentionem facit fratrum quos socios scriptionis agnoscit. Nomen proprium Apostoli certificat Galatas de authore Epistolæ. Signatio officij, autoritatem scribenti conciliat. Modus uocationis, præterquam quod autoritatem scribentis commendat Galatis perstringit aduersarios, qui Pauli uocationem tanquam illegitimam calumniabantur. Mentio fratrum, non solum ostendit consensum doctrinæ, uerumetiam declarat Catholicam esse doctrinam, quam Apostolus ipsis antea prædicauerat. Ex his colligantur sequentes loci. Primus & proprius de Apostolatu Pauli & ministerio Ecclesiastico quod habet à Deo autoritatem. Secundus, quam ardens studium esse debeat in uerbi ministris propagandæ & defendendæ

COMMENT: IN

de uera doctrina. Tertius, confessio ministerij exemplo Pauli omnibus Euangelij ministris commendatur. Quartus, quod uocationis legitima ad functionem Ecclesiasticam conscientia in ministris Euangelij requiritur. Quintus, fratris appellatio fraternum & amicabilem affectum docentium & discipulorum in Ecclesia, atq; adeo omnium, Christianorum docet. Exemplum proinde Pauli proponendum est ministris Euangelij, quomoneantur non captandum esse dominium in Ecclesia, sed ut potius se fratres agnoscant illorum quos in ministerio socios habent. Porro hoc locotres modi uocationis ad ministerium Ecclesiasticum notentur, quorum primus fit ab hominibus: secundus, per hominem: Tertius, per IESUM Christum, & Deum patrem. Ab hominibus mittuntur interdum perturbantes ad turbandas Ecclesias, sicut tempore Apostolorum, à Iudæis incredulis factum esse dubium non est. Per hominem, ut cum Paulus ordinat Titum, & Titus opipidatim presbyteros constituit: quæ uocatio legitima quidem est, & à Deo probatur, imò ab ipso Deo est. Licet per hominem, ut instrumentum Dei. Hanc uocationem mediatam, & generalem uocant. Per Iesum Christum, & Deum Patrem qui suscitauit ipsum à mortuis. Hæc uocationis forma immediata & specialis dicitur, cæteris multò augustior, quæ maiorem etiam uocatis auctorita-

toritate
mortale
sum om
lus. Qu
Apostol
tum esse
sum, no
sed à mor
pote susci
cum inte
mortales
duxi pr
qui fing
us glor
Deitate
nus hoc p
tur, men
test esse
hominem
neque ab
lo uerax
ces facit
Pro
ta, cum
in sum
Verum
clesijs
ter sig

EPIST: AD GALAT.

toritatem conciliat. Per Iesum hominem adhuc mortalem, uocati sunt duodecim Apostoli, per Iesum omni ex parte immortalem uocatus est Paulus. Quare non inferior est ullo modo reliquis Apostolis. Cum igitur dicit Apostolus se uocatum esse, non per hominem sed per Iesum Christum, non simpliciter negat Iesum esse hominem, sed à mortalitatis necessitate ipsum uindicat, utpote suscitatum iam à mortuis, & glorificatum: cum interim alij qui per homines uocantur, per mortales uocantur homines. Hoc annotandum duxi propter Stenckfeldium, & Eutychianos, qui fingunt humanam naturam Christi post ipsius gloriosam resurrectionem esse conuersam in Deitatem. De his tribus uocandi modis Augustinus hoc pacto loquitur. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: Qui per hominem mittitur, potest esse uerax, quia & Deus uerax potest per hominem mittere. Qui ergo neque per hominem neque ab hominibus sed per Deum mittitur ab illo uerax est qui etiam per hominem missos ueraces facit: Hæc Augustinus.

Propter has tres formas uocationis est quarta, cum quis ambitiose se ipsum uocat, & intrudit in functionem Ecclesiasticam, per iniusta media. Verùm hæc uocatio nulli unquam bene cecidit. Ecclesijs Galatiæ. Ad quos scribit Apostolus breuiter signat, hic multa obseruatione digna occurrunt.

C 4 runt.

COMMENT: IN

runt. Primum, ex eo quod Paulus seductas Ecclesias titulo Ecclesiarum dignatur, discendum est contra Anabaptistas & Staphylum, non negandam esse Ecclesiam in eo cœtu in quo sunt hereses, errores, & lapsus multiplices. Secundo, euidenter hinc colligitur, atque adeo ex tota Epistola, quòd Ecclesia rectè prius instituta possit labi in errores, & seduci à falsis Prophetis. Vnde concluditur falsum esse illud Papale axioma Ecclesia errare non potest. Donec quidem uerbo Dei adheret Ecclesia, et ductum spiritus Christi sequitur, fatemur eam errare non posse, uerum ubi exemplo Galatarum audierit uocem Pseudoapostolorum, in præcipitium errorum deiicitur. Nam posita una falsa hypothesis, infinitæ ex ea consequuntur. Tertio, exemplum Galatarum, quos reuocat Paulus, euertit errorem nouatianorum affirmantium lapsum omnem post agnitam gratiam esse peccatum irremissibile: Nam si hoc uerum esset, spiritus sanctus per Paulum Galatas turpissimè lapsos nequaquam ad pœnitentiam reuocasset. Quarto, quia Galatæ fuerunt Græci oriundi à Gallis, unde & Gallogræci dicti sunt, Testimonium hic habemus & exemplum uocationis gentium ad Euangelium.

DE SALVTATIONE.

Gratia

G
& D
dedit
eriper
secunc
nostri
Amen

A Po
sul
que gra
lutator
princip
cum in
à Domi
est huius
tis nostri
ti seculo
ti regno
lis, qui
ra. A
patris
uigen
tio, cl
finale
& bon
fert E

EPIST: AD GALAT:

Gratia uobis & pax à Deo patre
& Domino nostro Iesu Christo, qui
dedit seipsum pro peccatis nostris, ut
eriperet nos de præsentis seculo malo
secundum uoluntatem Dei & Patris
nostri, cui gloria in secula seculorum
Amen.

Apostolus suo more Epigraphæ salutationem
subingit, quæ continet summam Euangelij,
quæ gratiæ & pacis uocabulis signatur. Hanc sa-
lutationem amplificat à causis, idq; primum à
principali efficiente, quam imperantem uocant,
cum inquit: à Deo Patre, ab obsequente, cum ait
à Domino nostro Iesu Christo. A materiali, quæ
est huius Domini traditio in mortem pro pecca-
tis nostris, & à finali, quæ est liberatio à præsen-
ti seculo malo, id est, à tyrannide diaboli, à pecca-
ti regno, atque adeo ab omnibus peccatis & ma-
lis, quibus ob peccatum premitur humana natu-
ra. A primitiua, quæ est uoluntas Dei nostri, &
patris adeo diligentis mundum, ut filium suum
unigenitum daret. His causis amplificata saluta-
tio, clauditur gratiarum actione, quæ ad causam
finalem referenda est. Est enim diuinæ iusticiæ
& bonitatis gloria, finis salutis nostræ quam of-
fert Euangelium.

C 5 Porò

COMMENT: IN

Porro gratiæ & pacis uocabula apertius declaranda sunt, gratiæ itaq; uocabulo significatur fauor Dei, seu gratuita Dei erga nos beneuolentia, & eius effectus remissio peccatorum, donatio spiritus sancti, uita æterna, atque adeo dona alia quæ nobis ex hac beneuolentia Dei donantur. Pacis nomine significatur, non solum reconciliatio nostri cum Deo sed etiam quæ reconciliationem sequuntur, ut sunt gaudium spiritus, tranquillitas conscientiæ, atque adeo omnia prospera. Verum quia hæc gratia & pax non nisi fide apprehenduntur, tacitè fidem ab ipsis Galatis requirit Apostolus, ut enim fundamentum gratiæ & pacis est uoluntas Dei miserentis & approbantis. Ita fides & terminus est quem ista respiciunt, & instrumentum, quo recipiuntur. Huc adscribamus doctrinas & obseruationes, quas nobis hæc salutatio suppeditat. Quarum prima est, quidquid nobis contingit prosperè, hoc totum proficiscitur à Deo per IESVM CHRISTVM. Secunda, summaria comprehensio Euangelicæ doctrine in salutatione continetur in qua causæ salutis nostræ omnes recitantur, quæ ex alijs scripturæ locis illustrandæ sunt. Tertia, Deus tuetur nos credentes & curam nostri habet, est enim Deus noster, & pater noster per Christum. Quarta, Christianorum est gloriam Dei deprecare, quoties in beneficiorum eius mentionem incidimus.

incidi
lus inf
confut
dei &
Epigr
dum est
Epistol
phis &
cu seque
disputat
indicat
Apostol
ram De
lutatio
summar
solet, lat

M
mini a
amCh
non e
turbe
angeli
P
Ro
pi

EPIST: AD GALAT.

incidimus. Ex his omnibus confirmetur articulus iustificationis & remissionis peccatorum, confutentur gratiæ Dei hostes: admoneamur fidei & gratitudinis. Porro præter ea quæ iam de Epigrapha & salutatione dicta sunt, obseruandum est artificium Pauli, quo in plerisque suis Epistolis usus est. Vt enim plerumq; in Epigraphis & salutationibus ita hic semina quædam iacit sequentis disputationis. Cum itaq; præcipue disputationis partes sunt, quemadmodum supra indicatum est, disputatio de uocatione Pauli ad Apostolatum, & de uera iustificandi ratione coram Deo, Paulus in Epigrapha uocationis, in salutatione uero iustificationis argumentum & summam ponit: quam summam postea, ut fieri solet, latius fundit, exponit, & comprobat.

DE EXORDIO.

Miror quod adeo cito transferamini ab eo qui uocauit uos in gratiam Christi in aliud Euangelium quod non est aliud nisi quidam sunt qui turbent uos & uelint inuertere Euangelium Christi,

Propositio exordij sumti ab occasione scriptiõnis obiurgatoria. Obiurgat enim Galatas, ut

COMMENT: IN

tas, ut supra admonui, ob defectionem ab Euangelio Christi. Est autem grauissima obiurgatio, quemadmodum ex incremento uerborum quibus hoc loco utitur Apostolus diligens Lector facile animaduertit. Primum enim eos translatos seu transpositos miratur, quod leuitatis fuit. Non enim solidis rationibus couiecti, sed blandis pseudoapostolarum uerbis ueluti stipule flatu leuis auræ translati sunt. Hoc exaggerat à circumstantia temporis, dum inquit adeo cito. Huc accedit iniuria personæ facta, à qua eos translatos conueritur. Ab eo, inquit, qui uocauit uos in gratiam Christi, id est, in regnum Christi, ubi sola Christi gratia dominatur. Exaggeratur & hoc, cum addit eos translatos in aliud Euangelium, scilicet, quàm Christi, quod tamen non est aliud, nisi turbatorum quorundam malitia & conficta contra Euangelium Christi impostura. Porro, ne ipso obiurgationis impetu Galatas prorsus deiciat, sed magis ad pœnitentiam excitet, obiurgationem, mollit translatione partis culpæ in aduersarios dum inquit, quod non est aliud nisi quidam sint, qui turbent uos & uelint inuertere Euangelium Christi. Hinc iam extruamus doctrinas utiles ad Ecclesiæ adificationem. Prima, officium fidelium præconum uerbi est non solum recta & uera docere, uerumetiam cessantes & deficientes seriò obiurgare, ijsq; sceleris

leris
error
Secun
falsa d
illi qui
Tertia
per tan
sti, est in
lium Ch
esse pote
quot ill
iustific
illis ot
Quart
eo clare
ad cuius
inuitam
lato pro
cem Chr
at, Qui
spernit.
Euangel
nulla m
stolorum
tere Eu
ut Christi
tur.

EPIST: AD GALAT:

leris sui auctoritatem ponere ob oculos, ut, agnito errore, pœnitentia emendentur & salui fiant. Secunda, non solum culpandi sunt qui alijs per falsa dogmata autores sunt ruinæ, uerumetiam illi qui se inescari blanditijs impostorum sinunt. Tertia, miscere legem cum Euangelio, addere opera tanquam partem iustificationis gratiæ Christi, est inuertere seu uertendo immutare Euangelium Christi: quo sane sacrilegio nullum maius esse potest, cuius sacrilegij omnes sunt rei quotquot ullam, uel minimam iustitiæ Christianæ, qua iustificatur homo coram Deo, portionem legi aut ullis operibus aut meritis humanis attribuunt. Quarta, quanta sit ministerij uerbi dignitas ex eo claret, quod gratia Christi sit eius obiectum, ad cuius participationem per ministerium uerbi inuitamur. Quinta, conscientijs maxima consolatio proponitur dum statuunt concionantis uocem Christi uocem esse, sicuti & ipse Dominus ait, Qui uos audit me audit, Qui uos spernit me spernit. Sexta, ostenditur hic quod uocatio ad Euangelium Christi, sit plane gratuita: ut quam nulla merita præcedant. Septima, Pseudoapostolorum studium est Ecclesias turbare, & inuertere Euangelium Christi: idq; in hunc finem ut Christi regno euerso palatia Satanae erigantur.

Verum,

COMMENT: IN

Verum, etiamsi nos, aut Angelus de cœlo Euangelizet uobis, præter id quod Euangelizauimus uobis anathema sit. Vt antea diximus, & etiam nunc iterum dico: si quis uobis euangelizet præter id quod accepistis anathema sit.

Altera pars exordij, quæ est Antithesis propositionis obiurgatorie, et testificatio Pauli de Euangelio quod docuerat Galatas. Hanc testificationem, ut supra dixi, ampliat collatione & imprecatione, ut sit numerosior & uehementior oratio. Eodem pertinet conduplicationis schema. Repetit enim eandem testificationem eisdem penè uerbis. Huiusmodi conduplicationes uehementer solent excitare auditorum animos ad rei propositæ seriam cogitationem, & æstimationem. Porro quo nitatur fundamento hæc sancta Pauli Parrhesia & testificatio uideamus. Nititur autem, ut tota sequens narratio ostendit, hæc ratione: Quicumque prædicat aliud Euangelium, quàm unicum Euangelium Christi, pro Anathemate habendus est. Quicumq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus prædicauit, prædicat aliud Euangelium quàm Christi. Ergo quicumq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus docui pro anathemate habendus est.

est. N
 & san
 Vnicu
 clesia
 fessam
 uos, seq
 institut
 fuerit P
 esse ad A
 angelium
 gelium:
 enim sa
 tum n
 argum
 aperta
 hic Pau
 Prima,
 Dei nobi
 trahit t
 nature
 Christi
 additam
 imprec
 eiusdem
 nota ca
 uerbi d
 emplo
 dem do

EPIST: AD GALAT.

est. Maiorem probat consensus uere Ecclesie,
& sanguis piorum Martyrum inde usq; ab Abel.
Unicum enim Euangelium Christi catholica Ec-
clesia semper agnouit. Maiorem proinde ut con-
fessam omittit Paulus. Minor, quæ est κρινόμει-
vov, sequenti narratione, quæ de uocatione Pauli
instituta est, confirmatur. Nam ubi probatum
fuerit Paulum à Christo edoctum & uocatum
esse ad Apostolatam, nullus amplius dubitabit Eu-
angelium à Paulo prædicatum esse Christi Euan-
gelium: sicuti copiosius suo loco dicemus. Hic
enim satis est testificationis Paulinæ fundamen-
tum nudè & dialecticè proposuisse, quo nerui
argumentationis Paulinæ, & consilium Apostoli
apertius conspiciantur. Cæterùm doctrinæ quas
hic Pauli locus suppeditat hæ sunt præcipuæ.
Prima, maiestas Euangelij Christi adeoq; uerbi
Dei nobis in propheticis & Apostolicis scriptis
traditi tanta est, ut nulli dignitatis titulo, nulli
naturæ cedat. Secunda, quàm abominabile sit
Christi Euangelium, quod unicum est, adulterinis
additamentis contaminare, indignatione Pauli,
imprecationis uehementia, extremo conuitio, &
eiusdem geminatione, indicatur. Tertia, ut im-
mota certitudo & ardens studium in præconibus
uerbi ad uindicandam doctrinæ autoritatem ex-
emplo Pauli requiritur, ita fides inconcussa eius-
dem doctrinæ in auditoribus esse debet: adeo ut
nullis

COMMENT: IN

nullis qui aliud docent ob sanctitatis excellentiæ
aut successione titulum fidem adhibeant: Sed po-
tius pro anathemate habeant, quemadmodum hic
disertis uerbis mandat spiritus Christi in Paulo.
Quarta, hinc luce clarius apparet non suspicien-
dos esse ueluti columnas Ecclesiæ, & successores
Apostolorum eos qui hodie istis titulis superbi-
unt. Nam si conferas istos seductores cum Pseu-
doapostolis, quos hoc loco perstringit Paulus,
multis sanè modis inuenientur Papistæ pestilen-
tiores quibusuis Pseudoapostolis. Quid enim nunc
faciunt Papistæ aliud, q̄ ut uarijs tormentorum
generibus tollant de medio eos, qui hoc à Paulo
prædicatum Christi unicum Euangelium docent,
ut flumine sanguineo Martyrum, cursum Euan-
gelij intercludant. Quare non secus detestemur
Papisticam doctrinam, quàm ipsissimam serpen-
tis uocem, qui nostros primos parentes in Para-
diso decepit. Vt autem anatemathismus Pauli
plenius intelligatur, nonnulla de uocabulo ana-
thematis subiiciam. Virtute enim huius uocabuli
intellecta, pondus Paulinæ testificationis magis
elucebit. Non est autem simplex huius uocis usus,
nec Paulus eam sine peculiari tropo ad usum su-
um transtulit. Dicitur autem anathema ab ἀνα-
τίθεσθαι, id est, à suspendendo, & significat
proprie anathema ornamentum suspensum, ad pa-
rietes ornatus gratia. Hinc anathematica σκεύη.
dicuntur

dicunt
sunt Le
Homers
taphora
ait pōd
mata d
coniunio
ta seu obl
significa
naria pr
idolorum
quarto
d'ē tōi
eis, de
Apud
ἐπ' ἁλλο
suspensu
usmodi
fuerunt,
factum e
thematis
diris im
da, ut q
nisi toll
lamtata
הלם
sepe ali
tores E

EPIST: AD GALAT:

dicuntur uasa quæ ornatus causa habentur: ut
 sunt Lebetes, uasa argentea, stannea, & huiusmodi.
 Homerus libro uicesimo primo Odysseæ per Me-
 taphoram usus hac uoce anathematis. Ita enim
 ait μὲν ἄλλ' οὐκ ἔστι φόρμιγγι τὰ γὰρ τ' ἀναθήμα-
 ματα δαυτοῦ. Hic poëta cantum & cytharam
 conuiuiorum anathemata esse, hoc est, ornamen-
 ta seu oblectamenta pronunciat. Verum à prima
 significatione translatum est uocabulum ad do-
 naria promissa, persoluta, & suspensa in templis
 idolorum: quemadmodum est apud Platonem in
 quarto de legibus pagina 544. προσομιλῶν
 δὲ τοῖς θεοῖς καὶ εὐχαῖς καὶ ἀναθήμασι, hoc
 est, deos accedere oportet uotis & anathematis.
 Apud Aristophanem in Pluto. τοῦτο ἀναθήσω
 ἔρχομαι πρὸς τὸν θεόν, hoc est, hoc anathema
 suspensus ueniam ad Deum. Deinde quia hu-
 iusmodi donaria dicata idolis Deo abominabilia
 fuerunt, atque ideo destinabantur interneconi,
 factum est, Metalepsi Hebraica, ut nomine ana-
 thematis significaretur res Deo abominabilis,
 diris imprecationibus deuota, & ob id detestan-
 da, ut quæ adeo polluta sit & à Deo damnata, ut
 nisi tollatur è medio totæ respUBLICÆ magnis ca-
 lamitatibus puniantur. Vnde & greci hebraeum
 אָנָה uertunt anathema, ut Iosue Septimo &
 sepe alias. Hinc itaq; admoneantur contamina-
 tores Euangelij Christi, quòd sint anathema, id
 est,

D

est,

COMMENT: IN

est, Deo abominabiles, & execrandi atque à Deo prorsus separati. Admoneantur quoque pij quanto studio fugere eos deceat huiusmodi anathemata, ne incurrāt in poenas grauiſſimas, si attigerint hæc anathemata, hoc est, si colluserint cum hostibus Euangelij. Huc illud Iohannis pertinet: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, ne recipiatis eum in domum & aue ei ne dicatis. Nam qui dicit ei salue communicat operibus eius malis.

Nunc enim utrum homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Nam si adhuc hominibus placerem Christi seruus non essem.

PRæoccupatio est, per quam diluit objectionem aduersariorum, qui ambitione & studio captandi fauoris apud homines, Paulum in gratiam hominum prædicare criminabantur. Sensus in hunc modum dialectica forma efferre poterimus, ita ut medius terminus sumatur ex criminatione aduersariorum, obijcientium Paulo, quod accommodaret se hominibus fauoris captandi gratia, & ambitione, atque ideo prædicaret placentia. Qui studet se accommodare hominibus, in gratiam hominum loquitur: & qui studet
se ac

EPIST: AD GALAT:

se accommodare Deo in gratiam Dei loquitur. Ego Paulus non studeo me accommodare hominibus sed Deo. Tanti enim facio Euangelium Christi, ut omnes pro anathemate habeam, quotquot Euangelium Christi humano favori & doctrinis hominum postponunt. Quare me nequam in hominum, sed in Dei tantum gratiam loqui manifestum est. Hic est simplicissimus uerborum Pauli sensus, obscurior quidem propter ambiguitatem Græci sermonis quem nostra lingua reddi posse in hunc modum existimo. Till ieg nu mennisken / till wild heller gudt? Eandem sententiam repetit cum addit. Aut quero hominibus placere an Deo: Prius destruit euidenti signo, ut ponat posterius. Si, inquit, hominibus placuisssem, id est, placere studuisssem, Christi seruus non essem, sed potius mansissem in iudaismo, in quo magis hominibus & pluribus etiam placere potuisssem. His iam subiiciamus doctrinas quas præsens locus suppeditat. Prima, præcedi uerbi gloriam Dei tanquam unicum scopum sibi præfixum habere debet: cum, quouis ambizioso affectu & studio gloriæ propriæ neglecto, tum fauore hominum & approbatione mundi contentis. Nam ut cogitatio gloriæ Dei puram ueritatem retinere suadet: ita ambitionem & φιλοψυχίαν deprauatio doctrine comitari solet fit enim plerumq; ut ad docentis affe-

D 2 Etura

COMMENT: IN

Etum torqueatur doctrina, atque ita ueritas amittatur. Secunda, Nullus ambitiosus, & uenator gratie hominum potest Christi esse seruus, hoc est, idoneus Euangelij prædicandi minister. Tertia, ne quis hoc loco Pauli abutatur, obseruetur Regula Hieronymi qui sic ait: Si fieri potest, ut pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Sin autem non aliter placeamus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus.

EXPOSITIO VOCATIONIS
PAULI AD APOSTOLATUM.

Notum autem uobis facio fratres quod Euangelium Euangelizatum à me non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per reuelationem Iesu Christi.

Propositio expositionis uocationis Pauli ad Apostolatum est: Euangelium à me prædicatum non est humanum. Hanc propositionem breuiter per seiunctionem & positionem causarum confirmat. Vt enim negat se ab homine accepisse

EPIST: AD GALAT.

cepisse aut didicisse Euangelium: Quare humanum esse nequit, ita affirmat se idem per reuelationem Iesu Christi accepisse ac didicisse: unde diuinum esse relinquitur. Hic obseruandum primum est: ut Euangelium Christi non est ab homine profectum: ita neq; hominum decretis aut arbitrio subiectum est: ut temeritas humana possit illi addere aut detrudere quicquam, ne dum totum tollere. Deinde etiam hinc firma ratione colligitur diuinitas Christi, quemadmodum supra admonuimus in Epigrapha. Si enim Paulus non accepit Euangelium ab homine sed à Christo: Profecto testatur Paulus Christum non tantum hominem esse uerum etiam Deum.

Audiuistis enim aliquando conuersationem meam in Iudaismo, quod supra modum persequebar Ecclesiam Dei & eam uastabam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coæquales in genere meo cum uehementiore studio tenerer traditionum paternarum.

EXpositio est uocationis Pauli ad Apostolatam que tota eo spectat, ut probet κρινόμενον syllogismi, quo nititur testificatio Pauli: Ni-

D 3 mirum

COMMENT: IN

mirum quod uerum Christi Euangelium docue-
 rit Paulus. Vt autem narrationem hanc distin-
 ctius intelligamus, diuidamus eam in tres partes:
 uidelicet in acta Pauli ante conuersionem: in uo-
 cationem cum suis causis, & circumstantijs: &
 in acta sequentia conuersionem. Deinde singulas
 partes questionum, de qua hic conuertitur, applice-
 mus, unde futurum est, ut argumenta, quæ in ipsa
 latent, se ueluti in examen proferant. Prima pars
 narrationis continet acta Pauli ante conuersio-
 nem quorum ipsos Galatas testes appellat. Expo-
 nit enim qualis fuerit ante conuersionem ad fi-
 dem idq; per enumerationem. Primò enim loco
 uitæ genus exprimit, uidelicet Iudaismum. Deina-
 de qualem in eo uitæ genere se gesserit declarat,
 nimirum quod zelo Iudaismi persecutus sit Ec-
 clesiam Dei: quod profecerit in Iudaismo supra
 multos æquales in genere suo, quod tenaciter ad-
 hæserit traditionibus maiorum suorum. Sed de
 his plura uideantur in Actis Apostolicis capite
 nono & decimo, Item ad Philip: tertio. Sed quo-
 modo hæc applicabimus questionum: Cum Paulus
 tanto zelo Iudaismi fuerit concitatus, ut persecu-
 tus sit Ecclesiam Dei, ut suos coequales in Iudaism-
 o superauerit, ut tenacissimus fuerit traditio-
 num paternarum, profectò fieri non potuit ut
 adeo subito humano consilio inde auelleretur.
 Quare id diuinitus factum esse dubitandum non
 est.

est. I
 prima
 nobis
 & ut
 sue ui
 in hoc
 da, ze
 uerbi n
 firme.
 non p
 iudici
 non y
 olim

C
 segre
 & uo
 um
 inte

S
 Sner
 sis. Ha
 ctus r

EPIST: AD GALAT:

est. Doctrinæ quas suppeditat hic locus hæ sunt
prima προσωπολογία Apostoli commendat
nobis sedulam diligentiam in nostra uocatione,
& uitæ genere præstandam. Donec enim Paulus
sue uitæ genus Deo probari arbitrabatur, totus
in hoc fuit, ut suam uocationem ornaret. Secun-
da, zelus Pauli constantes nos esse & pertinaces
uerbi monet, ne circumferamur quouis uento do-
ctrinæ. Tertia, quod Iudaismus & Pharisaismus
non possint stare cum Euangelio Christi. Idem
iudicium erit de Monachismo & Papisimo, qui
non minus aduersatur Euangelio Christi, quam
olim Pharisaismus.

SECUNDA PARS
NARRATIONIS.

Quando autem placuit Deo qui
segregauit me ex utero matris meæ,
& uocauit per gratiam, reuelare fili-
um suum per me, ut Euangelizarem
inter gentes.

Secunda pars narrationis continens uocatio-
nem Pauli ad ministerium uerbi cum suis cau-
sis. Hanc partem retexere placet ut omnia distin-
ctius recitata perpendantur exactius. Primo itaq;

D 4 loco

COMMENT: IN

loco ἐὺδοκίᾳ Dei, hoc est, approbationem & beneplacitum Dei quo Deus ipse destinauerat Paulum, ut esset ὄργανον electum ad prædicandum Euangelium inter gentes. Secundo loco segregationis meminit, quia Paulus destinatus erat muneri Apostolico antequam natus fuit. Tertio loco uocationem addit gratuitam, qua uidelicet Paulus solemniter uocatus est ad Apostolatam ab ipso Filio Dei. Quarto finem uocationis suæ addit, nimirum ut reuelet Filium Dei. Quinto modum reuelationis Filij Dei definit esse prædicationem Euangelij. Hæc si questionibus propositis applicentur, eam euidentissè confirmant, nimirum quod uocatio Pauli sit diuinitus facta. Atque ideo doctrina ipsius non sit humana sed diuina, non habeat hominem autorem, sed Deum ipsum. Porro præterquam quod uocatio Pauli, & doctrina his uerbis comprobetur, obseruentur hæc doctrinæ insigniores. Prima, immensa misericordia Dei obseruanda est, qui adeo clemens & εὐλαβὴς πᾶσι existit, ut etiam ex hostibus suis maximis non solum multos ad pœnitentiam reuocet, sed etiam non paucos deligat, ut sint eximia ὄργανα in ipsius Ecclesia. Secunda, uocatio ad ministerium Euangelij, ut est gratuita: ita nequaquam fortuita iudicanda est, sed decreta potius à Deo antequam nasceremur. Tertia, monemur admiranda Pauli conuersione, ut nō desperemus de hostibus

stibus
num
ut uoc
Deum
a sista

T
acta n.
finem
stioni
nis p
stingu
in text
duntur
nam,
primu
rosoly
ration
& C
de Pa
parte
uis h
rius:
sum,

EPIST: AD GALAT:

stibus & persecutoribus Euangelij ante extre-
mum halitum. Quarta, monemur exemplo Pauli
ut uocanti Deo per Ecclesiam nos subijciamus,
Deumq; inuocemus ut nobis in uocatione nostra
assistat.

DE TERTIA PARTE
NARRATIONIS.

Tertia pars narrationis sequitur que conti-
net acta Pauli sequuta conuersionem, que
acta naturali ordine exponuntur prolixè usq; ad
finem fere secundi capituli, ubi principalem que-
stionem aggreditur. Verùm quia hæc narratio-
nis pars prolixior est, eam in certa membra di-
stinguam. Ac primum eam actorum partem que
in textu huius primi capituli continentur et clau-
duntur decem & septem annorum spacio expo-
nam, & in quinque partes digeram, uidelicet in
primum triennium, & profectionem Pauli Hie-
rosolymam uersus, uisendi Petri gratia, in nar-
rationis confirmationem, in profectionem Syriæ
& Ciliciæ, & in testimonium Ecclesiæ Iudaicæ
de Pauli conuersione & doctrina. Has quinque
partes rursus retexam in minores particulas, ut
uis huius exegeticæ probationis intelligatur cla-
rius: Quæ omnia eò spectabunt, ut singula seor-
sim, & omnia simul ostendant & conuincant

D S Paulum

COMMENT: IN
Paulum Euangelium non ab homine sed ab ipso
Iesu Christo didicisse.

DE PRIMO TRI-
ENNIO.

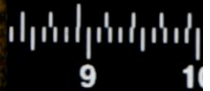
Statim non contuli cum carne
& sanguine, neque redij Ierosolymam
ad eos qui ante me fuerunt Apосто-
li, sed abij in Arabiam, & iterum re-
uersus sum Damascum.

HIC textus continet primi triennij Pauli
post conuersionem, in quo particule sunt
quatuor. Prima, quod mox ubi conuersus sit non
contulerit cum carne & sanguine, id est, non ad-
hibuerit in consilium carnem & sanguinem, hoc
est, ullos homines: sed soli Christo uocanti ob-
temperauerit: quod factum clarè testatur Pau-
lum Euangelium suum diuinitus accepisse. Aliàs
enim tempore opus fuisset ad discendum, & in
tam arduo negotio suscipiendo ultro citroq; cum
amicis conferendum fuisset. Ceterum hic scrup-
palus suboritur explicatione dignus. Actorum
nono apertè dicitur uoce filij Dei ad Paulum,
postratum in itinere ad Damascum: Surge & in-
gredere ciuitatum, & dicetur tibi quid oporteat
te fa-

te fac
& so
dicitu
guine
tus. V
enim e
docuer
rit, &
us Ch
do. V
uitur
quo de
ex ali
se fec
siam
inangu
uocatus
diuinitu
cula est
qui ant
quod d
quos r
deman
cunda
adeo e
ctione
Dama
aebem

EPIST: AD GALAT.

te facere. Deinde Ananias baptizauit Paulum,
& solenni ritu manus ei imposuit. Hic autem
dicitur quod non contulerit cum carne & san-
guine, & supra quod immediate à Deo sit uoca-
tus. Verum hæc minimè inter se pugnant. Nihil
enim obstat quo minus & per se Christus illum
docuerit immediateq; ad Apostolatam uocauit,
& ornandi ministerij causa hominis opera sit
usus Christus in Paulo ordinando & approban-
do. Vocabulum $\pi\rho\sigma\omega\upsilon\alpha\tau\acute{\iota}\delta\epsilon\omicron\delta\omicron\upsilon$, quo hic
utitur Apostolus, significat consultare cum ali-
quo de negotio suscipiendo uel non, & pendere
ex alicuius consilio quod Paulus hic nequaquam
se fecisse affirmat (tametsi baptisate in Eccle-
siam receptus, & impositione manuum Ananie
inauguratus sit ministerio: ad quod diuinitus erat
uocatus) sed statim prouinciam Euangelicam sibi
diuinitus demandatam suscepit. Secunda parti-
cula est, neq; inquit, redij Hierosolymam ad eos,
qui ante me fuerant Apostoli. His uerbis docet
quod ab Apostolis non didicerit Euangelium:
quos ne consuluit quidem an deberet prouinciam
demandatam suscipere nec ne. Atque ita hæc se-
cunda particula hypothesis est superioris atque
adeo expositio. Tertia particula continet profe-
ctionem Pauli in Arabiam. Quarta reditum in
Damascum propagandi Euangelij gratia. Hoc
uehemens studium Pauli, hæc difficiles profectio-
nes,

COMMENT: IN
nes, ut uocationem Pauli diuinam esse haud obscu-
rè subindicant: Ita exemplum proponendum est
pijs ministris uerbi, quo incitentur ad similem
pro ratione uocationis suæ diligentiam præstan-
dam: Nec absterreantur minis & persecutio-
nibus quas constat Paulum grauissimas subiisse in
istis primi sui triennij profectioibus dum apud
barbaras gentes & idolatras Euangelij semina
iecit.

DE PROFECTIONE HIERO-
SOLYMAM VERSVS.

Deinde post annos tres redij Hie-
rosolymam ut uiderem Petrum, &
mansi apud eum dies quindecim, ali-
um autem ex Apostolis non uidi nisi
Iacobum fratrem Domini.

HÆC expositionis pars continet profectio-
nem Pauli Hierosolymam uersus, & finem
profectionis, uidelicet, ut uideret Petrum, & res
gestas, in suo ministerio apud gentes, illi narraret.
(Hoc enim propriè ἰσορῆσθαι significat) & id
quod accidit Paulo Hierosolymis nimirum, quod
commoratus sit apud Petrum dies quindecim, ac
ex alijs Apostolis neminem uiderit præter Iaco-
bum

bum fr
cundat
sensum
rosoly
dum ne
ita nro
primari
sed ut ip
ret. Ter
angelij
hac & i
gelium
potius
Pauli
officij
& sint
amicitie
feratur
& quam
ratur ad
& cetero

Qu
ram D

EPIST: AD GALAT:

bum fratrem Domini, id est, consanguineum secundum carnem. Prima particula indicat consensum Pauli cum Ecclesia Christi que erat Hierosolymis. Secunda significat quod quemadmodum non dissenserit Paulus à reliquis Apostolis: ita nihil ab eis didicerit. Non enim ascendit ad primum Apostolum Petrum discendi causa, sed ut ipsum inuideret resq; à se gestas ipsi narret. Tertia summam concordiam in doctrina Evangelij Paulo cum Petro fuisse indicat. Sed quo hæc? Indicia sunt certissima Paulum non Evangelium ab ullo homine didicisse sed esse doctum potius diuinitus. Deinde exemplum Petri & Pauli admonebit pios ministros uerbi de mutuis officijs, ut se inuicē foueant, consolentur, ament, & sint suis auditoribus quasi speculum mutue amicitie & concordie. Huc illustrandi gratia referatur Psalmus de concordia: Ecce quam bonum & quam iucundum &c. Et exemplum transferatur ad omnes status, Ecclesiasticum, politicum, & æconomicum.

DE CONFIRMATIONE
NARRATIONIS.

Quæ autem scribo uobis ecce coram Deo non mentior.

Quia

COMMENT: IN

Quia ea quæ iam exposita sunt clarè indicant uocationem Pauli esse diuinam, si modo à Galatis recipiantur. Ideo addit Apostolorum confirmationem à testimonio Dei. Deum enim suæ uocationis testem appellat. Porro quia de loco communi iurisiurandi in enarratione Epistolæ Iacobi copiosè à me dictum est, eo remitto lectorem.

DE PROFECTIONE PAULI
IN REGIONES SYRIÆ
ET SILICIÆ.

Deinde ueni in regiones Syriæ
& Siliciæ.

HÆC pars commendat etiam diligentiam Pauli in noua sua functione, & eodem pertinent quo superiora, uidelicet, ut testentur uocationem Pauli ad Apostolatū diuinam esse, adeoque uerum Christi Euangelium esse quod prædicat.

DE TESTIMONIO ECCLESIE
SIÆ IUDAICÆ.

Eram autem ignotus facie Ecclesie Iudææ quæ erant in Christo sed
solum

solum
nos ali
dem, qu
rificaba
H
Pri
Iudica n
ceret qu
superior
persecu
nem, T
uidelic
adeo i
tum h
rant in
ficabant
catholic
ro loci q
antea ne
obserue
sum E
stibus I

S

V
po

EPIST: AD GALAT.

solum audierant: qui persequebatur nos aliquando, nunc Euangelizat fidem, quam quondam uastabat, & glorificabant in me Deum.

Hoc testimonium quatuor membra continet. Primum indicat quod Paulus ab Ecclesia Iudaica nihil didicerit. Quomodo enim ab eis disceret quos non uidit. Secundum testatur uerā esse superiorem narrationem: uidelicet quod Paulus persecutus sit Ecclesiam Christi ante conuersionem. Tertium testimonium Ecclesiae Iudaicae est, uidelicet quod Paulus conuersus sit diuinitus, atq; adeo ipsius uocatio sit legitima. Quartum uentum habet uidelicet quod Ecclesiae Christi quae erant in Iudaea propter Pauli conuersionem glorificabant Deum. Vnde consensus doctrinae Pauli et catholicae Ecclesiae Christi clarè cognoscitur. Porro loci quos praebet persecutio et conuersio Pauli antea notati sunt. Nunc tantum officium piorum obseruetur esse, Deum praedicare ob foelicem cursum Euangelij, & ei gratias agere quoties ex hostibus Ecclesiae aliquos cōuerti ad fidē audiuerint.

SVMMA CAPITIS
SECVNDI.

VT consensum summum inter se & alios Apostolos Hierosolymae fuisse exponit Apostolus:

COMMENT: IN

stolus: Ita Antiochenam inter se & Petrum con-
trouersiam narrat: Vnde dilabitur in propositio-
nem principalem: uidelicet quod homo fide absq;
operibus iustificetur. Atq; hæc propositio definitio
est Euangelij Christi quod Paulus se prædi-
casse testatur.

ORDO ET PARTES SECVN-
DI CAPITIS.

Pincipium huius secundi capituli cum fine
primi ordine historico cohæret. Nam ut acta
sua summam, quantum quidem ad suum institu-
tum facere uidebatur usq; ad finem decimi septi-
mi anni à conuersione sua prosecutus est Paulus:
ita hic addit sequentia acta, & primum quid Hiero-
solymsis egerit: quo mandato diuino profectus
est. Deinde quid Antiochiæ gestum sit, quomodo
illic cum Petro de uindicanda Christiana liberta-
te concertauerit: unde commode suo more dila-
bitur in principalem propositionem de iustifica-
tione hominis coram Deo. Quam propositionem
breuiter, sed euidentibus argumentis usq; ad fi-
nem huius capituli confirmat: Sunt ergo tres prin-
cipales partes huius capituli. Quarum prima est
expositio gestorum Pauli postquam secundo à cõ-
uersione sua Hierosolymam radiisset. Secunda
controuersiam Petri & Pauli continet quæ est
generis iudicialis. Tertia definitionem Euangelij
Iesu

Iesu Chr
Christi
tuitam
de acc
mator
firmat
ad fine

EX

A

D
rursu
cum E

H
ce
& Cili
uersion
tis soc
Porro
cundo
memb
coniunc
questio

EPIST: AD GALAT:

Iesu Christi habet, uidelicet quod Euangelium Christi sit doctrina annuncians credentibus gratuitam iustificationem absq; operibus legis sola fide accipiendam. Hanc partem methodo confirmatoria tractat quæ constat propositione, confirmatione, & confutatione, & extenditur usq; ad finem quarti capitis.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Acta Pauli Hierosolymæ post secundum reditum à conuersione.

Deinde post annos quatuordecim rursus ascendi Hierosolymam una cum Barnaba assumpto simul & Tito.

Hoc est, interiectis quatuordecim annis à decessu meo à Hierosolyma in regiones Cyriæ & Ciliciæ exacto primo triennio post meam conuersionem, rursus ascendi Hierosolymam adiunctis socijs itineris Barnaba Iudeo & Tito Græco. Porro in actis Pauli Hierosolymæ postquam eò secundo redijt à conuersione plura sunt obseruanda membra: quæ singula quidem scorsim, & omnia coniunctim non parum momenti habent ad eam questionis partem, quæ erat controuersa, confirmandam.

E mandam.

COMMENT: IN

mandam. Primum membrum est quod iam attigimus, uidelicet quod Paulus ascenderit Hierosolymam adiunctis sibi socijs itineris Barnaba & Tito. Hos sanè sibi adiunxit tanquam testes suæ doctrinæ & gestorum in Cyria & Cilicia, ut, si quod (inquit Ambrosius) de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur. Discamus ergo hinc primum ministrorum uerbi Dei esse appellare ad testimonia eorum qui se audiuerunt, si quando de eorum doctrina controuersia moueatur. Deinde ministri uerbi atque adeo omnes pij discant exemplo Pauli citra nationum & personarum discrimina omnes ex æquo complecti, qui iuxta eandem pietatis Regulam uiuunt, ut qui sint eiusdem fidei domestici sub uno patrefamilias Deo, & communi mediatore Domino nostro Iesu Christo.

Ascendi autem iuxta reuelationem.

Hoc secundum membrum est, quod ut causam profectiois Pauli Hierosolymam, uersus mandatum Dei per reuelationem spiritualem fuisse indicat, ita Pauli uocationem & doctrinam nouo testimonio spiritus sancti confirmat.

Et contuli cum ipsis Euangelium quod prædico inter gentes.

Tertium

EPIST: AD GALAT:

Tertium membrum est, quod finem profectio-
nis Paulinae habet: uidelicet ut conferret cum ip-
sis Apostolis de Euangelio quod praedicauit inter
gentes. Haec collatio non instituitur Pauli gratia,
qui satis spiritu Christi in Euangelio edoctus fuit:
sed partim, ut Apostoli scirent uanas esse oblo-
quutiones Pseudoapostolorum qui mentiebantur
Paulum dissentire à doctrina Apostolica, Partim
ut factiosi homines coram conuincerentur, &
ut ostenderetur Pauli doctrina conuenire cum
doctrina ceterorum Apostolorum. Concordiam
proinde pacem & profectum Euangelij spiritus
Christi per profectionem Pauli quaerit. Obser-
uandum exemplum, quod non modo ministris uer-
bi proponendum est, uerumetiam omnibus pacis
& concordiae principem amantibus Iesum Chri-
stum.

Priuatim autem cum ijs qui erant
in precio.

Quartum membrum cum quibus contulerit
Euangelium suum Paulus aperit. τὸς δὲ δοκῶντας
uocat Apostolos ipsos per Antonomasian: Quod
autē non subterfugiat Paulus Apostolorum iudi-
cium, consensum in doctrina coarguit. Quod ex-
emplum monet nos ut parati simus ad reddendam
doctrinae nostrae rationem, si quando id ulla ne-
cessitas postulauerit.

E z Ne

COMMENT: IN

Ne quo modo in uanum curre-
rem aut cucurrissem.

Quintum est membrum necessitatem colla-
tionis Pauli cum Apostolis continens. Nec hoc
intelligi debet relatione Pauli quasi incertus ad-
huc esset qui magnis laboribus iam decem & sep-
tem annos prædicauerat Euangelium, sed relatio-
ne simplicium & infirmorum quos conabantur
Pseudoapostoli auellere à doctrina Euāgelij quod
Paulus ipsis prædicauerat, mentientes eum ab A-
postolis dissentire. Exemplum hoc rursus com-
monefacere debet ministros Euangelij, ut non so-
lum recta doceant ipsi, uerumetiam ut Pseudo-
apostolorum ora obstruant: ne imbecillibus &
infirmis sint occasio defectionis ab Euangelio.
Deinde currendi uocabulum, quo significatur u-
sitata sacris literis Metaphora prædicatio uerbi,
monet ministros Euangelij non uocari ad ocium
& uoluptates, sed ad cursum, hoc est, diligentiam
& industriam præstandam in sua uocatione, facit
& hæc Pauli sedula diligentia ad quæstionis ro-
bur.

Sed neque Titus qui mecum erat
Græcus cum esset coactus est circum-
cidi.

Sextum membrum est, argumentum euident
defensæ doctrinæ Pauli continens. Si enim cir-
cum-

circu
set ne
lus ob
cus e
Apos
tea Ti
causa
circum
Pseudo
ueren
Pauli.
bertat
infirm
autem
manib
9. Q
cidi inf
nem ha
cuncid
quam
Doctr
firmo
ad ad
stana
Se
fratr
rand

EPIST: AD GALAT.

circumcisio, ut Pseudoapostoli nugabantur, fuis-
set necessaria ad iustificationem, nequaquam Pau-
lus obtinisset in isto certamine Titum, qui Græ-
cus erat, non circumcidendum fuisse. Sed quare
Apostolus non patitur circumcidi Titum qui an-
tea Timotheum circumcidi permisit? Multæ sunt
causæ. Primum enim id factum est ne putaretur
circumcisio necessaria esse ad salutem. Deinde ne
Pseudoapostoli hoc exemplo aduersus Paulum ab-
uterentur apud gentes, in calumniam doctrinæ
Pauli. Tum ut ædret exemplum Christianæ li-
bertatis. Neq; erant Pseudoapostoli parcendi, ut
infirmi: sed contemnendi, ut obstinati. Quando
autem infirmitas postulabat, factus est Paulus o-
mnibus omnia, ut omnino aliquos seruaret. *1. Cor.*
9. Quod igitur permisit Timotheum circum-
cidi infirmitatis credentium inter Iudeos ratio-
nem habuit: Sed quod Titum defendit non cir-
cumcidendum esse. Libertatis Christianæ fuit:
quam aduersus obstinatos defendere oportebat.
Doctrina ergo hic obseruetur de discrimine in-
firmorum & obstinatorum. Illis parcendum est,
ad ædificationem: His nihil largiendum quo Chri-
stiana libertas incolumis seruetur.

Sed propter obiter ingressos falsos
fratres, qui subintroierant ad explo-
randum libertatem nostram, quam

E 3 **habe**

COMMENT: IN
habemus in Christo Iesu, quo nos in
seruitutem adigerent, quibus, ne ad
horam quidem celsimus, per subie-
ctionem, ut ueritas Euangelij perma-
neret apud uos,

Septimum hoc membrum est, continens cau-
sam principalem collationis Pauli cum ceteris
Apostolis. Hanc causam testatur esse uindicatio-
nem Christiane libertatis, cuius rei rationem as-
signat cum ait: Ut ueritas Euangelij perma-
neret apud uos, id est, ut euincerem me uerum
uobis praedicasse Euangelium. Hic primum Pseu-
doapostolorum studia obseruemus quos Paulus
 $\pi\lambda\epsilon\upsilon\sigma\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$ uocat, id est, subreptitios, ut qui per
dolum se ingerant, & callide se insinuent, uentris
& inanis gloriae gratia: Quod sane proprium
est assentatorum, & delatorum, Assentatione enim
fauorem popularem sibi concilient, delatione ue-
ro aliorum famam denigrant, ut ipsi soli magni
uideantur. Additur & hic finis quem proposue-
runt sibi Pseudoapostoli, ad explorandum, inquit,
libertatem nostram quam habemus in Christo Ie-
su, ut nos in seruitutem redigant. Utitur autem
hic Paulus ualde significanti uoce $\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\kappa\omicron\omega\tau\eta\varsigma$
& $\sigma\alpha$. Est enim hostium, qui clam quidem quaerunt
quid agant aduersarij atq; inde modum perdendi

eos

EPIST: AD GALAT:

eos uenantur: tametsi aperte aliud prætendunt, simulantes amicitiam. Ad eundem modum Pseudoapostoli quærunt uiam abolendi Euangelium, & uastandi Ecclesiam Dei: qui tamen uoce se iactant Euangelij patronos esse, et propugnatores: quo possint facilius, quod uolunt, hoc est, fideles in seruitutem redigere, eneruata aut prorsus sublata Christiana libertate. Proponatur pijs exemplum Pauli nihil largientis istis seductoribus, ut diligenter attendant quid agant aduersarij, quem habeant scopum, cum sua figmenta magnificis titulis commendata Ecclesie Christi obtrudere conantur.

Ab ijs autem qui uidebantur esse aliquid.

Octauum membrum est per quod Respondet calumnijs Pseudoapostolorum, qui Paulum tanquam unum ex discipulis Apostolorum aspernabantur, atq; adeo ipsum longè Apostolis cæteris inferiorem mentiebantur, ut ita Pauli autoritas minueretur, & doctrina ipsius ueniret in contemptum apud gentes. Sed Paulus contrà, se non discipulum Apostolorum sed Christi pronunciat. Affirmat enim se nihil ab Apostolis didicisse. Hoc exemplum Pauli non arrogantiam in pijs uerbi ministris gignet, sed potius monebit, ut doctrinam quam diuinitus accepit Apostolus ipsi discant,

COMMENT: IN
cant, magnifaciant ac Ecclesie Dei proponant,
non sinentes se ab ea ulla Sophistica auelli.

(Quales aliquando fuerint nihil
mea refert, personam hominis Deus
non accipit.)

Nonum membrum est parenthesi includen-
dum. Estq; anticipatio. Nam postquam Paulus se
nihil ab Apostolis accepisse aut didicisse dixisset,
posset aliquis obijcere nihilominus Paulum infe-
riorem esse ceteris Apostolis, quos Christus in
tantum honoris gradum euexit. Huic obiectioni
ita respondet Paulus: Non moror qualesnam sint
Apostoli, aut quales aliquando fuerint. Nam cum
Deus ipse in iudicio non uult personarum acce-
ptionem, neque ego in iudicio & censura de re-
ligione uolo Apostolis cedere. Par enim est offi-
cium, par dignitas, illi à Christo ad Apostolatam
uocati sunt, ego ab eodem & uocatus & doctus
sum. Hic locus primum sanctam quandam in præ-
conibus uerbi παρρησιας commendat, ne uideli-
cet, dum de religione agitur cedant personarum
dignitati, ne moueantur ullis eminentiæ titulis,
sed sint potius tenaces uerbi, quod rectè didice-
runt, & quam nacti sunt functionem, ne contem-
nant: præsertim cum sciant se œconomos esse
mysteriorum Dei, quæ inuertere homini fas non
est. Deinde, quemadmodum hic locus fortissimè
militat

militat
dignit
destin
nes am
ri.) It
Huc p
comper
sed in o
fit illi.
similibu
patet e
nalem
ulis e
timor
qualit
sue in
sanctim
aut iuu
obscuri
pauper
est apu
Pseude
dam i
cause
lus pi
se cum
atime
fueru

EPIST: AD GALAT.

militat contra opinionem particularitatis & indignitatis, & contra abusum doctrine de predestinatione: (Pater enim cœlestis omnes homines amat, misit filium quem unlt ab omnibus audiri.) Ita requirit fidem & timorem ab omnibus. Huc pertinet dictum Petri, Acto: 10. In ueritate comperi quod Deus nō sit personarum acceptor, sed in omni gente qui operatur Iustitiam acceptus sit illi. Personæ nomen hoc loco, ut in alijs consimilibus metaphoricè significat quicquid foris patet & in oculos hominum incurrit, seu personalem ex conditione aliqua rationem siue illa sit uilis & abiecta siue illustris & suspicienda sine timore Dei. Vel ut clarius dicam, persona est qualitas qua aliquis ab alio differt siue in animo siue in corpore siue in rebus externis siue uera sanctimonia. Ita non docti aut rudis, non senis aut iuuenis, non serui aut domini, non clari aut obscuri, non nobilis aut ignobilis, non diuitis aut pauperis, non Iudæi, aut Græci personæ respectus est apud Deum. Hoc igitur rectè obijcit Paulus Pseudoapostolis qui externā prerogatiuam quandam in Apostolis Domini suspiciebant, nulla ueræ causæ ratione habita. Non enim hic confert Paulus pietatis & sanctimonie gradus, sed tantum se cum Apostolis, quantum ad externam faciem attinet, comparat. In qua externa facie detenti fuerunt Pseudoapostoli.

E 5 Mihò

COMMENT: IN

Mihi enim qui uidebantur esse aliquid nihil contulerunt.

Decimum membrum cuius sensus est hic: Apostoli nihil mihi contulerunt consilijs suis & doctrina. Nam postquam exposuissem Euangelium quod doceo inter gentes, uiderunt quod nihil perfectius, nihil absolutius haberent ipsi, quare satis testantur Apostoli & doctrinae consensum & Apostolatus parem functionem.

Sed econtra, cum uidissent mihi cōcreditum esse Euangeliū præputij, quemadmodum Petro circumcisionis (nam quæ efficax fuit in Petro ad Apostolatū circumcisionis, efficax fuit etiam in me apud gentes) cum cognouissent gratiam mihi datam, Iacobus & Cephas & Iohannes, qui uidebantur columnæ esse dextras societatis dederunt mihi & Barnabæ.

Vndecimum membrum est, quod fœdus societatis inter Paulū & Apostolos, primarios continet: cuius fœdoris præcipua causa notatur eadem officij ratio, & æqualitas: quam confirmat à pari causa. Nam quemadmodum Petrus ita Paulus

lus per
pienda
uirtut
memor
de den
agnone
moli A
Sed qui
nem Pat
umitus
gelium
rattoci
nuncia
in offi
quod
rint. I
mus mi
agnosce
amare d
cordia
cordibu
moueat
V
cum
Du
in offic
superio
partien

EPIST: AD GALAT.

lus per se prorsus inutilis fuit ad tantam susci-
piendam prouinciam. Quare utrunq; eadem Dei
uirtute & efficacia æquale officium accepisse cõ-
memorat. Huc accedit gratia & donum exercen-
dæ demandatæ prouinciæ, quod donum in Paulo
agnouerunt ceteri Apostoli. His igitur causis
moti Apostoli fœdus societatis ineunt cum Paulo.
Sed quid hæc? Validissime concludunt intentio-
nem Pauli, nimirum, quòd quemadmodum sit di-
uinitus uocatus ad Apostolatam, sic uerum Euan-
gelium inter gentes docuerit. Habet autem hæc
ratiocinatio uim ex duplici loco, uidelicet à pro-
nunciatis. Nam ipsi Apostoli Paulum parem sibi
in officio agnoscunt, et à signo euidenti, nimirum
quod Apostoli & Paulus fœdus societatis inie-
rint. Porrò loci qui se hic offerunt hi sunt. Pri-
mus ministri Euangelij, ut dona Dei in se inuicem
agnoscere, ita propter ea se inuicem amplecti &
amare debent. Secundus, fœdus Apostolorum con-
cordiæ stimulos addit ministris Euangelij, ut con-
cordibus animis & doctrina regnum Christi pro-
moueant.

Ut nos in gentes ipsi uero in cir-
cumfessionem.

Duodecimum membrum de partitione laboris
in officio Apostolico. Hoc membrũ ut idem quod
superiora probat, ita commendat nobis similem in
partiendis laboribus industriam.

Tantum

COMMENT: IN

Tantum ut pauperum memores
essemus in quo & diligens fui ut hoc
ipsum facerem.

Decimumtertium membrum est euiden-
ter couincens Paulum nihil ab Apostolis didicisse.
Nam hoc solum (postquam Paulus exposuisset
Apostolis suam doctrinam quam predicauerat
inter gentes & innitum esset foedus societatis
partitis laboribus) ut pauperum curam haberent
actum est inter illos, ex quo sequitur Paulum ni-
hil didicisse ab Apostolis. Doctrina hinc summa
necessaria extruatur. Exemplum enim Pauli &
aliorum Apostolorum monet ministros uerbi, ut
post curam quam habent in tradenda uera relli-
gione, summo studio incumbant: quo pauperibus
praesertim pijs prospiciatur. Habet enim Eccle-
sia multos pauperes, quos Deus uult aliorum sa-
cultatibus subleuari.

ANTIOCHENA CON-
TROVERSA.

In principio exegeos huius capituli distinxi
acta Pauli quae in hoc capite recitantur in duas
partes, in res Pauli gestas Ierosolymae, uidelicet
post exactos decem & septem annos a conuer-
sione, & in Antiochenam controuersiam. Hactenus
de priori parte dictum est: sequitur posteri-
or nimirum Pauli cum Petro Antiochiae habita-
contro

contr
Paulu
Chrij
sti pu
trouer
haec ex
sua part
conferat
ment.
tionis ar
narration
Deinde e
stantiar
que ad p
debantur
tes princ

Cu
tiochia
preher

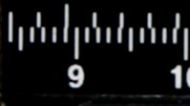
H
cuius t
nerit a
ligentie
emplum
nenda
que res

EPIST: AD GALAT:

controuersia. Controuertitur autem hic inter Paulum & Petrum maxima de re, nimirum de Christiana libertate: sine qua Euangelium Christi purum retineri nequit. Vt autem hanc controuersiam apertius & distinctius intelligamus, hæc excutienda sunt: quæ sint huius controuersie partes, quæ partium membra, quid questioni conferant, & quid singula in se doctrinæ contineant. Seruat autem hic Apostolus iustæ narrationis artificium. Nam primo loco contractam narrationem in propositionis formam redigit. Deinde eandem exponit fusius naturali circumstantiarum ordine seruato, & exclusis omnibus quæ ad principalem questionem nihil facere uidebantur. Sunt itaq; huius narrationis duæ partes principales, propositio, & expositio.

Cum autem uenisset Petrus Antiochiam palam illi restiti, eo quod reprehensione dignus erat.

Hæc est præsentis narrationis propositio, cuius tria sunt membra. Primum, quòd Petrus uenerit Antiochiam, qua re commendatur ipsius diligentia in propagando Euangelio, nobis in exemplum pro ratione uocationis nostræ proponenda. Secundum, quòd Paulus Petro restiterit, quæ res auctoritatem Apostolatus Pauli, & doctrinam

COMMENT: IN

doctrinam nobis commendat. Nisi enim par fuisset
 autoritas, diuinus Apostolatus, doctrina cœlestis,
 nequaquam Paulus primario uiro inter Domini
 Apostolos se opposuisset. Hinc discant ministri
 Euangelij nemini parcere ob dignitatis ordinem:
 qui uel exemplo uel doctrina Christianam liberta-
 tem ledit. Verum interim caueant ne κενοδοξία,
 Ἐλαττία & zelo intempestiuo id agant turbu-
 lenti, quod Christiana caritas & pax Ecclesie,
 agendum suadet modestius. Tertium quod dicat
 Petrum reprehensione dignum fuisse, quo indicat
 Paulus quid se mouerit ad resistendum Petro. Ta-
 met si autem certum est Petrum plenum spiritu
 Dei in doctrina minime errasse, tamen ut factum
 Petri scandalo fuit gentibus, ita exemplum do-
 ctrinae non parum nocuit. Sed de hac re in expo-
 sitione latius. Obseruetur hoc loco quod maximi
 quique & præcipui uiri in Ecclesia possint inter-
 dum labi & errare, quare seruetur Regula quod
 non exemplis sed uerbo reuelato nitendum sit,
 quoties de dogmatibus orta fuerit quæstio.

Nam antequam uenissent quidam
 à Iacobo cum gentibus comedebat.

Expositio est quam secundam præsentis nar-
 rationis partem feci: Exponitur enim contro-
 uersia Petri et Pauli: quam expositionem docendi
 causa in quatuor membra diuidam. Quorum pri-
 mum

num e
 sin ei
 Petri
 ait un
 membr
 comed
 admod
 Christi
 inde Pe
 dum, pe
 tis Chr
 doctri

separ
 erant

Secu
 sunt, Pe
 nihil fo
 in Petr
 tatem
 subduc
 enim e
 res esse
 ctione c
 libertat
 bant à

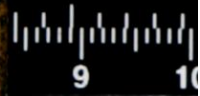
IN
enim par fuisse
doctrina celestis
aro inter Domini
ic discant ministr
dignitatis ordinem
Christianam libert
eant ne reuocato
tuo id agant tur
tas & pax Eccles
Tertium quod de
um fuisse, quo in
essendum Petro
trum plenum sp
se, tamen ut fact
ita exemplum
de hac re in exp
loco quod max
clesia possint in
ruetur Regula qu
elato nitendum
suerit questio.
enissent quida
is comedebat
dam presentis
itur enim cont
positionem docu
am. Quorum

EPIST: AD GALAT.

imum continet factum Petri. Secundum hypocrisi-
sin eiusdem. Tertium imitationem hypocrisios
Petri. Quartū reprehensionem Petri. Cum enim
ait unā cum gentibus summebat cibum. Primum
membrū recitatur, uidelicet factum Petri. Petrus
comedit cum gentibus, idq; recte fecit, ut quem-
admodum antea doctrina, ita nunc suo exemplo
Christianam libertatem confirmaret, factum pro-
inde Petri nequaquam culpandum est, sed laudan-
dum, potius, & imitandum pijs, ut simili liberta-
tis Christianæ usu alios ædificent & exemplo suo
doctrinam confirmet.

Cum autem uenissent, subduxit &
separauit seipsum, metuens eos qui
erant ex circumcisione.

Secundum membrum est in quo duo spectanda
sunt. Primum genus facti, ad quod si respiciamus
nihil forte castigatione dignum deprehendetur
in Petro. Vt enim cum gentibus comedens liber-
tatem Christianam confirmauit, ita se ab iisdem
subducens infirmitati iudeorum consuluit. Noluit
enim eos offendere exemplo, quos sciuit infirmio-
res esse. Deinde considerande sunt in hac subdu-
ctione circumstantie personarum, & Christianæ
libertatis legitimus usus, quæ duo aliud require-
bant à Petro. Gentes enim, quæ iam Pauli & Pe-
tri

COMMENT: IN

tri aliorumq; conciones doctæ erant Christianam libertatem confirmabantur eorum exemplo. Sed cum Petrus iam subduceret se agentibus, postq̄ aduenissent quidem à Iacobo, Quid quæso poterant gentes aliud suspicari, quàm se lactatas & deceptas fuisse? Vnde facile uel in contemptum totius doctrinæ Euangelij labi poterant, uel in opinionem necessarij Iudaismi incurrere. Harum igitur gentium, ut recens plantatarum in Euangelio, & pro temporis conditionisq; gentis ratione infirmiorum adhuc, rationem haberi oportuit potius, quàm Iudeorum, qui iam plurimis annis Euangelium audiuerant: quiq; nunc potius pro obstinatis quàm pro infirmis habendi erant. Lapsus igitur Petri non ex malitia, sed errore, & intempestius σωματαβάσει infirmitatis Iudeorum natus, rectè à Paulo reprehenditur. Exemplum etenim non parum nocuit. Atq; hoc tertium membrum est huius controuersie .

Et simulabant una cum eo & reliqui Iudæi, adeo ut Barnabas simul abduceretur in illorum simulationem.

Ratio reprehensionis. Vt autem hæc ritè intelligantur, & in usum nostrum transferantur, Obseruanda est una distinctio, & duæ Regule. Distinctio hæc est, discernendū est inter imbecilles rectè sentientes, & imbecilles errantes. Regula

prior:

prior: r
quaquam
errantia
tris, qu
errantia
tientiam
quod pr
sterior:
tur ex
Regula
subduct
mulati
stima
apert
minij
dum n
tius, qu
tutus fu
inquit,
ad adf
in uerbe
V
pede
gelij,
Q
tionem
da, Orca

EPIST: AD GALAT:

prior: rectè sentientes, adhuc tamen infirmi, nequaquam sunt ostendendi pretextu infirmitatis errantium. Contra hanc Regulam deliquit Petrus, qui maiorem rationem habuit infirmitatis errantium Iudeorum, quàm infirmitatis rectè sentientium Ethnicorum. Exemplo enim destruxit, quod prius doctrina & exemplo edificarat. Posterior: spectandum quid boni quidq; mali sequatur ex usu externo Christianæ libertatis. Hanc Regulam si Petrus fuisset sequutus, nequaquam subductione sua & socios Iudeos, & gentes in simulatione abduxisset, maximo cum periculo Christianæ libertatis. Loci qui ex hoc textu petuntur aperti sunt. Primus, doctrina & exemplum in ministris Euangelij requiritur. Secundus, cauendum ne exemplis nostris alijs simus scandalo. Tertius, quo quisq; in maiori dignitatis gradu constitutus fuerit, eò magis nocet exemplum, si quid delinquat. Quartus, libertas nostra usurpanda est ad edificationem, & confirmationem eorum qui in uerbo rectè instituti sunt.

Verum ubi uidi quod non recto pede incederent ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus.

Quartum membrum est continens disputationem Pauli cum Petro: in qua tria sunt spectanda, Occasio, Questio, confirmatio. Occasio fuit

F

quod

COMMENT: IN

quod Paulus uiderit eos non recto pede incedere ad ueritatem Euangelij. Est autem recto pede incedere ad ueritatem Euangelij, & recta docere & moribus uitae; Euangelium exprimere. Non ergo recto pede incedit qui praua docet, nec recto pede incedit qui uera quidem docet, sed uita & moribus seu exemplo à ueritate Euangelij alios auocat. Ponitur autem ueritas Euangelij pro uero Euangelio, Enallage Hebraeis usitatissima. Recti pedis Metaphora notat & claudicationem Petri, aliorumq; in Euangelio, & indicat quis sit constituendus terminus cursus ministrorum uerbi, nimirum ueri Euangelij propagatio & defensio. Deinde spiritus sanctus clarè hic indicat omnes illos à uero Euangelio oberrare qui humanas traditiones Euangelicæ doctrinæ tanquam additamenta quædam adiiciunt.

Questio seu principalis status huius controversiæ est: An gentes sint cogendæ ad Iudaismum nec ne. Hoc enim statu probato aut confutato clarum euadet utrum Petrus reprehensione dignus nec ne censendus sit. Nam si gentes non sunt cogendæ ad Iudaismum, certè dignus est Petrus obiurgatione, qui gentes sua hypocrisi ad Iudaismum, cogit. Si uerò sunt cogendæ gentes, ut recipiant Iudaismum, laudandus est profecto Petrus potius quam uituperandus, qui suo exemplo Iudaismum confirmauit. Confirmatio, qua probat Paulus gentes non esse cogendas ad Iudaismum, absoluitur tri-

bus uallo
priuatiu
non lex
clam adm
aut hoc ei
oës illius e
erat erro
Si tu
uis, &
Iudaiz
Hoc p
Petri, q
gentili
cogere
gentili
Petrus
est & in
aliud uoc
loco, pro
rata, ut j
in gene
tuere le
rios eff
putatu
N
bus p
iustifi
nisi p

EPIST: AD GALAT.

bus ualidissimis argumentis. Sed cur Paulus non priuatim admonuit primarium Apostolum? An non lex caritatis suadet, ut fratres delinquentes clam admoneamus? Respondet Augustinus: Quod aut hoc ei coram omnib. dixit, necessitas coegit, ut oēs illius obiurgatione sanarentur. Non enim utile erat errorē, qui palā noceret in secreto emēdare.

Si tu cum sis Iudæus gentiliter uiuis, & non Iudaicē, cur gentes cogis Iudaizare?

Hoc primum argumentum sumtum est à facto Petri, quod hoc modo absoluitur. Si Petrus Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicē, non debet gentes cogere ad Iudaismum: Sed Petrus cum sit Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicē. Non debet igitur Petrus gentes cogere ad Iudaismum. Turpe enim est & indignum primario Apostolo aliud uita, et aliud uoce docere. Totius huius argumentationis loco, propositio sola ponitur interrogatione figurata, ut sit acrior oratio. Porro quid sit Iudaizare in genere hinc collige. Nimirum opinari & statuere legis ceremonias ac ritus Mosaiicos necessarios esse ad Iustificationem, adeo ut sine ipsis non putetur contingere iustificatio.

Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, scientes, Quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi,

F 2 Tertium

COMMENT: IN

Secundū Tertium argumentum quo confirmatur accusatio Pauli, & robur habet à tribus locis. Primo à comparatis. Secundò à communi sententia Apostolorum seu Ecclesie Iudaicæ: Tertio ab axioma- te seu principio quodam doctrine Evangelicæ. Nos Iudæi pronunciamus & scimus hominem nõ iustificari ex operibus legis, Ergo non sunt gentes cogendæ ad Iudaismum tanq̃ necessarium ad iustificationem. Papistæ hoc loco abutentes docent iusticiam qua consistimus coram Deo & accepti sumus constare ex fide & operibus. Dicunt enim hoc modo. Paulus testatur homines non iustificari operibus, nisi per fidem, id est, non ex operibus destitutis fide, sed operibus fidem cõsequentibus, seu coniunctis cum fide, ut illorum ratio nitatur particula NISI: Verum facilis est refutatio. Nam in sequenti uersu manifestè dicit. Iustificamur ex fide Christi & non ex operibus. Et in fine capitis. Si iusticia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Deinde interpretatio illa Papistica pugnat apertissimè cum scopo disputationis à Paulo in hac Epistola susceptæ: Quid ergo dicendum de particula NISI quæ exceptiua uidetur? Paulus utitur, ἐὰν μὴ quæ particule sæpe pro & μὴ ponuntur aduersitiua seu discretiua particula: Quemadmodum Camerarius hoc loco rectè annotauit. Præterea Linacer in Sexto de emendata structura Latini sermonis obseruauit NISI pro

pro se
nisi d
cultu
expu
NIS

dimi
fii &

mun

Quot

tur.

iustij

bus l

de et.

Non g

niculus

gumen

quod e

uocat

que

narr

ligat

gelij

uultu

ex sic

quod

EPIST: AD GALAT:

pro sed sepiissime poni: ut in illo Terentij. Nescio, nisi deos fuisse iratos mihi satis scio: qui illi auscultauerim. Non est ergo quòd Papistæ conentur expugnare gratuitam iustificationem particula NISI.

Et nos in Christum Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi & non ex operibus.

Tertium argumentum est, sumtum à communi modo iustificationis & simul ab exemplo. Quotquot iustificantur eodem modo iustificantur. Nos Apostoli in Christum Iesum credentes iustificati sumus ex fide Christi & non ex operibus legis. Ergo & gentes, quæ iustificantur, ex fide et non ex operibus Legis iustificari necesse est. Non igitur gentes ad Iudaismum tanquam administriculum iustificationis cogendæ sunt. Pro toto argumento solam minorè posuit. Porro præterquam quod clarè euincit Paulus hac disputatione suam uocationem diuinam & doctrinam ueram esse, ad quæ duo capita superius monuimus totam hanc narrationem referendam esse, etiam hos locos colligamus. Primus apertus est & proprius Evangelij, uidelicet, quod fides non adiuvat opera ad iustitiæ completum, nec opera fidem, sed quod ex fide sine operibus contingat iustitia. Secundus, quod ministri uerbi adeoq; omnes pij possint ac

F 3 debcant

COMMENT: IN

debeant sibi mutuos errores ostendere, & corrigere se inuicem. Tertius, quòd qui iuste corripitur ob aliquem lapsum bono gratoq; animo exemplo Petri correptionem accipiat: Quartus, quòd correptio non debeat ex *ὀλιωμια* aut alio corrupto affectu proficisci, sed ex animo pio, & nitatur firmis solidisq; rationibus atq; adeo tendat in salutem eius qui corripitur, & in aliorum ædificationem. Quintus, exemplum Petri quemadmodum rectè opponitur ijs qui negant Ecclesiæ prælatos, ut uocant, errare posse: Ita discant hic p̄i, quando et quomodo sanctorum exempla sint imitanda, nimirum quatenus ipsi caput Christum Dominum imitentur, iuxta Regulam à Paulo traditam: Imitatores mei estote, sicut ego Christi &c.

Cæterum, quia sepius hactenus, & sepiissime in sequenti disputatione occurrit uerbum iustificandi placet hoc loco breuiter quæ sunt huius uocis significationes in scripturis ostendere. Duplex est huius uerbi iustificandi in scripturis significationis. Vna propria, Altera translatica. Proprie iustificare significat secundum aliquem iudicare, causamq; alicuius comprobare, ut cum iudex in foro causam alicuius comprobatur, et secundum ipsum iudicat est enim forense uocabulum. Deuter. 25. iustum iustificent, id est, secundum iustum iudicent, eius causam comprobent, & sententia absoluant. Prouerb. 17. qui iustificat impium, aut qui
condem-

conde
Doma
pter
Prim
tur in
appro
Vi ap
sum a
folu
id est
stifica
uos a
neral
em a
pter
natis
in grat
redem
cludan
batur
de pac
stru
nus
stama
Hac
candi
alibi
iustic

EPIST: AD GALAT:

condemnat iustum, uterq; est abominatio coram Domino. Esaie 5. Qui iustificat impium propter munus. Translatitiè tripliciter accipitur. Primum enim à forensi significatione transfertur iustificandi uocabulum ad genus, et significat approbare aliquem, iustum agnoscere & laudare. Vt apud Lucem iustificauerunt Deum, hoc est, iustum agnouerunt & confessi sunt. Psal: 51. in te solum peccaui, ut iustificeris in sermonibus tuis, id est, iustus agnoscaris. Item, illud Domini, uos iustificatis uos ipsos coram hominibus, id est, iustos uos agnoscitis & prædicatis. Secundo, ab hac generali significatione transfertur rursus ad speciem aliam, ut iustificari sit hominem à Deo propter mortem filij sui IESU CHRISTI, condonatis peccatis & imputata Christi iusticia recipi in gratiam adoptari in Filium & designari hæredem uitæ æternæ. Quod autem omnia hæc includantur in uerbo iustificati euidentissime probatur hisce Pauli uerbis. Iustificatur igitur ex fide pacem habemus cum Deo per Dominum nostrum IESUM CHRISTUM, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Hac significatione accipitur uocabulum iustificandi quotiescunq; occurrit in hac epistola, & alibi in Apostolicis scriptis, quando disputatur de iusticia fidei. Tertio, trāsfertur à genere ad aliam

F 4 speciem

C O M M E N T : I N

speciem, & significat recti facti collaudationem
atque adeo declarationem iusticie ueræ uiuæq; fi-
dei, idq; per opera externa testificantia de fiducia
cordis, & de iusticia fidei, non secus atq; fructus
de arbore, atq; ita accipitur in Epistola Iacobi.

Propterea quod non iustificabitur
ex operibus legis, omnis caro.

Minoris proximi argumenti probatio sumta à
genere uniuersaliter negato, ad speciem generis
destruendam in hunc modum: Nullus homo iusti-
ficatur operibus legis. Ergo nec Iudæi ipsi, &
multo minus alij. Potest & hoc modo formari ar-
gumentum disiunctiue. Necesse est hominem iu-
stificari aut operibus legis aut fide Christi. At ne-
mo iustificatur operibus legis. Ergo quicumq; iu-
stificatur, fide Christi iustificatur necessario. Non
enim sunt aliæ uiae ad consequendam iusticiam.
Deinde hæc Pauli sententia (qua clauditur dispu-
tatio inter Petrum & Paulum atq; adeo tota illa
diegetica probatio qua Paulus se & uocatum di-
uinitus & uerum Euangelium docuisse probat)
sequentium respectu propositio principalis est,
quam quomō tractat Apostolus supra in tractatio-
nis methodo indicatū est. Teneamus igitur hanc
propositionē firmiter, & intelligamus eam rectè,
ut Spiritus sanctus eam proponit sine Sophistica.

Neq;

Neq;
loqua
tum,
tibus.
ficare
non. Se
cattone
inde di
S
Chri
an no
absit.
mo lo
sponde
stoli ob
Christu
soluta r
fide tan
legem r
rimus
res. id
fecto
ut qua
sub leg
sunt. S
iustific

EPIST: AD GALAT.

Neq; enim sentiendum est cum sophistis, quòd hic loquatur Paulus de operibus ceremonialibus tantum, sed de tota potius lege & omnibus eius partibus. Nam neq; tota lex neq; ulla eius pars iustificare potest, siue cum fide eam coniungas siue non. Sed de hac re plura in argumentorum explanatione, quibus hæc propositio confirmatur, subinde dicenda occurrunt.

Si autem quærentes iustificari in Christo, reperimur & ipsi peccatores, an non Christus peccati minister? absit.

Sequitur confirmatio propositionis, ac primo loco petitur argumentum ab absurdo, & respondetur aduersarijs. Poterant enim Pseudoapostoli obijcere, fatemur quidem homines fide in Christum iustificari ex parte: Attamen ut sit absoluta iusticia, legis opera addenda sunt. Nam qui fide tantum iustus est, adhuc est peccator, ut qui legem non faciat. Respondet Paulus, si dum quærimus iustificari in Christo inuenimur peccatores, id est, nō plenè iusti coram Deo, Christus profectò uidetur peccati minister esse, et non iusticie, ut qui nobis occasio sit maioris peccati. Quia, qui sub lege sunt, inquit Ambrosius, sub maledictio sunt. Sed Christus non est peccati minister, Igitur iustificati in Christo (id est, fide in Christum) non

F 5 sunt

COMMENT: IN

sunt peccatores, sed iusti, idq; non sua, sed Christi perfectissima obedientia, quæ credentibus imputatur. Hic observa horrendum scelus eorum, qui uolunt opera adijcere, ut illis perficiatur iusticia: qua coram Deo consistimus, illi enim Christum accusant, ut qui sua doctrina non salutem sed maiorem damnationem adducat.

Si enim quæ destruxi hæc rursus ædifico, præuaticatorem meipsum constituo.

Aliud argumentum sumtum ab effectu cõiunctionis legis cum fide: Quòd ut magis moueret seipsum exempli causa proposuit. Solent enim exempla magis incurrere in sensus, quàm uniuersalia pronuntiata. Sed argumentum quod in exemplo latet proferamus. Quicumq; iterũ ædificat ea quæ prius destruxit præuaticatur. i. improbat prius factum. Quicumq; iustificatus est fide, renunciat legi iusticia, & iterum legis iusticiam sectari incipit quo absolutior reddatur fidei iusticia, iterũ ædificat quæ prius destruxit. Talis igitur præuaticatorem seipsum cõstituit, dum scilicet factũ prius improbat et condemnat, qua ratione iterum excidit iusticia fidei. Proinde iustificatus in Christo non debet redire ad legem, & ab ea iusticiam querere: quasi adhuc peccator esset, & opus haberet additamenta iusticiæ ex lege. Hæc est huius loci simplicissima sententia. Exemplum huius rei habemus pulcherrimum ad Phil. 3. Ego

EPIST: AD GALAT.

Ego enim per legem legi mortuus
sum, ut Deo uiuam.

*Anticipat obiectionem, quam aduersarius ob-
ijcere poterat hoc modo: Lex damnat eos, qui
eam non prestant iuxta hanc legis damnatoriam
sententiam: Maledictus omnis qui non fecerit ea
quæ scripta sunt in libro legis. Quare non uide-
tur sufficere fidei iusticia ad salutem, Sed requiri
etiam iusticiam legis. Huic obiectioni. Respondet
Paulus hoc modo. Per legem legi mortuus
sum ut Deo uiuam, id est, per legem, scilicet,
mittentem me ad Christum, legi sum mortuus,
quare nullum ius me damnandi habet. Hoc argu-
mentum fusius tractatur ad Romanos septimo:
ubi Apostolus in hunc modum loquitur. Lex do-
minatur homini quo ad ipse uixerit. Vbi ergo
mortus fuerit homo non amplius obnoxius est le-
gi. Verum ne quis hinc sumat occasionem pec-
candi addidit finem cum, inquit: ut Deo uiuam.
Quidam ἀντὶ ἀκλάσις, hic esse putant. Vt le-
gis uocabulum primo quidam loco ponatur pro
gratia seu fide. Secundo uerò propriè pro lege
damnante, ut hic sit sensus. Per legem, id est, per
gratiam seu fidem legi, scilicet, damnanti mortuus
sum, hoc est, liberatus sum à iure legis damnantis,
idq; non ut peccato indulgeam, sed ut Deo uiuam,
scilicet, in nouitate spiritus qua incoatur noua
erga*

COMMENT: IN

erga Deum obedientia, uidelicet, ut nouus homo factus, nouam uitam uiuam. Hic obserua finem iusticiæ fidei qui est, ut exempti à iure legis non peccemus sed potius, ut Deo uiuamus. Viuere autem Deo hoc loco est, uiuere uitam Dei: quæ uita est ex fide producente fructus uiuos, salutare, Deoq; gratos.

Cum Christo sum crucifixus.

Ostendit quomodo mortuus sit legi nimirum quia insertus & insitus sit Christo, qui quoniam peccata hominum in se recepit tanquam ipse reus esset, maledictionem quoq; legis in se recepit, adeo ut crucifixus sit & occisus. Non solum ipse, uerum etiam in eo credentes omnes. Quare & liberi sunt à iure legis, ut porro non sint serui legis damnantis, sed Christi uiuificantis, & uim legis opprimentis, per suam resurrectionem. Hæc, ut admonent nos fugas peccati, ita incitant nos ad nouam uitam degendam. Sed de hac re plura legantur ad Rom: 6.

Viuo autem non amplius ego:
Sed uiuit in me Christus.

Dixit se mortuum legi ut Deo uiueret, Nunc quomodo Deo uiuat exprimit: Ne quis suspicetur illud intelligendum esse de uita nature, quod de uita gratiæ intelligi debet: qua Christus in fidelibus

delib
actu
sumus
iustici
decus
contra
cere pr
re. Pra
sit uita
mantur
Q
in fid
A
dictis
palam
corpora
corpora
legi spir
Dei. V
specu u
uidelic
tam et
Q
pro n
Am
Christo

EPIST: AD GALAT:

delibus uiuit sua uirtute iusticia et uita, per quem
actuosi iusti & uiui sumus, quotquot in Christo
sumus per fidem. Hinc collige quàm sit augusta
iusticia fidei præ legis iusticia: & quàm ingens
decus sit habere Christum in se habitantem. Et
contra quàm indignum sit tantum decus, uel abij-
cere prorsus. uel turpitudine uitæ & conspurca-
re. Præterea obseruetur quòd fides in Christum
sit uita fidelium: unde omnes actiones piæ ani-
mantur & uiuificantur.

**Quod autem nunc uiuo in carne,
in fide uiuo Filij Dei.**

Anticipatio est: Poterant enim aduersarij ex
dictis inferre hoc modo: Qui fieri potest ut cum
palàm uiuas hominum more in carne, id est, uita
corporali non uiuas ipse. Respondet, uita hæc
corporalis non impedit quo minus mortuus sim
legi spiritualiter, & quo minus in fide uiuam filij
Dei. Viuere autem in fide Filij Dei is dicitur qui
spem uitæ æternæ in se perficiendæ fouet, quia
uidelicet credit Christum esse uitam suam, & ui-
tam æternam eum sibi meruisse sua morte.

**Qui dilexit me & tradidit seipsum
pro me.**

Amplificatio est: in qua causas uitæ, quam in
Christo habemus exprimit: Nimirum dilectio-
nem

COMMENT: IN

nem Christi, & mortem eiusdem. Quia enim dilexit nos mortuus est pro nobis, & quia mortuus est pro nobis, ipsius morte à morte aeterna liberati sumus, modo in ipsum crediderimus. Locus obseruandus, quòd qui iustitiam ex lege quærent negent Christum pro se mortem obiisse, unde subiicit.

Non abiicio gratiam Dei.

Aliud argumentum à consequentibus paradigmaticos, tantum notatur, ut superiora: quod licet in hunc modum explicare. Si ulla salutis portio legi ascribitur, abiicitur gratia Dei, (tantum enim abiicitur de gratia Dei quantum legi tribuitur.) Sed non est abiicienda gratia Dei. Igitur nulla portio salutis legi ascribenda est. Pro hoc toto argumento ponitur tantum minoris probatio in illustri exemplo. Huc pertinet præclarum illud dictum Ambrosij: Gratia Dei aut tota suscipitur aut tota reiicitur. Proinde qui partem mereri uult operibus & partem habere ex gratia is totam gratiam abiicit. Hic primum obseruetur quàm horrendum sacrilegium sit Pseudoapostolorum, atq; adeo omnium qui uolunt ulla salutis subsidia in ullo alio reponere quàm in solo Christo. Apostolus noster Romanis scribens testatur Israëlitas fuisse reiectos, propterea quòd uoluerint iustitiam ex operibus & fide

com:

cõpone
et prop
fuerm
sticiam
firmat
ut exre
fieri par
bonitabi
tam in est
propter n
sue isti fa
tis in salu
funtur u

Na
Christu

Conf
cto conse
si ulla be
Deo in
(aliud
nostru
frustra
iusticia
suscitat
naq; pe

EPIST: AD GALAT.

cōponere, ita enim ait: ignorantēs Dei iusticiam, et propriam querentes stabilire, iusticiæ Dei non fuerunt subiecti. Finis enim legis Christus in iusticiam omni credenti. Similiter ad Philip: 3. affirmat se Apostolus propriam iusticiam æstinasse, ut excrementa, ut Dei iusticiæ quæ est per fidem fieret particeps. Deinde obseruetur hic quàm abominabilis ingratitude sit aduersus filium Dei, tam inæstimabilem gratiam, qua Deus nos recipit propter mortem filij, contemnere: quod omnes sanè isti faciunt, qui non omnibus rebus renunciatis in salutis negotio, Christum solum fide amplectuntur iustificatorem & redemptorem.

Nam si per legem est iusticia, sanè Christus frustra mortuus est.

Confirmatur superius argumentum à destructo consequente. Si per legem est iusticia (id est, si ulla bona opera lege Dei præcepta nos coram Deo iustos reddunt) Christus est frustra mortuus (aliud enim est satisfactio quæ fit per alium, aliud nostrum opus aut meritum.) Sed Christus non est frustra mortuus. Igitur per legem nequaquam est iusticia. Christus enim ideo mortuus est, & resuscitatus, ut nos credentes redimat à peccato pœnaq; peccati, ut credentes iustificet. Si igitur ulla
portio

COMMENT: IN

portio salutis & iusticiæ tribueretur legi, frustra pro ea consequenda mortuus esset filius Dei. Hic locus obijciatur iusticiarijs & Papistis, qui non totam gratiã Christi recipiunt, sed dimidium salutis operibus ascribunt. Confutatur enim hoc Pauli argumento satisfactionis commentũ, quo tollitur meritum mortis Christi. Neque ualet quod obijciunt Papistæ dicentes Paulum tantum loqui de lege ceremoniali. Hoc enim manifestissimè argumenti forma refellitur, quæ ostendit totam legem & omnia legis opera intelligenda esse uocabulo legis. Vis enim consequentiæ, & à parte legis & à tota lege eadem est. Siquidem siue per legem moralem, siue per legem ceremonialem, siue per legem iudicialem, siue per totam legem simul est iusticia, Idem absurdum sequitur nempe Christum frustra mortuum esse.

SVMMA CAPITIS
TERTII.

Obiurgatis Galatis ob leuitatem suam, docet Apostolus pluribus argumentis non ex operibus sed ex fide tantum contingere iusticiam. potissimum autem urget exemplum Abrahæ, affirmans indignum esse quicquam immutare in Dei testamento præsertim cum nemo audeat uel hominis testamentum mutare.

Ordo

Q
fication
Apostol
obiurgat
lio. Taxa
pitis Gal
à Paulo.
defeceri
menta,
capite
nes que
dei adfe
iectionib
uertit, ea
confirma
tres crum
matio pr
confuta
Exeges

EX

EPIST: AD GALAT:
ORDO ET PARTES
CAP: TERTII.

Quia in fine superioris capitis firmissimis argumentis propositionem de fidei iustificatione confirmavit, nunc more Prophetico & Apostolico doctrinam auditoribus accommodat, obiurgando Galatas ob defectionem ab Euangelio. Taxat igitur Apostolus in principio huius capitis Galatas, eò quòd à doctrina Euangelij, quam à Paulo acceperant per Pseudoapostolos decepti defecerint. Obiurgationi subiungit noua argumenta, quibus propositio confirmata in secundo capite ualidius roboratur. Diluit quoq; obiectiones quatuor quas iusticiarij contra doctrinam fidei adferre poterant. In harum dilutionum obiectionibus sæpè aduersariorum argumenta inuertit, eaq; trahit, ut artifex ad suæ propositionis confirmationem. Atq; ita in summa, huius capitis tres erunt partes principales, obiurgatio, confirmatio propositionis de gratuita iustificatione, & consutatio aduersariæ sententiæ: de quibus in Exegesi capitis plura dicenda sunt.

EXEGESIS TERTII CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

G Ostuli

COMMENT: IN

O stulti Galatæ, quis uos fascinauit, ut non crederetis ueritati: ante quorum oculos Iesus Christus depictus est in uobis crucifixus.

Obiurgatio est commodè, ut dixi, interposita: quæ absolutur quidem propositione, & ratione: acrior uerò redditur, & uehementior interrogatione, alijsq; tropis ad εὐάγγελιον lucemq; rei facientibus. Obiurgatio autem ipsa hoc Syllogismo clauditur. Merito stultitiæ accusandi sunt, qui saluatore Christo cognito, & fide semel recepto, sinunt se decipi per falsos prædicatores, ut ueritati non obtemperent: hoc est, ut deficiant à Christi uera iusticia, quam habent per fidem, ad legis iusticiam: Partem uidelicet iusticiæ in operibus legis collocantes. Vos Galatæ Christo saluatore cognito & fide semel recepto siuistis uos decipi per falsos prædicatores, ut ueritati non obtemperetis. Merito igitur uos Galatæ stultitiæ accusandi estis. Conclusio primo loco ponitur, ut propositio. Deinde minor additur: ex quibus maior facile colligitur. Hæc obiurgatio grauissimas continet admonitiones: quarum prima est, quòd illusio quedam Satânica sit, & spirituale fascinum fingere iusticiam qua iustificamur coram Deo, constare

re fide

re fide
sario co
bus ex q
hostes u
quot Chr
ad opera
perficien
coram D
spirituali
litem spe
sim uerb
sequantu
lum stat
set, uer
niandi
præbere
rum uerb
ribus irat
re, ut re
aberraru
quam ep
potius l
si proe
finem,
qui obia
est Paul
hic fasc
fascinare

EPIST: AD GALAT.

re fide & operibus, simul tanquam causis neces-
sario concurrentibus ad iusticiam, uel, ut parti-
bus ex quibus componatur iusticia. Secunda, quòd
hostes ueritatis sint, & omnino infideles quot-
quot Christo prius cognito ac fide recepto, iam
ad opera se conuertunt, tanquam aduincula
perficiende & consumendo iusticie, qua iusti
coram Deo constituentur. Tertia, quòd pij hac
spirituali prudentia in omnibus negocijs ad sa-
lutem spectantibus præditi esse debent, ut amuf-
sim uerbi Dei, & non suam carnalem sapientiam
sequantur. Quod si hodie multi facerent, non so-
lum status Reipub: Ecclesiasticæ tranquillior es-
set, uerumetiam hostibus Ecclesiæ minor calum-
niandi occasio per inquieta & superba ingenia
præberetur. Quarta, quòd piorum ministro-
rum uerbi sit, adeoq; omnium piorum, erro-
ribus irasci, eosq; qui errant seuerius obiurga-
re, ut reuocentur in uiam, qui quauis ratione
aberrarunt. Hoc cum faciunt sancti, nequa-
quam ipsorum ira culpanda est, ut uitium, sed
potius laudanda, ut necessaria uirtus, præsertim
si procedat à bono animo moderatè ad bonum
finem, uidelicet, ad gloriam Dei & salutem eius
qui obiurgatur. Porrò de Tropis quibus hic usus
est Paulus quædam adiicienda uidentur. Primum
hic fascinandi uerbum occurrit. Est autem
fascinare propriè uel malefico aspectu ledere,

COMMENT: IN

ut in illo Vergilij: Nescio quis teneros oculis mihi fascinat agnos: Vel pestifera laudatione rebus exitium adferre. Vnde Solinus quædam in terra Aphrica hominum familiæ uoce ac lingua effascinantes, quæ si impensius fortè laudauerint pulcras arbores, segetes lætiores, infantes ameni- ores, egregiores equos, pecudes pastu ac cultu opimas, emoriantur repente: Vel est præstigijs sensus ita illudere, ut non cernas ea reuera quæ sunt ante te, sed alia esse putes. Huius rei exemplum uidere est in Vitis patrum, ubi legitur de Sancto Machario quod oratione sua impetrauerit tolli fascinum à parentum oculis, qui filiam suam in uaccam putarunt esse conuersam. Nam non nisi uaccæ forma apparebat oculis eorum. Cum tamen Macharius eam ad se adductam pulcram agnouerit uirginem, & non uaccam. Hinc fascinat- io illusio sensuum est: unde fit, ut aliquis uel non aduertat quæ sunt ante ipsum, uel alia esse existi- met, quàm sunt reuera. Hinc Paulus transfert uocabulum ad spirituale fascinum quod opponit ueritati Euangelij, ut quæ ex aduerso cum fascino ille spiritus pugnat, Quisquis igitur uel rectè e- doctus seducitur, uel alioqui falsis opinionibus imbuitur, spirituali quodam fascino illuditur, ut fascinum spirituale sit illusio mentis qua fit, ut pro ueritate, errores homines amplectantur. Deinde, cum dicit Apostolus Christum præ oculis Ga-

lis Gala
manife
daorum
sti factu
meminit
stra &
stendat e
tum dem
sum cru
concluda
ficiam q
mur. N
id est,
uictim
angelij
depinge
fixum ser
conscient
cera uerè
alterant
cimo suo

F
ex op
an ex

Red
mirum

EPIST: AD GALAT.

lis Galatarum depictum et inter eos crucifixum, manifestus est tropus. Nam id non manibus iudeorum sed prædicatione efficaci de meritis Christi factum esse perspicuum est. Præcipue autem meminit crucis, ut materiam iustificationis nostræ & ἡμεῖς pro peccatis nostris solutum ostendat esse uictimam Iesu Christi, cuius uictimæ tum demum participes efficimur, quando in Christum crucifixum solida fide recumbimus. Hinc concluditur ex operibus nostris non constare iusticiam qua coram Deo consistimus & iusti habemur. Nullum enim aliud meritum est, huius rei, id est, iustitiæ consequendæ quam unica Christi uictima. Deinde monentur hoc loco ministri Evangelij sui officij esse, Christum ita prædicando depingere, ut auditores uerè sibi Christum crucifixum sentiant: Quod tum demum fit, quando in conscientijs hominum penetrant efficaci & sincera uerbi prædicatione. Contrà autem qui adulterant crucis Christi doctrinam, diabolico fascino suos illudunt auditores.

Hoc solum à uebis uolo discere:
ex operibus legis spiritum accepistis
an ex auditu fidei?

Redit ad confirmationem propositionis, nimirum quòd non operibus legis sed fide Christi

G 3 iusti-

COMMENT: IN

iustificetur homo. Argumentum autem hoc à testimonio spiritus sancti sumtum est, quod in hanc formam commodè includi potest. Illa re iustificamur, qua spiritus sanctus testatur nos iustificari: Spiritus sanctus autem testatur fide iustificari homines, & non operibus. Ergo fides & non opera iustificat. Pro argumento toto ponitur minoris probatio ab experientia Galatarum sumpta. Galatæ enim credentes sine operibus, ob signationem iusticiæ acceperunt spiritum sanctum, Quare spiritus sanctus evidenter testatur homines fide & non operibus iustificari. Est enim spiritus sanctus Arrhabo hereditatis in redemptionem acquirentis possessionis in laudem gloriæ Dei ad Ephes: 1.

Adeo stulti estis? cum spiritu inceperitis nunc carne consumamini?

Aliud argumentum ab absurdo, Qui à spiritu exorsus carne uult consumari seu perfici uerè amens & stultus est. Quid enim stultius quam à melioribus ceptis ad deteriora progredi? Qui fide in Christum iustificari se primum statuit & nunc uult eam iusticiam operibus perficere, ac si imperfecta esset, nisi accederet operum iusticia,
hic

hic à
Quia
prima
solutio
stultus
telligit
spiritus
spiritus
homo g
citur. I
est, e
seu me
dus es
lorum
enim
profec
stum n
legem s
etiam p
um, le
qui salu
seu int
de igit
perfe
minar
ret. A
titia

EPIST: AD GALAT:

hic à spiritu sancto exorsus carne uult perfici. Quicumque igitur fide in Christum iustificari se primum statuit, & nunc uult eam iusticiam absolutiorem per opera reddere, is uere amens & stultus est, Porro per spiritum Metonymicos intelligit Apostolus gratiam Euangelicam, quam spiritus obsignat in cordibus ardentium, hoc est, spiritualement Euangelij efficaciam, qua interior homo gignitur per spiritum sanctum, & perficitur. Huic spiritui opponit Paulus carnem, id est, ceremonialia opera, adeoque totam legem, seu merita operum locus hic imprimis obseruandus est, ut qui summam doctrinae Pseudoapostolorum haud obscure nobis ob oculos ponat. Erat enim Pseudoapostolorum doctrina tribuere legi perfectionem iusticiae. Nam cum dicerent Christum nihil prodesse, nisi accederet circumcisio, legem sanè Christo non modo conferebant, sed etiam praeferebant: cum Christo tantum initium, legi perfectionem iusticiae tribuerent: ut qui salutem quaererent in iusticia non imputata, seu inherente, ut hodie Papistae faciunt: Perinde igitur fecerunt Pseudoapostoli tribuentes legi perfectionem, ac si quis, qui à luce coepisset illuminari, ad perficiendam lucem tenebras accerseret. An non talis merito Amentiae ac summae stultitiae accusaretur.

COMMENT: IN

Tanta passi estis frustra: si tamen
& frustra.

Argumentum ab incommodo sumtum. Qui multa passi sunt pro defensione iusticiæ fidei, & postea prolabantur ad operum iusticiam frustra & temere passi esse uidentur. Vos Galatæ multa passi estis ab hostibus Euungelij pro defensione gratuite iusticiæ, & nunc ad operum iusticiam prolabimini, frustra igitur tanta passi esse uidemini. Proinde temeritatis magnæ est, relicta fidei iusticia, ad operum iusticiam prolabi. Sola argumenti conclusio expressè ponitur, factum autem Galatarum pro argumento sumendum est. Locus hic obseruandus est, quod crux iusti, nisi quis in iusticia perseuerauerit, frustra sit suscepta. Verùm, si ad iustitiam per pœnitentiam redierit, Dominus, qua est bonitate, priorum crucem abundè compensabit. Huc pertinet correctio quam subiicit Apostolus. Si tamen & frustra, hac enim correctione Galatas iterum erigit, monetq; ut meliorem spem concipiant modo erroris eos pœnituerit. Locus proinde hic monet obiurgationes & castigationes piorum pastorum eò destinatas esse, ut non adigant lapsos ad desperationem, sed potius ut eos excitent ad resipiscentiam: quo pœnas commeritas effugere possint.

Qui

C
ritur
ex o
hoc fa

Arg
na edem
cationem
inditum
ficiam,
tio doctri
cessare
circa c
Paulus
doctru
firmata
novis a
Quare n
obiectum
firmetur
hodie et
dicta su
respon
stra te
sibilia
ceret g
grauit
creden

EPIST: AD GALAT:

Qui ergo subministrat uobis spiritum & operatur in uobis uirtutes ex operibus legis an ex auditu fidei hoc facit:

Argumentum hoc à signo sumtum est. Dona edendi miracula consequuti estis per prædicationem fidei & non operum: Ergo certum inditium est, ex fide & non ex operibus esse iusticiam, finis enim miraculorum fuit confirmatio doctrinæ: Qua confirmata miracula quidem cessare debuerunt. Vsus uero nequaquam: quo circa cum nos eandem doctrinam docemus, quam Paulus & reliqui Apostoli docuerunt sciamus doctrinam nostram miraculis ab illis editis confirmatam esse, adeo ut non sit opus miraculis nouis ad doctrinam nostram confirmandam. Quare non miremur calumniam Papistarum qui obijciunt nobis, quòd nostra doctrina nullis confirmetur miraculis. Proinde si quis quærat cur hodiè etiam non edantur miracula, præter ea quæ dicta sunt, audiat Augustinum, in hunc modum respondentem. Nec miracula illa durare ad nostra tempora permessa sunt, ne animus semper uisibilia quæreret, & eorum consuetudine frigeret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium esse debet, ijs esse credendum, qui cum ea prædicarent quæ pauci

G 5 asse

COMMENT: IN

assequuntur se tamen sequendos populo persuadere potuerunt.

Quemadmodum Abraham credidit Deo & imputatum est illi in iusticiam.

Aliud argumentum est ab exemplo ductum: quod ideo ualet, quia & Abraham typus fuit iustificandorum: qui omnes uno eodemq; modo iustificantur: Et exemplo approbato in subiecto, approbatur res in genere. Vnde rectè ab exemplo per locum coniugatorum concluditur. Abraham credens Deo & non operans est iustus reputatus apud Deum, Ergo iusticia quæ ualet apud Deum est ex fide & non ex operibus. Hoc argumentum copiosè exponitur & illustratur. Ad Roman: 4. Hic primum diligenter obseruandum est, cur fides dicatur imputari ad iusticiam. Non enim ita accipiendum est, ac si fides ipsa in se qua creditur Euangelio, reputetur pro iusticia, qua scilicet ita iustus sit aliquis, ut illi Deus propter hanc iusticiam uitam æternam sit daturus. Quasi qualitas fidei tanto premio digna esset: sed ita potius intelligendum est, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illaprehendit iusticiam alienam, nempe Christi, eamq; ut suam amplectitur. Est enim fides non causa, sed instrumentum, quo oblata
pro

promissio
apertissime
didit Abra
tam in pre
dicitur Ab
desiderat
refugere op
teru iustici
in qualitate
Eum qui n
atum fecit
so. Nam u
in Christo
do in Chri
admodum
nis peccat
per obedie

Porro
entenda
altera P
fidei in
Dicunt
stum e
ses de
femini
enim
fides

EPIST. AD GALAT.

promissio salutis accipitur, & possidetur. Hoc apertissime significatur adducto testimonio. Credidit Abraham Deo, scilicet offerenti sibi gratiam in promisso semine. Hæc fides imputari dicitur Abraham ad iusticiam. Proinde cum fides dicitur imputari ad iusticiam, ad obiectum respicere oportet: quod intuetur fides, & materia iusticiæ in obiecto querenda est, & non in qualitate fidei. Ita enim Paulus alibi ait: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Nam ut in Adam iniusti & rei sumus, ita in Christo iusti & absoluti à reatu sumus quando in Christum firma fide recumbimus. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, sic etiam per obedientiam unius iusti constituentur multi.

Porro hic duabus calumnijs necessario occurrendum uidetur. Quarum una Iudaica est, altera Papistica. Iudæi accusant Paulum male fidei in citando testimonio ex Geneseos capite 15. Dicunt enim Iudæi haud rectè torqueri ad Christum & uitam æternam, quod ibi refert Moyses de terrena promissione & multiplicatione seminis super terram. Sed falluntur, perperam enim separant quæ coniungenda erant. Nam fides Abrahæ primum & principaliter respicit in

COMMENT: IN

cit in promissionem Dei, qua in foedus salutis, intercedente semine benedicto, ipse Abraham adoptatus est. Deinde promissionem illam. Et erit semen tuum sicut arena maris includit in promissione adoptionis tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perspicuum est calumniam Iudaicam uanam esse, nam prouenit ex inscitia promissionis principalis, in qua alia comprehenduntur. Altera calumnia Papistarum est, & iustitiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, ut iusticiam statuunt ex fide & operibus simul. Proferunt enim ex Iacobo hæc uerba: uis autem scire ô homo uane quod fides absq; operibus mortua est, Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est? offerens Isaac filium suum super altare, uides quod fides cooperabatur operibus ipsius (id est efficax erat per opera seu obedientiam illius) & ex operibus fides consumata est, & impleta est scriptura quæ dicit, credidit Abraham Deo & imputatum est illi ad iusticiam, & amicus Dei appellatus est, uidetis quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum: hæc Iacobus. Hoc testimonio Iacobi muniti Papistæ, opponunt se proteruè toti Euangelio, abijciunt gratuitam iustificationem, & audacter reiiciunt λυτρον & uictimam filij Dei Domini nostri Iesu Christi. Sed hallucinari Papi-
stas

stus et
omni
no dif
status
profe
tione u
cobis, s
tu seu i
opera, u
his resi
do exem
cundo c
scriptur
reputat
cie: Q
tum isa
promissio
cunque se
tus sit pr
loco Gene
mur coran
Verum qu
sione reli
cum Gene
sue propo

EPIST: AD GALAT:

stus crassissime facillimum est ostendere. Primum omnium obseruandus est scopus Iacobi. Ipse enim non disputat in eo loco de iustificationis causa, Sed status questionis est quo in loco habenda sit fidei professio, & iactatio sine operibus, seu emendatione uitæ. Vnde hanc propositionem statuit Iacobus, fides absq; operibus mortua, hoc est, gloriatio seu iactatio fidei cui non adiuncta sunt bona opera, uana & inanis est, non in corde sed in labris residens. Hanc propositionem confirmat ab exemplo Abrahæ, desumpto ex uigesimo secundo capite Genesis: ubi manifeste loquitur scriptura, non de iusticia qua iustus est Abraham reputatus fide, sed de declaratione potius iusticie: Quam iusticiam quindecim annis ante natum isaac obtinuerat Abraham, cum crederet promissioni gratuite. Cum igitur Papiste, quocunque se uertant, non possint efficere ut effectus sit prior sua causa, frustra omnino ex hoc loco Genesis contendunt iustitiam qua iustificamur coram Deo in obedientia operum consistere. Verum quo nihil obscuri studiosis in hac questione relinquatur, diligentius examinemus locum Genesis quem Iacobus in confirmationem sue propositionis adducit.

**TEXTVS EX
GENESI.**

Vocauit

COMMENT: IN

Vocauit Angelus Domini Abraham de cœlo: per memetipsum iurauit, ait Dominus, quia fecisti hanc rem, & non percipisti filio tuo unigenito propter me. Benedicam tibi & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli & ueluti arenam quæ est in litore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti uoci meæ. Hactenus Angelus.

Hoc testimonio Iacobus suam confirmat propositionem, ex quo firma demonstratione colligam, quid iustificari ex adducto testimonio possit in Iacobo significare. Prædicatur Abraham uerbis Angeli propter obedientiam qua paratus fuit ad offerendum filium, Promittitur semen benedictum, promittitur copiosa posteritas & sælix, nec quicquam aliud in concione Angeli agitur. Cum igitur Iacobus confirmat Abrahamum iustificatum operibus quia paratus legitur fuisse ad mactandum filium suum Isaac, profectò aliud intelligere non potuit ex adducto testimonio, quam Abraham iustificatum, hoc est, prædicatum, laudatum ornatum, & amplissima promissione remuneratum propter obedientiam ex fide præstitam. Vnde sequitur iustificationem in Iacobo non esse imputationem iusticiæ, sed declarationem,

EPIST: AD GALAT:

nem, idq; per obedientiam ex fide profectam.
Quod autem ab exemplo infert Iacobus, uides
quod fides cooperatur operibus illius, & operi-
bus illius consummata est, nihil aliud uult, quam
significare opera necessario fidem comitari, atq;
fidem consumari operibus, id est, manifestare
hominibus seu demonstrari ad homines, per obe-
dientiam erga Deum. Atque ideo fidem sine ope-
ribus esse inane spectrum, quod nõ meretur fidei
appellatiouem. Quod autem addit impleta est
scriptura quæ dicit: Credidit Abraham Deo,
& imputatum est illi ad iusticiam, nihil ali-
ud uult, quam significare plenius declaratam esse
iusticiam fidei per obedientiam operum. Impleri
enim dicuntur, quæ plenius exhibentur, & osten-
duntur seu palam fiunt. Hinc iam concludit Iaco-
bus: uidetis quòd ex operibus iustificatur homo
(hoc est, ex fructibus agnoscitur & approba-
tur eius iusticia) & non ex fide tantum, hoc est,
nuda & inani cognitione Dei & iactatione fi-
dei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei, ex
scopi consideratione, & testimonij adducti à Ia-
cobo uero sensu, breuiter colligamus firmam pa-
ralogismi Sophistarum Papalium solutionem.
Cum igitur inferunt Papistæ, ex hoc loco Iacobi
non iustificari homines coram Deo fide sine ope-
ribus, quia fides absque operibus mortua est. Re-
spondeamus duplicem Paralogismum committi

¶

COMMENT: IN

Et utrumque peccare fallacia æquiuocationis. Primum enim fides in doctrina Pauli de iustificatione non significat noticiam & assensum, sed propriè fiduciam in Deum, quòd uerè uelit nobis præstare quod promisit per Euangelium, sed in Iacobo significat tantum noticiam historie, & assensum: id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumptis probabo.

PRIMA.

Si fidem, inquit, se quis dicat habere, opera autem non habeat, quid quæso aliud potest Iacobus intelligere per fidem quàm inanem professionem, & iactationem fidei. Vera enim & iustificans fides est qua uiuit iustus, & est efficax ad operandum.

SECUNDA.

Diaboli, inquit, credunt & contremiscunt. Iam autem certum est diabolos nulla fiducia præditos esse, cum nullam omnino salutis promissionem habeant. Quare nullam nisi historie, & noticiæ fidem habere possunt diaboli. Quod autem dicat eos Iacobus ex fide contremiscere, significat certissimam expectationem diabolorum, qua expectant iudicium futurum in omnes reprobos. Pugnat ergo contremiscendi uocabulum cum
pro-

EPIST: AD GALAT.

proprietate fidei, quæ est consolari eorum conscientias, qui uerè credunt & certam expectant liberationem ab omnibus malis, & beatam immortalitatem.

TERTIA.

Iacobus fidem, de qua loquitur, mortuam esse pronunciat eamq; consert corpori sine spiritu: Iam autem ex Paulo constat uerè credentes in fide filij Dei uiuere.

QUARTA.

Tu, inquit, credis quoniam unus est Deus. Ita autem credere est tantum historiæ noticiam habere, qua homines non iustificari haud mirum est.

OBIECTIO.

Cur ergo, inquires, Iacobus ita utitur uoce fidei? an ueræ fidei uim ignorat Iacobus? Respondeo. Iacobus loquitur ex hypothese hypocritarum & per concessionem Rhetoricam κατὰ ἔκτακτον uocabulo fidei utitur, ut hac ratione confutet sui seculi uanos fidei iactatores.

Alter paralogismus est in uoce iustificandi. Paulus enim de iustificatione imputationis, hoc est, quæ est imputatio iusticiæ coram Deo. Iacobus au-

H

bus au-

COMMENT: IN

bus autem de iustificatione declarationis, hoc est, quæ est declaratio iusticiæ coram hominibus loquitur, quemadmodum supra copiosius declarauimus. Cum igitur sensu differunt propositiones Pauli & Iacobi, malignè faciunt Sophistæ, qui fingunt Iacobum aduersari Paulo, hoc est, qui mentiuntur spiritum sanctum sibi ipsi contrarium esse, cum nemo pius dubitet quin uterque ex eodem spiritu sit loquutus.

His ita breuiter notatis exemplum Abrahæ altius perpendamus, & simul totam historiam de Abrahamo apud animum colligamus. Nam cum illi filij Abrahæ sunt qui insistent uestigijs Abrahæ, par est, ut tota ipsius nobis, ut norma uitæ, proponatur. Primum itaque obseruandum est in exemplo Abrahæ quomodo Apostolus inde extruxerit gratuitam iustificationem de qua iam dictum est. Deinde circumstantiæ iustificati Abrahæ expendendæ sunt quæ non paucos locos de uita Christiana continent, ex quibus præcipuos recitabo,

Primus, quòd professio uitæ Abrahæ ante iustificationem testetur ipsum nullis meritis aut preparantibus operibus à Deo receptum esse, sed sola bonitate Dei eaq; gratuita. Nam antequam uoce Dei de Hur Caldæorum uocatus est, Caldaicis erroribus imbutus fuit.

Secun-

EPIST: AD GALAT:

Secundus quòd circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham ante circumcisionem iustus à Deo pronuntiatus, propterea quod crediderit Deo promittenti sibi semen ex gratuita sua bonitate, in quo benedicentur omnes nationes terræ. Nam cum impossibile sit ut effectus sit prior sua causa, fieri nequaquam potest ut circumcisio sit causa iustificationis Abrahæ, cum multis annis ante mandatam circumcisionem sit fide iustificatus. Hanc circumstantiam etiam Paulus Apostolus urget ad Roma. 4.

Tertius, quod iusticia fidei ad omnes promiscue pertineat. Est enim Abraham fide iustificatus antequam constituta est Iudaica Respublica, & antequam ullis notis discreti sunt homines. Ex hac circumstantia Prophetæ absq; dubio conclusiones de uocatione gentium extruxerunt.

Quartus, quod ritus Mosaici & traditiones humanæ non requirantur à iustificandis. Vt enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustificabuntur ritus Mosaicos non requirant, & multo minus traditiones humanas.

Quintus, quòd sine lege morali & operibus in Decalogo præceptis iustificemur. Nam si Abrahæ exemplo iustificamur, & is fuit iustificatus annis multis ante datam legem, profecto fieri non potest ut ex lege sit iusticia. Verum si obijcis le-

COMMENT: IN

gem moralem fuisse perpetuam, ideoq; ea non caruisse Abrahamum, Respondeo nullam mercedem operibus deberi, nisi ex pacto Dei. opera enim non sunt intrinseca dignitate meritoria, sed acceptione Dei, & ratione pacti. Stat ergo firma consequentia: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum pactum de operibus. Ergo fide & non operibus iustificatus est.

Sextus, Quod uera & iustificans fides habeat adiuncta bona opera, & obedientiam erga Deum quodq; nihil charius Christiano esse debeat quam diuine uoluntati obedire. Nam, ut Abraham mandato Dei obediuit cum iuberetur mactare filium, quo nihil in mundo charius habuit. Ita pij parati esse debent propter mandatum Dei ad uigulandos omnes prauos affectus, atque adeo ad componendam totam suam uitam iuxta normam uoluntatis diuine.

Septimus, Quod eorum, qui gloriantur de Patre Abraham & non insistant uestigijs ipsius, uana sit gloriatio.

Octauus, ut Abraham est Typus credentium (nam eos qui iustificantur huius exemplo, ut dictum iustificari necesse est) & pater multarum gentium, ita pij unius Abrahæ exemplo contenti sint, nec quicquam moueantur aliorum, nescio quorum patrum, institutis parum ad Regulam uitæ Abrahæ congruentibus. Nam solus Abraham

han
&
um
ad
ban
cessa
atque
Iam a
Deus
nus h
plur
ligat
cum
ma

ut in
prom
plane
tionis
crede
tent
rat.
qua
No
Ecc
lami
opq
bra

EPIST: AD GALAT.

ham nobis, qui ex gentibus conuertimur, typus
& exemplar cum fidei tum obedientiæ erga Deum
existit. Ceremoniæ quæ postea additæ sunt, ut
ad certum populum nempe Iudaicum pertinebant,
Ita adueniente promisso Abrahæ semine cessare
omnino debebant, & euanescere non secus atque
adueniente sole tenebræ discutiuntur. Iam autem
si Ceremoniæ Iudaicæ, quarum autor Deus fuit,
nullum Christianum obligant, multo minus hypocriticæ
Monachorum Regule, quarum plæræq; ex diametro
cum uerbo Dei pugnant, obligationis uim habent.
Imò eos qui illis se subiiciunt præcipitant in
certam damnationem nisi maturè resipiscant.

Nonus, Monct præterea exemplum Abrahæ
ut in articulo salutis nostræ, adeoq; in omnibus
promissionibus Dei certi simus & immoti nihil
plane hæsitantes. Ut enim Abraham nullis rationis
aut naturæ argumentis fractus est, quin crederet
promittenti Deo, statueretq; ipsim potenter præstare
posse, quòd clementer promiserat. Ita nos nihil
moueamur argumentis ullis quæ in contrarium
promittit caro & sanguis. Non igitur dilatio
promissorum, non tristissima Ecclesiæ forma,
non incidentes ærumnæ & calamitates frangant
animos nostros, sed πληροφονία, hoc est,
plenißima fiducia exemplo Abrahæ patris nostri
persistamus firmi tribuen-
tes Deo

COMMENT: IN
tes Deo gloriam ueritatis potentia & misericordiae.

Decimus, Quod ut pij in hac uita exemplo Abrahæ possunt uti communibus legibus contractuum & aliarum rerum exemplo Abrahæ, Ita communibus casibus sunt obnoxij uarijs periculis, exilio, fami, cruci, adeoque morti ipsi, quæ pijs transitus est ab his ærumnis ad promissam beatitudinem. Hæc breuiter dicta sint de hoc Abrahamico exemplo, quod serio per totam uitam aspicerè, meditari, opere precium est omnibus ijs qui de patre Abraham iuste & sine hypocrisis gloriari uolunt.

Cognoscite ergo quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.

Infert ex hypothese thesin, seu exemplum singulare ad genus transfert, & est sensus. Abraham pater credentium iustificatus est fide, Igitur quotquot credunt & filij Abrahæ propter imitationem fidei existunt, & fide iustificantur, quemadmodum ipse fide est iustificatus. Hoc pacto Paulus ad Roman: 4. accommodat exemplum Abrahæ, ita enim ait: Non est autem scriptum propter illum tantum, quod reputatum sit illi ad iusticiam, sed etiam propter

uos

EPIST: AD GALAT.

nos quibus reputabitur credentibus. Porro esse ex fide, nihil aliud est, quam renunciata propria iusticia diuinis promissionibus gratiæ niti, ad Roman: 4. Credenti & non operanti reputatur fides ad iusticiam. Deinde hic obseruemus uerissimam & immotam definitionem filiorum Abrahæ, hoc est, hæredum gratuita iustificationis quæ in Abrahamico exemplo conspicitur. Nam hac formula qui ex fide sunt, id est, uerè credentes promissioni gratuita, ut Abraham fecit, tanquam certa definitione comprehendit Apostolus filios Abrahæ siue circumcisi sunt siue non: quos ad Roma. 9. cap. filios promissionis nominat propter obiectum fidei qui credit promissioni.

Præuidens autem scriptura quod ex fide iustificet gentes Deus antequam Euangelizauit Abrahæ: benedicentur in te omnes gentes.

Accommodati onem exempli probat testimonio scripturæ. Est autem Entimematica probatio. Priori loco consequens, posteriori antecedens ponitur. Forma autem Dialectica hæc est, Omnes gentes benedicentur in te (hoc est, non per te sed

H 4 quia

COMMENT: IN

quia in filijs tuis censebuntur omnes credentes,
uel in te, hoc est, cum te siue tuo exemplo. Ita e-
nim Beth præpositio sæpißimè exponi debet) Sed
Abraham est fide benedictus adeoq; iustificatus.
Ergo & gentes ex fide iustificantur & non ex
operibus. Quod autem dicit Apostolus, Ante E-
uangelizauit significat doctrinam gratuita iu-
stificationis Abrahamo patefactam fuisse. Non
est igitur noua doctrina Euangelium de gratuita
iustificatione, ut calumniabantur Pseudoapostoli,
sed longè ante exhibitum Christum in carne fuisse
hominibus commendatam.

Igitur qui ex fide sunt, benedicun-
tur cum fideli Abraham.

Illatio generalis argumenti ducti ab exemplo
Abrahæ. Primum enim accommodauit Apostolus
exemplum Abrahæ ad genus, Deinde accommo-
dationem probauit scripturæ testimonio, Iam in
genere concludit credentes benedici, adeoq; iusti-
ficari cum fideli Abraham (ita enim Paulus hoc
loco interpretatur quod supra dixit in te) hoc
est, quemadmodum Abraham credens iustificatus
est, Ita etiam gentes credentes iustificari: atque
ideo non simpliciter dixit benedicuntur cum A-
braham, sed cum addito benedicuntur cum fi-
deli Abraham, significans fidem esse instru-
mentum

men
bene
à ma
nus
lus d
Ex
rijs c
diu
ab ex
ideo n
ledict
pecc
brah
clar
tur

legis
ptur
qui
que
cia

ne f
ex o
perit

EPIST: AD GALAT:

mentum quo oblata benedictio recipitur: quæ benedictio hoc loco non aliud est quam liberatio à maledictione legis, à morte æterna, fauor diuinus gratuitus, atque adeo uita æterna. Nam Paulus disertè maledictionem benedictioni opponit. Ex hac Pauli conclusione per locum à contrarijs concluditur, quod omnes qui per opera uel diuinæ legis præcepta salutem quærunt, discedant ab exemplo Abrahamæ, et non sint filij Abrahamæ, atque ideo maneant in suis peccatis, & sub legis maledictione. Non enim consequuntur remissionem peccatorum, quæ non nisi, iuxta exemplum Abrahamæ, fide accipitur & non operibus, id quod clarius adhuc sequenti argumento demonstratur.

Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt, scriptum enim est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

Ratio proximi argumenti, quod disiunctiue formari poterit hoc modo. Aut ex fide aut ex operibus est benedictio. Non est autem ex operibus, Igitur ex fide est benedictio adeoque iusticia

H S

COMMENT: IN

sticia & salus ipsa. Quod autem non sit ex operibus benedictio atq; adeo iusticia, probat à contrarijs effectibus seu repugnantibus. Quotquot ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt, atque adeo maledicti. Igitur quotquot ex operibus legis sunt non benedicuntur, nec iustificantur. Antecedens probat testimonio scripturæ, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Hic rursus apertum testimonium habemus, quod Apostolus per opera legis intelligat omnia quæ lege diuina præcepta sunt nobis, & præcipue opera decalogi. Nam nisi prorsus insanire Sophistis lubet, non dicent promissam uitam gentibus ob Ceremonias, nec denunciata maledictionem gentibus ob rituum Mosaicorum neglectum. Ceremoniæ enim Mosaicæ & ritus exspirarunt adueniente Domino in carnem. Præterea, qui, stante Repub: Iudaica ex gentibus crediderunt, & dicebantur Religiosi, non seruauerunt ritus Mosaicos ut Iob, Naaman Syrus, Cyrus Persarum & multi alij.

Quod autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est, quia iustus ex fide uiuet. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea homo uiuit in eis.

Aliud

A
à pre
autem
co pe
Tertio
digatu
iustus
fide. Ig
uet, ne
qui sec
presen
obseru
& fid
atum
des au
sticia
tia. Si
peribus
ex oper
iusticia
Lex eo
cerint
iste u
quam
mera g
am ut
Christo

EPIST: AD GALAT:

Aliud argumentum ex duobus locis, nimirum
à pronunciato & repugnantibus petitum. Est
autem Epichirema Rhetoricum. Primo enim lo-
co ponitur conclusio: Secundo loco, Maior:
Tertio, minor: Quarto, minoris probatio. Re-
digatur autem argumentum in hanc formam,
iustus ex fide uiuit, Qui est ex lege non est ex
fide. Igitur qui est ex lege non uiuet. Si non ui-
uet, neque iustificabitur. Minoris probatio est
qui fecerit ea homo uiuet in eis. Ut autem
presens argumentum plenius intelligi possit,
obseruandum est, quòd Paulus hic sumat legem
& fidem tanquam duo contraria quo ad effe-
ctum iustificandi. Lex enim requirit opera, fi-
des autem meram gratiam spectat. Si ergo iu-
sticia est ex fide, est profecto ex mera gra-
tia. Si est ex mera gratia, iam non est ex o-
peribus. Igitur si iusticia est ex fide, non est
ex operibus. Lex enim non spectat fidem in
iusticia, sed opera, hoc est, non pronunciat
Lex eos iustos esse qui crediderint sed qui fe-
cerint. Sunt proinde prorsus contrariae duæ
istæ uiae, quia Lex in nobis quærit quod nun-
quam inuenit ideoq; occidit. At fides accipit ex
mera gratia quod nobis deest, hoc est, iustici-
am ut nobis, uidelicet imputetur, quæ in solo
Christo est, atque hoc respectu fides uiuificat.
Est

Aliud

COMMENT: IN

Est igitur in hoc uersiculo fundamentum consequutionum superiorum, quæ ex eo firmæ sunt quòd lex & fides, facere & credere, iusticia inherens & iusticia imputata, gratia & meritum, sint contraria immediata, quo ad iustificationem: in qua requiritur perfecta & omnibus numeris absoluta iusticia, qualis in uno Christo inuenitur cum quo per fidem coalescunt omnes sancti, ac proinde saluantur. Porro pronunciatum Abacuc explicandum est. Iustus, inquit, ex fide uiuet, hoc est, qui credit promissioni Dei iustus est & uiuet. Duo enim hic tribuit fidei Propheta, uidelicet iustificationem, ut instrumento, & uiuificationem, ut causæ efficienti. Hoc posterius sepe Metonymicos pro priori ponitur, qui enim iustus est uiuet, & nemo uiuet nisi qui iustus fuerit. Antithesis in Propheta uerbis obseruetur. Ecce, inquit, extollit sese is cuius anima non est recta in eo, iustus autem ex sua fide uiuet. Hic iustus ex fide opponitur ei qui se extollit, id est, qui de seipso præsumit, & suis nititur uiribus, is cuius anima non est recta in eo, id est, qui diffidit de Deo nec ad illum confugit. Iustus igitur ex fide desperat de seipso, & sola bonitate Dei nititur: unde & iusticiam & uitam gratis haurit. His ita explicatis argumentum apertius conspicitur: Fides iustificat, Lex non est fides, igitur lex non iustificat. Maior

est

est ue
uet.
fides

tuor
de fid
denter
solum
am pro

ledicti
maledi
ledictur
no) u
brahe
missio
fidem

ationi
nascu
ciant
legis
nos le
autem

EPIST: AD GALAT:

est uera quia Propheta dicit, Iustus ex fide uiuet. Minor probatur quia Lex requirit opera, fides uero gratiam apprehendit.

Confutatio sequitur, in qua diluuntur quatuor obiectiones, quæ contra ea quæ dicta sunt de fide & lege poterant obijci. Atque ita prudenter confutationem instituit Paulus, ut non solum obiecta aduersariorum diluat, uerum etiam propositionem principalem fortius munit.

Christus nos redemit de maledictione legis factus pro nobis maledictum (scriptum est enim maledictus omnis qui pendet in ligno) ut in gentibus benedictio Abrahamæ fieret in Christo Iesu, ut promissionem spiritus accipiamus per fidem.

Prolepsis est seu anticipatio primæ obiectionis quæ huiusmodi ex superioribus dictis nascitur: Si lex damnat omnes, qui eam non faciunt, & nemo eam facit, an non damnationi legis obnoxij sunt omnes? Respondet Paulus nos liberatos esse à maledictione legis. Continet autem hæc Paulina Responsio quatuor circumstantias

COMMENT: IN

stantias istius liberationis. Quarum prima est, per quem nam liberati simus. Secunda quo modo. Tertia, in quem finem. Quarta, quo medio siue quo instrumento illam liberationem per Christum partam consequamur.

Prima circumstantia per quem, exponitur hisce uerbis: Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum, hoc est, Christus sua satisfactione, qua Deo & legi satisfecit, liberauit nos à sententia damnatoria legis, adeoque ab ipsa legis maledictione. Est autem in hisce Pauli uerbis antanaclasis figura. Priori enim loco maledictum relatiuè siue formaliter accipitur. Posteriori uero significat reatum sine fundamento, & expiationem maledictionis quæ per mortem Domini peracta est.

Secunda circumstantia est de modo, ita enim ait Apostolus: Maledictus omnis qui pendet in ligno, Christus pependit in ligno. Igitur Christus est maledictus. Non in se quidem sed quia sustinuit personam nostram, & factus est hostia pro peccato nostro, dum cruci seu ligno affixus est. Nam quod impossibile erat legi Deus per Filium missum in mundum præstitit. Fuit autem Legi impossibile homines per eam iustificari, ac liberari à sententia damnatoria legis. Igitur Deus filium fecit hostiam pro peccato,

cato,
carne
ne leg
am ut
putat
ut Ch
ni crea
passion
maledi
nem.

Ter
tibus be
lesu. B
est Abra
tuo omni
gitur Si
iustificati
ritus san
terna.

Que
benedic
inquit
fidem
recip
hic Si
nem p
cum b
tionem

EPIST: AD GALAT.

cato, ut per peccatum damnaret peccatum in carne. Non solum ut liberaremur à maledictione legis per satisfactionem Christi, Verumetiam ut legis iusticia in nobis impleretur per imputationem obedientie Christi, qua satisfit legi, ut Christus sit consumatio legis in iusticiam omni credenti. Habemus paucis expressum fructum passionis Domini, quæ est Redemptio nostri à maledictione Legis per Christi satisfactionem.

Tertia circumstantia est finis, ut inquit gentibus benedictio Abrahæ contingat in Christo Iesu. Benedictio autem Abrahæ est quæ facta est Abrahæ his uerbis. Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Voce benedictionis intelligitur Sinechdochicos, Remissio peccatorum, iustificatio, adoptio in Filios Dei, donatio spiritus sancti, atque adeo salus ipsa ac uita æterna.

Quarta circumstantia instrumenti est quo benedictio illa spiritualis nobis applicatur, Ut, inquit, Promissionem spiritus accipiamus per fidem, fide enim benedictionem illam spirituales recipimus, oblatam uerbo & Sacramentis. Est & hic Sinechdoche, nam ut supra posuit benedictionem pro iustificatione & alijs donis quæ natura cum benedictione cõiuncta sunt: Ita hic pollicitationem spiritus, id est, promissum spiritum ponit
pro

COMMENT: IN

pro peccatorum remissione, iustificatione, & glorificatione. Nam donatio spiritus sancti testimonium est iustificationis cui reliquæ partes quas enumerauimus necessario coniunctæ sunt. Sed quid dicemus? an spiritus sanctus accipitur fide? an non fidem in nobis spiritus sanctus creat ad prædicationem Euangelij? quo modo hæc consistunt? quatenus spiritus sanctus in credentibus habitat & operatur in eis, fide dicitur accipi, non quod eum antea non habuerint, sed quia nunc se prodit apertius, & ostendit efficacius suam præsentiam, dum uidelicet impellit ad spiritus opera sectanda, dum armat animatq; fideles contra carnis opera. Quatenus autem spiritus sanctus per uerbum & sacramenta fidem excitat, cum uerbis & Sacramentis exhibetur & fidem in cordibus creat ordine non tempore præueniens fidem. Porro hæc primæ obiectionis dilutio continet præcipua nostræ Religionis capita quæ sunt hæc.

Primum, quod lex damnet & obnoxios faciat maledictioni omnes homines, adeo ut nemo sit qui non subiiciatur maledictioni legis. Vnde colligitur nequaquam ex lege iusticiam contingere.

Secundum, quod Christus solus nos liberet à legis maledictione, adeo ut Redemptio per illum facta

EPIST: AD GALAT:

facta, nobis contingat ex gratia, & non ex ullo merito.

Tertium, quod modus liberandi nos à maledictione legis non fuerit alius, quàm Christi uictima: quæ est sufficiens λύτρον pro toto humano genere redimendo.

Quartum, quod finis huius liberationis à maledictione legis sit plenissima benedictio & salus credentium.

Quintum, quod huius beneficij Christi & uictimæ per fidem homines fiant participes.

Sextum ex his omnibus propositionis principalis clarissimam confirmationem colligamus. Nam si lex maledicit, & à legis maledictione per Christum fide apprehensum liberamur, profecto sequitur non operibus legis sed fide Christi iustificari homines. Qui ergo legis sententia maledictioni subiecti sunt, Christi beneficio iustificati benedicuntur & uitæ æternæ censentur hæredes.

Fratres secundum hominem dico, hominis licet testamentum si modo comprobatum sit, nemo reijcit aut addit aliquid. Porrò Abrahæ dictæ sunt promissiones &

I semis

COMMENT: IN

semini eius, non dicit & seminibus
tanquam de multis, sed tanquam de
uno, & semini tuo qui est Christus:
Hoc autem dico testamentum an-
tea comprobatum à DEO erga
CHRISTVM. Lex quæ post an-
nos quadringentos & triginta ce-
pit, non facit irritum, ut abroget
promissionem. Nam si ex lege est
hæreditas, iam non ex promissione,
atqui Abrahæ per promissionem do-
navit Deus.

*Anticipatio secundæ obiectionis, quæ huius-
modi est, post promissionem factam Abrahamo
data est lex: Ergo promissio aut per legem irri-
ta facta est prorsus: aut non videtur sufficere
promissio ad iustificationem & benedictionem
consequendam, sed promissioni addendam esse le-
gem, tanquam complementum. Summa respon-
sionis, hæc est, nihil est tam potens ut possit ir-
ritum facere pactum Dei. Pactum autem Dei
est promissio facta Abrahæ & semini eius. (Ita
enim habent promissionis uerba: Ego ero Deus
tuus & seminis tui) Ergo nihil est tam potens
ut possit hanc promissionem uiolare. Itaque nec
lex*

lex d
poter
batur
ctum
tur
gis pa
abroge
fieret i
reditas
comple
iustific
lex ad
plena
Deo
conco
super
quit,
gratu
Ergo
loco
cet,
Deu
pact
re
in
Hi
trah
tie

EPIST: AD GALAT:

lex data post quadringentos & triginta annos poterit hanc promissionem abolere. Maior probatur per locum à minore ad maius, hominis pactum confirmatum, non reijcitur, non abrogatur nec ei additur quicquam. Ergo multo magis pactum Dei inuiolabile putandum est, ut nec abrogetur, nec ei aliquid adijciatur. Verum hoc fieret irritum & abrogaretur si ex lege esset hæreditas (hæreditatis nomine Synechdochicos complectitur Paulus ipsam benedictionem, adeoque iustificationem & glorificationem.) Et si ~~lex~~ lex addenda esset promissioni, tanquam complementum, adijceretur aliquid pacto prius à Deo confirmato. Hinc iam ex repugnantibus concludit Paulus in hunc modum confirmans superius argumentum. Nam si ex Lege, inquit, est hæreditas iam non est ex promissione gratuita. Sed hæreditas est ex promissione. Ergo non est ex lege. Maior expressè ponitur, loco assumptionis confirmatio ponitur: uidelicet, atque Abrahæ per promissionem donauit Deus. Locus hic obseruandus est contra eos qui pactum Dei de gratuita iustificatione infringere conantur: quorum alij in operibus legis, alij in traditionibus humanis iusticiam ponunt. Hi enim omnes & Christo suum honorem detrahunt, & DEVM quodammodo inconstantiæ accusant: Confutantur & hic Papistæ,

1 2 qui

COMMENT: IÑ

qui per legem intelligunt tantum Ceremonias
Mosaicas. Nam eadem est ratio consequutio-
nis. Sicut enim ex lege Morali, siue ex qua-
cunque alia est hereditas, non est ex promissio-
ne, id est, ex gratia Dei per fidem. Lex enim
homines respicit, eorumque opera. Promissio
autem gratiam Dei & fidem in Christum in-
tuetur. Per hoc loco duæ calumniæ necessa-
rio refutandæ sunt, quarum una Iudaica est.
Altera Papistica. Ut autem Iudæa rectè dissol-
uatur, obseruanda est scripturæ consuetudo.
Sepe enim cum de toto corpore Ecclesiæ agi-
tur, Christus ueluti in medio collocatur, qui
omnes Dei filios comprehendit Sinech^d 'icos.
Nam non totam liberorum multitudinem qui
ab Abraham orti sunt comprehendit scriptura
cum benedictionis & promissionis meminit,
sed tantum eos qui insistant uestigijs patris
nostri Abrahamæ, qui seminis nomine censentur
in Christo, qui est caput, reliqua in se membra
continens. In Christo enim connectitur uniuersum
semen atque indissolubili nexu coniungi-
tur. Quando igitur caullantur Iudæi expli-
cationem Pauli urgentis singularem numerum,
cum constet seminis uocabulum in Genesi col-
lectiue accipi. Quemadmodum disertè textus
ait. Erit semen tuum sicut arena maris &
stelle cœli, Respondendum est Paulum non
loqui

EPIST: AD GALAT:

loqui de uno homine sed de uno genere seminis .
 Distinguendum est enim inter semen carnis , &
 semen promissionis . Paulus . itaque hic excludit
 semen carnis tantum , & in Christo , ut in Capite ,
 semen promissionis ad quod solum pertinet pro-
 missio comprehendit . Ita enim primæ Corinth.
 12 . Christi nomen tribuitur uniuerso fidelium
 cœtui ubi differit de unione , adducta similitudi-
 ne corporis humani , quam similitudinem accom-
 modat his uerbis : Ita & Christus . Hic mani-
 festè Christi nomen tribuitur omnibus fide-
 lus , qui Christo tanquam capiti membra ad-
 herent . Papistica calumnia hæc est , quòd ex
 hoc loco Pauli contendat legem in tota hac
 disputatione de iustificatione tantum Ceremoni-
 as respicere & non legem moralem . Nam
 hanc clamitant promissionem factam Abrahæ
 præcessisse , ut quæ creata una cum homine sit :
 atque ideo inferunt , aut uanam esse hanc Pauli
 argumentationem , aut contra solas Ceremonias
 ualere . His , quemadmodum superius etiam an-
 notatum est , in hunc modum respondere licet .
 Vbi nullum pactum interuenit , ibi nullum ac-
 ceptionis testimonium est . Sed dum facta est
 promissio Abrahæ , nullum pactum fuit de iusti-
 cia operum . Igitur nullum extitit acceptatio-
 nis operum testimonium . Non enim opera , ut
 ipsi Papistæ nobiscum fatentur , intrinseca dig-

COMMENT: IN
nitate meritoria sunt, sed acceptatione Dei &
ratione pacti.

Quid igitur lex? transgressio-
num gratiæ addita fuit, donec ueni-
ret semen cui promissum erat, ordi-
nata per Angelos in manu Mediato-
ris, Mediator autem unius non est,
Deus uero unus est.

Tertia obiectio est. Si Lex non iustificat,
cur ergo data? Videtur sane frustra data esse.
Respondet Paulus, Legem non esse frustra datam
sed habere suum usum, addita enim est propter
transgressiones, non quidem tollendas sed reue-
landas: ut isto pacto homines deueniant in agni-
tionem sui peccati, & committæ damnationis:
Vnde & ad promissum semen impellantur, sine
quo à Legis maledictione nemo liberari potest.
Atque hoc est, quod additur: donec ueniret semen
cui promissum fuerat, quasi dicat Lex subseruit
promissioni, ut homines coërceat usque ad ad-
uentum seminis promissi. Loquitur autem hic
Paulus de tota lege & externa illa tota admini-
stratione qua uetus populus regebatur usque ad
exhibitum Messiam. Porrò quod nunc in Eccle-
sia retineatur lex Moralis plures sunt causæ,
de

EPIST: AD GALAT.

de quibus postea pluribus dicitur. Quod autem sequitur ordinata per Angelos in manu Mediatoris, scilicet Mosis, solus Lutherus appositissime explicans digressiunculam esse dicit, in qua discrimen facit Paulus legis & promissionis seu Evangelij. Est autem hæc summa discriminis. Lex data est per Angelos in manu Mosis Mediatoris. Euangelium autem per Christum eundemq; Mediatorem. Quare Euangelium excellere legem dubium non est. Quod autem additur mediator autem unius non est, non tantum de Mose, sed in genere intelligendum est. Quemadmodum enim Moses ueteris pacti mediator fuit. Ita Christus noui pacti inter Deum offensum & hominem offendentem mediator existit. Vnde Evangelij & promissionis dignitas apparet. Quod sequitur, Deus autem unus est, facit ad confirmationem superiorum. Perinde ergo ualet ac si diceret Deus semper manet sui similis. Quod ergo semel decreuit non mutat. Proinde nequaquam existimandum est, quod Lex abroget promissionem Abrahamæ factam.

Num lex igitur aduersus promissa Dei: Absit. Nam si data esset Lex quæ uiuificare posset uere ex
I 4 lege

COMMENT: IN
lege esset iusticia. Sed conclusit scri-
ptura omnia sub peccatum ut pro-
missio ex fide Iesu Christi daretur
credentibus.

*Quarta obiectio cum dilutione. Si lex dam-
nat & promissio gratuitam offert salutem, pro-
missio uidetur esse contra legem & lex contra
promissionem. Respondet & hic Paulus à fine
legis, & ostendit quòd promissio reddatur il-
lustrior ministerio legis. Atque in hunc modum
argumentatur à destructione antecedentis ad
destructionem consequentis. Si Lex data esset
quæ posset uiuificare, hoc est, iustificare uerè
ex lege esset iusticia. Sed lex non data est quæ po-
test uiuificare. Ergo ex lege non est iusticia.
Probatur assumptio à contrario effectu. Lex con-
clufit omnia sub peccatum, Igitur lex non li-
berat à peccato nec uiuificat. Sed cur ita? ut
promissio ex fide Iesu Christi, id est, ex fide in
Iesum Christum daretur credentibus, id est, ut
credentes fide consequerentur promissam iusti-
ciam & remissionem peccatorum.*

Prius autem quam ueniret fi-
des sub lege custodiebamur, con-
clusi in eam fidem quæ reuelanda
erat.

era
fui
ren

usu
ne,
inde
monstr
telliga
nificet
legem
iudici
que
autem
stum,
nifesta
noui te
reuelat
sic co
tur
Que
Ita
capt
pro
&
adue
prio

EPIST: AD GALAT.

erat. Itaque lex Pædagogus noster
fuit ad Christum, ut ex fide iustificas
remur.

Exegetis est superiorem enim sententiam de
usu legis exponit clarius idq; duplici similitudi-
ne, Primum enim legem carceri comparat, de-
inde Pædago, utraq; aptissimè usum legis com-
monstrat. Ut autem hæ similitudines rectius in-
telligantur, quid lex quidq; fides hoc loco sig-
nificet notandum est. Lex itaque hoc loco neque
legem moralem tantum, neque Ceremonias, &
iudicia, sed totum Regimen & politiam Mosis,
quæ lege Dei constituta fuit significat, Fides
autem hic significat obiectum fidei nempe Chri-
stum, in quem credimus iam exhibitum & ma-
nifestatum in carne, siue tempus ipsum notat
noui testamenti, quo clarior quædam gratiæ Dei
reuelatio per prædicationem & uictimam Mes-
siæ contigit. His cognitissimiores reddentur
similitudines propositæ in hunc modum.
Quemadmodum carcer se habet ad captiuum,
Ita lex Mosaica ad populum Israëliticum, Sed
captiuus è carcere eripitur & liberatur dato
pro seipso λύτρον, hoc est, pretio capitis. Ergo
& populus Dei à iure legis Mosaicæ liberatur
adueniente Christo qui λύτρον persoluit. Hæc
prior similitudo totius politiæ Mosaicæ certum

I 5 tempus

COMMENT: IN

tempus fuisse nimirum usque ad Christum exhibitum docet. Vnde iam colligitur exhibitio Christo non debere ullos adigere ad politiam Mosaicam seu ritus legales seruandos. In hunc modum explicata similitudine, sensus uerborum Pauli clarior efficitur. Antequam, inquit, ueniret fides, hoc est, clarior gratiae reuelatio exhibitio Christo sub lege, id est, sub regimine & Politia Mosi custodiebamur in eam fidem quae reuelanda erat, id est, usque ad tempus exhibitio Christi in quo fides clarior extitit. Neque hic patribus adimitur fides, sed tantummodo significatur clarior coramque representari nobis, quod populo legis per Ceremonias, totiusque Politiae Mosaicae statum obscurius adumbratum fuit. Non est ergo discrimen inter fidem patrum & nostram in obiecto, sed in modo tantum. Nam ut illi in Christum exhibendum crediderunt, ita nos in exhibitum credimus, atque ita illustrior est nostra fides quam illorum. Quod enim illi in figuris habuerunt, id nos reipsa posidemus. Altera similitudo seu comparatio haec est: Quemadmodum pedagogus se habet ad discipulos, ita se habet lex ad populum Iudaicum, sed Pedagogus certum moderationis tempus praefinitum est, nimirum tempus pueritiae. Proinde & Lex praefinito tempore cessare debuit. Tempus autem legis durabat tantum usque ad Christum.

Igitur

Igitur
gat
bul
ple
iust
re su
gus
hic al
rogat
eis exp
rit Pa
& ead
legis r
dicia,
mam
monstr
mines a
rendant
tentan
nunciu
rius,
gem
entia
& N
diren
rend
da er
ne i

EPIST: AD GALAT.

Igitur Christo exhibito lex non amplius obligat homines (intelligendum est hic legis uocabulum totam Mosaicam administrationem complecti, ut supra admonui) idque ideo ut ex fide iustificaremur, quemadmodum Paulus hic aperte subiungit. Sed quomodo lex fuerit Pædagogus usque ad CHRISTVM, & utrum adhuc aliquo munere fungatur, tum quomodo abrogatam esse legem intelligendum sit, paucis explicandum uidetur. Quomodo Lex fuerit Pædagogus ad Christum in partibus legis & earum finibus clarè perspicitur. Partes legis recitantur tres, præcepta seu mores, iudicia, Ceremoniæ. Præcepta itaque cum normam ueræ iusticiæ & uoluntatis DEI monstrabant hominibus, & cum iniusticiæ homines accusabant, simul admonebant alibi querendam esse iusticiam, si modo maledictionis sententiam, quam lex in omnes transgressores pronunciat, euadere uellent. Vnde, tametsi obscurius, ad Christum querendum homines per legem impellebantur. Nam dum propria experientia teste, legis iusticiam assequi non possent, & Messiam adducturum æternam iusticiam audirent, nisi perire mallent confugerent ad querendam Messie iusticiam, quæ sola fide accipienda erat. Vnde hæc confessio Danielis, tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei. Iudicia
Mosaica

COMMENT: IN

- Mosaica minus mihi uidentur ad Christum impulisse nisi quòd communia & crebra errata populi & in delinquentes animaduersiones possint aliquo modo ad erratorum medicum impellere. Ceremonie efficacius Christum adumbrarunt, ut circumcisio, ablusiones, sacrificia, ut de alijs taceam. Circumcisio enim, quia fuit signaculum iusticie fidei, semen Abrahæ promissum, hoc est, Christum mystice prædicauit. Ablusiones omnes admonebant Iudæos sordium peccatorum abstergendarum per Mesiam. Sacrificia Typice uictimam futuram adumbrarunt. Ex his facile intelligi potest utrum adhuc lex Pædagogi aliquo munere fungatur an non. Nam quantum ad ceremonias & Iudicia imò quantum ad totum attinet regimen Mosaicum, nullo nunc prorsus Pædagogi officio lex fungitur. Nam tota œconomia Mosis, adueniente Domino, sublata est. Verum quatenus lex moralis proponit nobis iusticie normam, & arguit nos peccati atque etiam ciuili quadam disciplina coërcet carnales, Pædagogus existit & impellit nos, ut quæramus Christum iustificatorem, nisi malimus in peccatis nostris perire. Hinc etiam facile constare potest quomodo lex abrogata sit & quomodo non sit abrogata. Lex Moralis duas partes habet. Quarum prima est norma uitæ perpetua. Altera est de promissionibus & comminationibus appen-

dix.

abol
erga
Com
tum
Item
malec
in Ch
cum s
illud,
que sc
lis Mo
quo ad
cerem
usum e
uel non
latorib
net, per
sti Typu
E
plus
A
supra
riore
Chri

EPIST: AD GALAT:

*dix. Norma uitæ nec in hac uita nec in futura
abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem
erga se, & suam creaturam suo ordine requirit.
Comminationes conuersis sunt abolitæ, iuxta di-
ctum Pauli, non sumus sub lege sed sub gratia.
Item ad Galatas 3. Christus pro nobis factus est
maledictum. Promissiones autem sunt pijs ratæ
in Christo. Verum non conuersi legi morali toti
cum sua damnatoria sententia obnoxij sunt, iuxta
illud, Maledictus est omnis qui non fecerit omnia
quæ scripta sunt in libro legis. Lex Ceremonia-
lis Mosis abolita quidem est quo ad usum, sed non
quo ad significationem. Nam res quas figurabant
ceremoniæ sunt æternæ. Lex iudicialis quo ad
usum est libera, potest enim ea magistratus uti
uel non uti, prout uisum fuerit sapientibus legis-
latoribus. At quantum ad significationem atti-
net, perpetua est. Nam politia Mosis, regni Chris-
ti Typus erat.*

*Adueniente autem fide non am-
plius sub pædago sumus.*

*Applicatio est posterioris similitudinis quæ
supra satis declarata est. Per fidem intellige cla-
riorem gratiæ noticiam, quæ facta est exhibitio
Christo, sicuti supra etiam annotauimus.*

Omnes

COMMENT: IN

Omnes enim filij Dei estis per
fidem in Christo Iesu.

Confutatis obiectionibus redit Apostolus
ad confirmationem propositionis, & argumen-
tatur à causarum diuersitate seu differentia.
Credentes sunt Filij Dei per fidem, quia in Chri-
sto Iesu sunt. Igitur operantes non sunt Filij Dei
per legem. Proinde nec lege iustificantur. Locus
hic obseruandus est de dignitate hominum cre-
dentium Euangelio, sunt enim adoptati in Fi-
lios Dei, ac ut membra Iesu Christi censentur
coram Deo. Hæc dignitas merito monere unum-
quemque nostrum deberet, ne quid committere-
mus Filijs Dei indignum.

Siquidem quicumque baptiza-
ti estis in Christum, Christum in-
duistis.

Quomodo Filij Dei fiant credentes osten-
dit, nimirum cum incorporantur, ut ita dicam
Christo, & eius membra sunt. Cuius incorpo-
rationis efficax Symbolum est baptismus, quo
promissionis uerbum obsignatur. Symbolica ra-
tio Baptismi alibi explicata est. Obseruetur hic
locus de uero usu Baptismi, qui est admonere nos
fidei

fide
nis
bra

cu
est
nes
Iesu

goci
adi
hon
se p
prop
seru
ciunt
dem
diu
pro
hon
net
eni
pre
nis
mo

EPIST: AD GALAT:

fidei, mortificationis, uiuificationis, regenerationis & innouationis, atque adeo quod simus membra Christi.

Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus neque fœmina : omnes enim uos unus estis in Christo Iesu,

Oportunè omnes homines exequat in negotio salutis, ut etiam hoc modo iusticiam legi adimat. Sunt autem tria potissimum de quibus homines gloriari solent, & per quæ alij alijs se proponunt. Quorum primum est natio seu propago. Secundum conditio, qua alij liberi alij serui sunt. Tertium sexus. Hæc tria nullum faciunt inter homines discrimen, quantum quidem ad iustificationem attinet. Hæc non impediunt quo minus extra salutis negotium singulis pro ratione donorum & dignitate officij suus honos tribuatur. Locus obseruandus est, continet enim uberrimam consolationem. Clarissimè enim docet, quod nemo à Deo reijciatur uel propter nationis infamiam, uel propter conditionis humilitatem, uel ob sexus imbecillitatem: modo manserit in Christo Iesu.

Con=

COMMENT: IN

Concluditur etiam hinc quod spes salutis nostræ & gratia adoptionis, non pendeat ex lege, sed ex misericordia per fidem.

Si autem uos Christi, igitur & semen Abrahæ estis, & secundum promissionem hæredes,

Sorites est per quem colligit iusticiam non esse ex lege sed ex fide promissionis. Prima propositio reperenda est ex superioribus in hunc modum: Quotquot credunt sunt in Christo Iesu. Qui sunt in Christo Iesu sunt semen Abrahæ. Semen Abrahæ ex promissione est hæres. Ergo quotquot credunt sunt hæredes. Vnde consequitur ex lege non esse hereditatem. Quapropter neque iusticia ex lege esse poterit. Hæreditas enim & iusticia à se inuicem diuelli non possunt. Obseruetur hic in primis definitio seminis seu filiorum Abrahæ. Filij enim Abrahæ non per carnalem prærogatiuam generis, sed per imitationem fidei constituuntur: qui etiam Filij Dei sunt, eò quod per Christum, & in Christo in filios adoptati sunt iuxta dictum Iohan: 1. dedit potestatem Filios Dei fieri ijs qui credunt in nomen eius.

S V M^s

EPIST: AD GALAT.

SVMMA CAPITIS
QVARTI.

VT paruulus heres exacto tempore constituto à Patre liberatur à procuratoribus: Ita populus Dei, misso Filio Dei propiciatore peccati, ueluti liber heres gaudet, legi Mosaicæ nequam obnoxius. Hæc res etiam olim figurata fuit in duobus filijs Abraham, Ismaële & Isaac, quorum ille, ex Agar ancilla: hic è matre libera natus est.

ORDO ET PARTES
CAPITIS QVARTI.

PRincipium huius quarti Capitis coheret cum fine tertij. Nam ut in fine tertij nos liberos à lege affirmat per Christi aduentum, ita hic idem similitudine declarat, & Epergasia Rhetorica illustrat. Deinde rursus Prophetico & Apostolico more à doctrina delabitur in monitiones, & exhortationes: post quos allegorica similitudine quod instituit de abrogatione legis claudit. Atque ita hoc quartum Caput tribus partibus absoluitur. Quarum extreme didacticæ sunt, media uero parenetica.

K

BXE

COMMENT: IN
EXEGESIS QUARTI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Dico autem quam diu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium : Sed sub procuratoribus est & œconomis usque ad præfinitum tempus à patre : Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes.

SIMilitudinem sumit à consuetudine civili. Quemadmodum hæres se habet ad procuratores & œconomos, ita se habet populus Dei ad legem. Sed hæres habet suæ subiectionis tempus certum, uidelicet pueritiæ à Patre præfinitum. Ergo & populus Dei non est perpetuo iugo legis primendus, sed tantum ad tempus à Deo constitutum. Porro sub elementis mundi esse, nihil aliud est, quàm esse sub lege, quemadmodum ex superioribus patet. Nam, ut rudimenta mundanæ scientiæ uiam parant ad solidiorem doctrinam : Ita lex Mosaica ac regimen illud totum, uiam quandam parauit ad solidiorem Christi noticiam : que per ipsum reuelatum & manifestatum in
carne

N
TI CAPITIS
TIONE
RVM.
quam diu hæres
fert à seruo, cum
m: Sed sub pro
economis usque
pus à patre: Ita
is parvuli, sub e
amus seruitutes,
consuetudine civi
se habet ad proci
habet populum De ad
e subiectionis tempus
à Patre præparatum
est perpetuo regere
ad tempus à Deo con
ntis mundi esse, nob
quemadmodum ex se
rudimenta mandati
idiorem doctrinam
illud totum, nisi
n Christi noticiam
manifestatum in
carne

EPIST: AD GALAT:

carne contigit. Quare rudimentis istis superatis iam in Christo conquiescamus. Non igitur Paulus hoc loco legem contemnit, sed metaphora, hoc est, implicita similitudine tempus durationis legis expressit. Quæ similitudo prorsus idem docet quod duæ superiores de carcere & Pedagogo. Quemadmodum enim illis, ita & hac libertatem populi novi testamenti à lege Mosaica docet, ueluti clarissimè applicatio quæ sequitur ostendit.

At ubi uenit plenitudo temporis emisit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut ad optionem acciperemus. Quoniam autem estis filij, emisit Deus spiritum filij sui in corda uestra, clamanstem, Abba pater. Itaque iam non es seruus amplius, sed filius, Si autem filius, & hæres DEI per Christum.

Præterquam quòd accommodat Apostolus clarius similitudinem ad populum noui testamenti, qui Christum exhibitum fide recipit, breuis-

K 2 simo

4
10

COMMENT: IN

simo quodam ac maxime memorabili Aphorismo ordinem nostræ reparationis ponit ob oculos, quando inquit. Venit plenitudo temporis, id est, temporis oportunitas quæ ex sola prouidentia Dei dependet. Solius enim Dei fuit iudicare & statuere quando expediret maxime filium mittere. Quod quidem tempus obscurius prædicebatur à Iacobo Patriarcha & clarissime ab ipso Daniele monstratum est. Verum ne quis ignorantiam prætenderet, per Esaiam Prophetam certissima indicia præsentis Messie indicauit: ex quibus cognosceretur Messie præsentia, ad quæ remittit Dominus discipulos Iohannis querentes an is Messias esset, an alius expectaretur adhuc. Sequitur. Misit Deus Filium suum, Ecce inito salutis nostræ charitas illa Dei statuitur, qua Pater filium suum misit in mundum, ut fieret uictima pro peccatis mundi, ut non peccaret sed habeat uitam æternam quisquis in eum crediderit. Proximo loco redemptionis meminit, factæ per oblationem Christi. Ita enim ait: Factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Tertio nostræ adoptionem addit cum inquit: ut adoptionem acciperemus, hoc est, ut Filij Dei fieremus. Quarto missionis spiritus sancti in corda nostra meminit, quæ missio certissimum pignus est adoptionis nostræ. Quinto loco inuocationem patris

EPIST: AD GALAT:

tris addit, quæ effectus est spiritus sancti in nobis habitantis. In hoc ordine quæ præcedunt causæ sunt sequentium. Dilectio Dei mittit filium, Filius missus liberat à peccatis. Liberati à peccatis adoptantur in filios. Filij effecti donantur uberiori spiritu. Donati spiritu sancto per eundem, Deum patrem appellare & inuocare audent. Hæc sit breuis rerum huius pericopæ notatio. Nunc quid præterea ex hac pericopa colligendum sit uideamus. Primum, Cum dicit Apostolus Deum emisisse Filium, significat Filium Dei antea fuisse quam est conceptus in utero uirginis, unde concluditur æterna eius diuinitas. Quòd addit factum ex muliere duo innuit. Primum quod sine uirili semine ex solo semine sexus muliebris sit natus Dominus iuxta promissionem primam & uaticinium Patriarchæ Iacob, & Esaiæ. Deinde quod is qui filius Dei, idem sit Filius hominis, ac uerus homo, una persona in duabus naturis subsistens. Deinde obseruemus mentionem hic fieri trium distinctarum personarum in diuinitate, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Præterea hic textus poterit cuilibet esse quædam probandi norma, qua quilibet poterit de se ipso iudicare, atque adeo propriam conscientiam examinare, incipiendo ab ultimo effectu, qui in ordine reparationis nostri hic ponitur. Si enim quis serio inuocat patrem cœlestem ex uera fide

COMMENT: IN

in Filium Dei, inde colligat quod uerè habeat spiritum sanctum in se habitantem Arrabonem hereditatis nostræ: quòd uerè sit adoptatus à Deo in Filium: Quòd uerè sit liberatus à maledictione legis per uictimam Filij. Deniq; quòd uerè diligatur à Patre in filio eius IESU CHRISTO. Contra uerò si nullus est inuocationis uerus ardor, nullum studium, indicium est minimè fallax absentis Spiritus sancti. Si abest spiritus sanctus, superiora quoque usque ad primum desiderari necesse est. Quod autem subiungitur, ex superioribus facile intelligi potest, & ex natura relatiuorum & à iure naturæ concluditur. Credentes & inuocantes Deum patrem sunt Filij Dei: Ergo non sunt serui, mancipia peccati. Item Filij Dei sunt heredes Dei, Ergo & credentes, cum sint Filij, erunt heredes, scilicet in Christo, cuius membra sunt. Hæc admoneant nos cum dignitatis nostræ, tum puritatis, & sanctimonie uitæ. Quid enim indignius est, quàm ut Filij Dei, se ut porci Epicuri contaminent. Porro in inuocationis forma quatuor sunt obseruanda. Primum, Clamoris uocabulum ad fiducie certitudinem exprimendam pertinet. Nimirum quòd credentes non dubitanter, sed intrepidè Deum patrem inuocant, freti non sua, sed mediatoris dignitate. Secundum, Mimesis obseruetur, Nam cum dicit: Abba pater, imitatio est Filij Dei, Marc:

EPIST: AD GALAT:

Marc: 14. significatur itaque quod omnes per Christum constituentur Filij Dei & per ipsum exaudiantur. Tertio duplicatio per diuersarum linguarum uoces, significat per totum mundum diuulgandam esse gratie & misericordie Dei prædicationem, adeo ut Deus ipse promiscuè omnibus linguis prædicetur & inuocetur. Quarto quod proprius Christianorum cultus sit inuocatio.

Sed tunc quidem cum non cognoueratis Deum, ñs, qui natura non sunt dñj, serui ebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti sitis à Deo. Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire uultis?

Altera pars huius capituli quæ obiurgatoria & parenetica est. Nam more Prophetico & Apostolico transit Apostolus à doctrina ad obiurgationes & hortationes, ut doctrinæ ueluti stimulos quosdam addat. Primum itaque hic obiurgat Galatas, & obiurgationem exaggerat comparatione præteriti temporis, quo in ignorantia uixerunt Galatæ ad præsentem gratie Dei reuelationem. Sensus autem est, olim ante prædica-

K 4 tionem

COMMENT: IN

tionem Euangelij fuistis Idolatrae corrupti Ethn-
 nicis superstitionibus: At nunc, postquam per
 praedicationem Euangelij uerus Deus se uobis re-
 uelauit, & postquam ex Euangelio ueram salutis
 uiam didicistis, quae dementia est rursus uerum
 Deum deserere, & ad egena Elementa, id est,
 prauas superstitiones redire? Sed cur Paulus hic
 uocat Ceremonias Mosaicæ egena Elementa?
 Respondeo: Ceremonia Mosaicæ, sacrificia, at-
 que adeo tota lex consideratur tripliciter. Extra
 Christum, contra Christum, & in Christo. Extra
 Christum, cum consuetudinis tantum gratia ser-
 uantur, aut cum lucri alicuius, aut honoris ratio
 adhibetur. Hac ratione multi olim inter Iudeos
 Ceremonias defenderunt, non aliter quam hodie
 Papistæ suas superstitiones defendunt. Contra
 Christum, cum obseruationi istorum rituum ali-
 qua iusticiæ portio tribuitur, ut tempore Pauli
 circumcisioni, & alijs ritibus Mosaicis tribue-
 runt iusticiam, quasi nemo integrè iustificari
 possit sine istis adminiculis, quae opinio pretium
 sanguinis Christi abolet. In Christo, sed dupli-
 citer, uidelicet, ante Christum exhibitum & post
 Christum manifestatum in carne. Ante Christum
 exhibitum Ceremonia Mosaicæ nequaquam fue-
 runt infirma & egena elementa, sed pia exerci-
 tia commendata hominibus diuinitus. Nam Chri-
 stum, quem figurabant, quodammodo in se conti-
 nebant.

EPIST: AD GALAT.

nebant. Post Christum manifestatum in carne prorsus exspirarunt Ceremonie Mosaicae, ita ut non amplius sint salutaria piorum exercitia. Ceremonie itaq; Mosaicae consideratae extra Christum, contra Christum, & post Christum manifestatum in carne, prorsus sunt infirma & egena elementa, quia uita illarum, nempe Christus, ab illis abest. Locus hic obseruandus est, qui docet quod omnes qui ad traditiones siue ueteres Mo- sis siue nouas hominum quorumcunq; conuertuntur, ac in ijs aliquam iusticiae partem collocant, sint idolatrae, nihilo meliores Ethnicis qui idola ficta pro numine coluerunt.

Dies obseruatis & menses & tempora & annos.

Exemplum addit de obseruatione superstitiosa temporum, idq; ideo, ut simile iudicium fiat de obseruatione ciborum, lotionum, circumcisionis, & aliorum rituum Mosaicorum. Porro quadruplex notanda est temporum obseruatio: uidelicet, Physica, Ciuilis, Ecclesiastica, & superstitiosa. Physica coniuncta est cum naturae ordine fixo & perpetuo, unde admiranda Dei sapientia & prouidentia colligenda est. Hinc uicissitudines sunt Veris, aestatis, autumnii, hyemis &c. Huc & mo-

K 5 sica

COMMENT: IN

sicæ obseruationis pars quædam est medica obseruatio, quæ facit ad corporum humanorum incolumitatem conseruandam. De hac igitur obseruatione tota consulenda est Physica. Ciuilis obseruatio rebus politicis & æconomicis seruit. Nam sine hac actiones forenses & contractus inter homines minime seruari possunt. Ecclesiastica obseruatio planè libera est: quæ docendi, discendi & precandi causa à Christiano populo liberè seruatur absque opinione cultus, meriti, iusticiæ, & necessitatis. Hæc obseruatio etsi in Ecclesia libera est: tamen qui per contemptum Ecclesiæ obseruationes utiles, & facientes ad ædificationem uiolat, reus peragitur ordinis Ecclesiastici in Ecclesia necessarij, quem spiritus sanctus nobis per Apostolum commendat in hunc modum scribens Corinthijs. Omnia fiant ordinate & decentur. Superstitiosa temporum obseruatio est, quando opinio cultus, meriti, iusticiæ, et necessitatis accedit. Ab hac obseruatione dependet totus Papatus qui κακοζηλία quædam, partim Ethnicas, partim Iudaicas superstitiones in Ecclesiã inuexit. Quarum religione obstringuntur conscientie & sinceritas Euangelij tanquam impurißimo cæno turbantur. Atque ideo à Paulo huiusmodi obseruatio iustißimè damnata est. Est igitur diligenter obseruandum discrimen inter utilem dierum obseruationem, & perniciosam seu
 super

super
 stru
 Eua
 non
 ipse
 fia,
 uoce
 per
 ne ca

 uos

 signi
 uange
 human
 buunt
 git Ap
 tanqu
 dere
 locu
 uange
 nes c

 cut

EPIST: AD GALAT.

superstitiosam. Illa enim ædificat, hæc uero destruit. Præterea cum Paulus testatur Ministros Euangelij habere potestatem, ad ædificandum, & non ad destruendum, satis indicat, quòd ut liceat ipsis utilia tempora & festa ordinare in Ecclesia, ita debeant superstitiones, quantum in se est, uoce & autoritate abolere. Ita tamen ut nihil per tumultum, sed ut omnia, matura deliberatione cum ijs quorum interest habita, gerantur,

Timeo de uobis, ne forte erga uos frustra laborauerim.

Amplificat à periculo. Nam hisce uerbis significat eos nullum fructum percepturos ex Euangelio, quotquot traditionibus Mosaicis aut humanis aut ulli rei, præterquam soli Christo, tribuunt uel totam uel partem iusticiæ. Nam hic agit Apostolus aduersus eos qui ritus Mosaicos tanquam complementum iusticiæ Galatis obtrudere uoluerunt. Obseruandus igitur imprimis hic locus est, qui docet frustra laborare ministros Euangelij, ubi ritus Mosaici aut humanæ traditiones cultus gratia defenduntur.

Estote sicut ego, quia & ego sicut uos.

Admo=

COMMENT: IN

Admonet Galatas ut sint memores mutui officij & analogi, hoc est, ut se dociles præbeant & amantes sui: cum ipse omnia faciat in ipsorum salutem. Locus hic obseruandus est de moderanda obiurgatione, ne uidelicet ministri Euangelij modum excedant, & remedium in uenenum conuertant. Ita enim ministri Euangelij obiurgare debent lapsos, ut non in desperationem adigant eos, quorum salus quærenda fuit, sed ut in media obiurgatione spem ueniæ, si modo obiurgati respiscunt polliceantur. Sicuti enim omnia ita etiam obiurgationem ad ædificationem referre debent sinceri Euangelij præcones, quod tum demum ritè facient, ubi paternum affectum erga Ecclesiam habuerint. Moneat proinde hoc Pauli factum ministros uerbi, ut se ingenijs auditorum piè accommodent, ac conforment, quoad fieri potest, ut auditores intelligant se esse non sub rigidis exactoribus semper superbas minas æstantibus, sed potius sub amicis monitoribus & salutis suæ uerè amantibus: ut qui pio affectu & paterno officium facere uideantur.

Fratres obsecro uos nihil mihi fecistis iuiuriæ, nostis autem, quòd per imbecillitatem carnis Euangelizauerim uobis prius, & experimens
tum

EPIST: AD GALAT:

tum mei quod erat in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque respuestis, sed me ut Angelum DEI, ut CHRISTVM IESVM recessistis.

Anticipat calumniam Pseudoapostolorum, qui Paulum inimicum Galatarum & hostem esse mentiebantur: quo ipsi autoritate Pauli labefacta plaris fierent apud Galatas. Tribus autem argumentis hanc calumniam confutat Apostolus. Quorum primum est quod nulla offensa intercesserit. fratres, inquit, obsecro uos nihil me læsistis, id est, nihil mihi fecistis iniuriæ, ob quam iniuriam in uos asperior essem. A pietate enim & uera uirtute alienum est, si ei perrexeris molestus esse, à quo non prior sis læsus. Secundum petitur à labore & diligentia in prædicando Euangelio præstitis. Scitis, inquit, quod per imbecillitatem carnis Euangelizaue- rim uobis iam pridem. Vnde: facile colligere poteritis meas obiurgationes eò non tendere, ut queram meam gloriam. Imbecillitas enim carnis hoc loco opponitur pompæ, gloriæ, splendori, & dignitati carnis, quibus Pseudoapostoli tumeabant & superbiebant: Etsi uoluerunt uideri omnium humilimi, qui oues foris apparent cum intus sint lupi

4

10

COMMENT: IN

lupi rapaces: qui blandis uerbis adulantur hominibus, sed pestifera doctrina pungunt animos. Tertium petitur ab officio Galatarum erga Apostolum, & tentationem, inquit, meam in carne non aspernati estis neque respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis me: imò sicut Iesum Christum. Cum igitur tanta fuerit uestra erga me humanitas, qui fieri potest, ut uos tanquam inimicos & hostes insecter? Esset enim extrema ingratitude pro tanto officio maleficium reddere. Locus hic imprimis obseruandus est, monet enim quo in loco habendi sint synceri uerbi Dei præcones. Debent siquidem non aliter à nobis excipi quàm angeli Dei ac ipse Dominus IESVS CHRISTVS. Sunt enim ut Angeli excipiendi propter officij similitudinem, idq; quantum ad affectus & reuerentiam attinet. Sunt etiam recipiendi, ut Christus Iesus, uidelicet ratione doctrine, quàm docent Christi nomine. Sic enim ipse Dominus ait: Qui uos audit, me audit. Sicut enim legati, propter eum qui misit eos honorantur & audiuntur, ita ministri Euangelij propter Christum qui eos misit honorandi & audiendi sunt. Honorandi quidem non honore cultus, sed reuerentie. Audiendi uero, ut uox ipsa Domini, donec quæ Domini sunt proferunt. Nam qui alienam uocem sonant, quàm Domini, non legati Christi, sed Satanae potius censendi sunt.

Quare

IN
adulantur homin
ungunt animos
tarum erga Apo
at, meam in carn
uistis, sed sicut Apo
sicut Iesum Chri
it uestra erga me ha
it uos tanquam inim
et enim extreme in
ficio maleficum red
obseruandum est, non et
sint sinceritatis De
em non aliter a nobi
ipse Dominus Iesu
ut Angeli exceptis
m, idq; quantum ad
met. Sunt autem
uidelicet ratiocinatio
fi nomine. Sic enim
udit, me audit. Sic
qui misit eos bono
uistri Euangelij pro
honorandi et ad
m non honore cali
di uero, ut uox ip
at profertur. Nam
m Domini, non le
as censendi sunt
Quare

EPIST: AD GALAT:

Quare ut Anathemata fugiendi iuxta illud in primo. Si quis aliud Euangelizauerit anathema sit. Hinc præterea facile intelligi potest in quo loco habendi sint qui pios ministros uerbi oderunt, traducunt, persequuntur, ijsq; subtrahunt necessaria. Huiusmodi enim homines spiritu Sætane impelluntur ad obruendam lucem Euangelij. Admoneantur quoque hic ministri Euangelij maiestatis officij sui, & dignitatis. Quæ enim maior maiestas? quæ maior dignitas? quam legatione Christi fungi, & tanquam Christum ipsum recipi. Caueant igitur summo studio, summaq; diligentia ne sua se *ὀλιωτική*, ne uitæ impuritate odibiles reddant Ecclesiæ Christi: quod cum fit, non solum maculant gloriam illam Christi ad quam euecti sunt, uerumetiam accersunt sibi pœnas iustissimas cum defectionis turpis, tum scandalosi pessimi. Non enim sibi solis accersunt iudicium, uerumetiam alijs pessimo exemplo nocent. Quare ut illi qui rite funguntur officio, duplici sunt honore digni, ita hi duplicibus pœnis sunt puniendi.

Vbi ergo est beatitudo uestra?

Quasi diceret totum pietatis studium quod hætenus in uobis fuit & à multis prædicatum, sine fructu uobis peribit, nisi Iudaicis superstitionibus desertis, redeatis ad sinceritatem Euangelij,

COMMENT: IN

gelij, atque in ea permaneatis. Non enim beatus est qui bene coepit, nisi etiam in bene coeptis perseuerauerit. Ita enim Dominus ait: Beatus qui perseuerauerit usque ad finem. Nam qui a bene coeptis deficit, comparatur porco, qui, postquam ablutus est, redit ad uolutabrum coeni, in quo magis se coinquinat. Commendatur ergo nobis hoc loco perseuerantia in bono. Nam qui deficiunt a uia recta, beatitudine & iusticia excidunt, cuius antea erant participes, & ut Apocalypsis loquitur, delentur de libro uitae. Huc, illud Ezechielis. Si auertit se iustus a iusticia sua, nunquid uiuet? quasi dicat, minime. Qui igitur stat, uideat ne cadat.

Testimonium enim perhibeo uobis, quod si fieri potuisset oculos uestros effossos dedissetis mihi.

Suo testimonio confirmat Apostolus qualem fuerit pietatis studium in Galatis. Nam qui ex animo amant uerbi praecones, haud dubie uerae pietatis studiosi sunt. Obserua notam piorum auditorum uerbi, & ex antithesi collige qualem illi sint, qui uel minima commoda suis pastoribus inuident: qui uix Teruntium, ne dum oculos effossos illis darent. Vnde colligitur quod uerae pietatis ne micam quidem habeant.

Itaq;

EPIST: AD GALAT.

Itaque inimicus uobis factus
sum ueritatem dicens uobis?

Conclusio est confutationis calumnie Pseudoapostolorum. Ambrosius sensum sic reddidit. Quia non potest fieri ut inimicus uobis ego sim, quorum tanta sensi obsequia: Sed quia nemo se argui uult errantem, idcirco inimicus uobis uideor, iuste uos reprehendens: Hec ille. Obseruamus hic inconstantiam uulgi, quam non solum Paulus, uerumetiam Dominus ipse expertus est. Tantisper enim fauorem populi retines, donec que placent audit. Verum si ex officio errata ipsius in medium produxeris, hostem tibi & inimicum conciliasti. Quem enim hodie laudant, amplectuntur, fouent, cras rursus uituperant, persequuntur, profligant, damnant, nec est quod pius Euangelij minister aliam gratitudinem à uulgo expectet.

Aemulantur uos non benè, imo
excludere uos uolunt, ut ipsos æmu-
lemini.

Translatione utitur ad moliendam reprehensionem, ex parte enim Pseudoapostolis defectum Galatarum à puritate Euangelij imputat. Illi enim zelum, singularem & studium intimi amoris si-

L

ris si-

COMMENT: IN

ris simulante, deceperunt Galatas: qui tamen reuera nihil querebant aliud, quam uanam gloriam, quam ut essent in summo pretio apud Galatas, quam ut eorum magistri & doctores in uera pietate colerentur. Indoles igitur falsorum Doctorum hic exprimitur. Nam dum zelum simulant, aurem popularem captant. Deinde uia fallendi Pseudoapostolorum hic describitur. Primum enim huc omnes suos conatus referunt, ut animos auditorum à ueris & pijs ministris auertant, quæ præclara sunt in illis extenuando, & quæ uiciosa exaggerando, postea, parata hac uia, securius agunt omnia.

Bonum est autem æmulari in re bona semper, & non solum cum præsens sim apud uos.

Procatalepsis est, poterant enim obijcere. Nos te quoque æmulati sumus dum apud nos præsens eras, Cur non etiam licebit nobis præsentibus nostros instructores æmulari, id est, uehementer amare. Respondit Paulus per distinctionem. Bonum est, fateor, æmulari sed non in quauis re. Si in bona re quis æmuletur, honesta sane & bona est, æmulatio: qua non solum præsentibus uerumetiam absentes æmulari licet. Vt enim semper honesta æmulatio probanda est, ita perpetuo,
in ho-

EPIST: AD GALAT:

inhonesta æmulatio improbanda est & dam-
nanda.

Filioli mei quos rursus partu-
rio, donec formetur Christus in uo-
bis.

Blandius rursus compellat Galatas, & suum
paternum animum erga ipsos declarat, dum eos
quidem filios nominat, se uero parturienti com-
parat, donec formetur Christus in ipsis. Hic lo-
cus plures suppeditat doctrinas & admonitiones.
Inter quas hæ sunt præcipue. Prima, qualisnam
affectus in ministris Euangelij esse debeat erga
suos auditores, nempe talis, qualis est matris er-
ga tenerrimam prolem. Quemadmodum enim
illa gaudet de successu infantis prospero, & rur-
sus dolet si quid molesti ei eueniat: Ita pius Eu-
angelij minister affectus esse debet, de profectu
suorum gaudebit, defectum uero deplorabit, non
minus quam honesta & pia mater morbos sua-
rum prolium & mortem deplorat. Qui autem
hoc affectu non sunt præditi, nihil minus sunt
quam pastores, non enim sincere officium faci-
unt, non pascunt oves Christi, sed potius seip-
sos saginant: cuius rei poenas suo tempore lu-
ent. Secunda, dignitas ministerij uerbi, uideli-
cet, quod destinatum sit rei omnium maximè

L 2 expe-

COMMENT: IN

expetenda, nimirum regenerationi: qua nos nascimur in Christo, & Christus in nobis, dum ipsius membra efficimur, & eius uita uiuimus. An non Dei est proprium spiritualiter gignere & parere? Respondeo. Verum quidem est, sed ministerio tribuitur, ut instrumento, quo Deus utitur in hoc spirituali partu. Deus enim est qui gignit in filio. Verbum Dei semen est incorruptibile. Spiritus sanctus est uita & uis seminis. Ministerium Ecclesie est organum. Hinc prodeunt Filij Dei, hoc credentes. Tertia, aboletur Christus & quasi informis foetus redditur, ubi legis & traditionum humanarum iusticia predicatur. Nam qui legis iusticiam predicat, aut qui humanarum traditionum necessitatem docet, is reuera iusticiam Christi negat, atque adeo toti Christo renunciat. Gratia enim Dei in Christo aut tota suscipitur aut tota reijcitur. Quarta, pugnat hic locus contra anabaptistas, & alios, qui uocale uerbum, & externum ministerium Euangelij abolere conantur. Quod cum faciunt gratiam Dei abolent, uiam salutis intercludunt, sepeliunt beneficia Christi, Breuiter Christi nomen ut fidelissima Satane mancipia è medio tollunt, & regnum Satane stabiliunt. Quinta, confutat hic locus Nouatianos & Anabaptistas qui lapsis reditum ad poenitentiam sacrilegè negarunt. Hic enim

Paulus

Paul
nihil
tum
& n
rum
Erim
tiam
dam
am
in se
septies

mo
niam

nem p
Galat
dare
rend
pro
gene
pote
rect
&
stri

EPIST: AD GALAT:

Paulus lapsos Galatas reuocat. Tametsi autem nihil periculosius est quam saepe relabi in peccatum (Nam inde mens in multis reproba efficitur & multi ita dedolere incipiunt, ut nullo peccatorum sensu tangantur:) Tamen uerissima est doctrina Ecclesiae, quae docet Deum lapsos in gratiam recipere: cuius rei ueluti Symbolum quodam Dominus uoluit esse condonationem mutuae in hac uita. Vnde interroganti Petro quoties in se peccanti remittat. Respondet. Septuagies septies.

Vellem autem adesse apud uos modo, & mutare uocem meam quoniam inops consilij sum in uobis.

Concludit Apostolus uoto obiurgationem paterna storga mixtam. Cupit enim se Galatis adesse, quo praesens posset accommodare se captui singulorum, cum singulis conferendo & singulos docendo & admonendo, prout necessitas postulare uideretur: id quod in generali scripto fieri tam commode nequaquam potest. Monet hic locus ministros Euangelij, ut recte secent sermonem Euangelij, utq; se captui & ingenio auditorum accommodent, quo doctrinae & consilio melius locus esse possit. Ut

L 3 enim

COMMENT: IN

enim medicus generalibus præceptis parum efficiet, nisi singulorum qui ægrotant peculiarem curam habuerit: ita minister Euangelij conscientijs singulorum uix medebitur uniuersali doctrina. Quare utiliter in nostris Ecclesijs instituta sunt priuata colloquia ante sumtionem cœnæ, in quibus doctrinæ & consolationes singulis ueluti salutaria quædam Pharmaca adhibentur.

Dicite mihi qui sub lege uultis esse legem non auditis? Scriptum est enim quod Abraham habuit duos filios, unum ex Ancilla & alterum ex libera. At ille quidem qui ex ancilla, secundum carnem fuit. Hic uero qui ex libera per promissionem (scilicet natus est) Quæ quidem per allegoriam sunt dicta. Hæ enim (scilicet matres ancilla & libera) sunt duo testamenta, unum quidem à monte Syna in seruitutem generans quæ est Agar (nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem) seruit autem cum filijs suis. Quæ autem
sursum

surs
mat

stolis
quod
rum p
Mofic
gratis
ut hic
totam
singul
tum i
forma
Abra
nam e
duo tes
uum ue
nuit
seruit
popu
gene
pulan
puli
legis
nis u
tius

EPIST: AD GALAT:

fursum est Ierusalem libera quæ est mater omnium nostrum .

Tertia pars est huius capituli in qua Apostolus docet & exornat Typica similitudine idem quod superius multis rationibus docuit, nimirum populum noui testamenti liberum esse à lege Mosaica ac ritibus Iudaicis, Iustificari autem gratis sola fide absque operibus legis. Verum ut hic Typus melius intelligatur. Primum rem totam in argumenti formam conijciam. Postea singulas partes latius persequar. Argumentum ita sumtum à Typo coniugij Abrahæ in hanc formam commodè cogi potest. Quemadmodum Abraham in una domo duas uxores Agar seruam & Saram liberam habet: Ita Deus habet duo testamenta, uetus quidem quod Agar, nouum uero quod Saræ respondet. Sed Agar genuit Ismaelem, qui fuit Typus populi legalis in seruitutem nati: Sara uero genuit Isaac Typum populi liberi. Igitur uetus testamentum seu lex generat populum seruitutis, nouum uero populum libertatis. Cum itaque nos sumus populi noui testamenti, non debemus amplius sub legis seruitute concludi. Nam fide promissionis ut iusti sumus, ita etiam liberi: Hæc totius huius exornationis summa est, ad quam

L 4 histo=

COMMENT: IN

historiam ex Genesi accommodat Paulus, cuius partes obscuriores explanaturus, primum colligam antitypa. Abraham typus Dei est, Agar figurat uetus Testamentum seu legem. Syna adumbrat terrenam Ierusalem. Ismael filius Agar typus fuit populi legis. Sara uxor libera nouum testamentum, Euangelium Ierusalem coelestem, hoc est, Ecclesiam mysticè significat. Huius filius Isaac nouum populum eumq; liberum adumbrat. His ita explicatis textus obscurus esse non potest. Tametsi particulae similitudinis non adhibentur, quod fit Hebraica consuetudine. Hebraei enim frequentius notas similitudinum excludunt. Porro quod in parenthesi scribitur, Nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem. paulò obscurius est. Sed hoc modo declarabitur. Nam Agar Syna mons est in Arabia, id est, Agar ancilla notat typicè Synam montem unde lex prodijt. Non enim hic montem unum & eundem uult esse binominem sed typum exprimit. In Arabia non frustra additur, uult enim hoc significare. Quemadmodum Agar, quæ Synam montem adumbrat, quæ Syna est extra limites terræ sanctæ, quæ terra Symbolum fuit æternæ hereditatis. Ita lex seu uetus testamentum est extra promissionis coelestis hereditatem, adeo ut qui ex lege querunt iusticiam, nihil præter

EPIST: AD GALAT.

præter damnationem inueniant. Deinde additur in eadem parenthesi, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem. Græce significantius scribitur *συσσιχῆ*, hoc est, coordinatus, seu, ut ita dicam, consociabilis est: ut quæ eandem relationem & Typicam significationem habeat cum terrena Ierusalem, quæ nunc est destructa, & olim sub lege seruuit. Non enim hæc sunt Topographica, ut quidam existimant, sed typicè conferuntur, ad consignificandam similitudinem. Agar seu Syna & terrena Ierusalem in eo similes sunt, quod ut Syna ita & Ierusalem terrena ad seruitutem generet. At quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrum.

Sursum esse dicit, hoc est, cœlestem ut quæ originem habeat de cœlo. Ierusalem libera significat Ecclesiam fidelium, quæ est mater omnium, scilicet credentium in CHRISTVM. Dicitur autem Ecclesia mater fidelium, quia Deus per Ecclesie ministerium generat sibi filios, idq; per uerum semen & incorruptibile quod est syncerum uerbum Dei. Non est igitur quod is coctus hunc honorem sibi sumat, qui hoc semen conculcat pedibus, qui persequitur membra Christi, qui generat filios diabolo & non Deo, quemadmodum Romana synagoga facit.

L S

Scrie

COMMENT: IN

Scriptum est enim: Exulta
sterilis quæ non paris, erumpe &
clama, quæ non parturis: quia plu-
res erunt liberi desertæ quam ha-
bentis uirum.

Confirmatio est à testimonio Esaia Prophe-
tæ ex capite quinquagesimo quarto. postquam au-
tem Propheta in capite 53. uaticinatus esset de
morte, resurrectione, & Triumpho Christi, ad-
dit in 54. uaticinium de Ecclesia, quæ ueluti ex
latere Christi effluxit, hæc antequam assumpta
est à Christo, sterili uiduæ similis fuit, sed po-
stea, concepto semine incorruptibili, multos pa-
rit liberos. Vaticinatur igitur Propheta de Ec-
clesia noui Testamenti, quæ colligenda erat ex
gentibus, abiectis Iudæis ob suam ingritudinem.
Quod autem Ecclesiam colligendam ex genti-
bus comparat sterili uiduæ, significat Ecclesiam
non ob merita sua, sed propter gratiam assum-
tam esse: quæ gratia ut omnibus promiscue per
Euangelium offertur, ita sola fide accipitur &
possidetur.

Nos autem fratres secundum
Isaac promissionis filij sumus.

Accom-

stat
sem
bui
ma
tuit
bra
pro
gati
scien
dam
tur
iust
toru
seu
adme
dum
archa
ne, se
statu
gati
tem
sio
gra
ete
pac
tyr

EPIST: AD GALAT.

Accommodat Typum ad populum noui testamenti. Est autem huius accommodationis hic sensus. Quemadmodum Isaac promissionem habuit ut haberetur semen Abrahae, praeterito Ismale: Ita quicumque credunt promissioni gratuita, promissionis filij habentur, & semen Abrahae spirituale. Ad hos enim solos pertinet promissio, praeteritis alijs qui uel carnis praerogatiua, uel legis operibus tument. Verum hic sciendum est, quod hic tantum analogia quaedam rerum terrenarum & coelestium instituitur ad significandam gratuitam electionem & iustificationem, ad excludendam omnem meritum opinionem. Proinde hoc modo analogia seu Symbolica haec ratio accommodabitur. Quemadmodum Ismaelem nihil iuuat ad consequendum ius hereditatis quod ab Abrahamo Patriarcha sit natus, nulla interueniente promissione, sed solus Isaac ob promissionis uerbum constitutus est haeres: Ita nihil iuuat uel praerogatiua carnis, uel legis iusticia ad hereditatem coelestem consequendam, Sed sola promissio hic locum habet, hoc est, tantum illi qui gratuita promissioni credunt efficiuntur uitae aeternae heredes, exclusis omnibus alijs. Hoc pacto accommodat Typum etiam Iustinus Martyr ad Triphonem scribens, hisce uerbis.

voēp

Accom-

COMMENT: IN

ΝΟῦΝ ΔΕ ἡμᾶς δύο σπέρματα Ἰουδα καὶ
 δύο ἡν, ὡς δύο οἴκους Ἰακώβ, τὸν μὲν δὲ
 αἵματι καὶ σαρκὸς, τὸν δὲ ἐκ πίστεως καὶ
 πνεύματι γεγεννημένον, &c. Proinde
 huc redit summa sententiæ, quòd qui non cre-
 dit reiiciatur. Qui uero credit assumatur, ut
 legitimum semen Abrahæ, idq; sine discrimine.
 Omnis enim qui credit illi, non pudefiet. Nam
 non est distinctio Iudæi & Græci. Idem Domi-
 nus diues in omnes inuocantes se. Huc pertinet
 tota illa disputatio Pauli ad Romano. 9. 10.
 & 11.

Sed quemadmodum tunc, qui
 secundum carnem erat genitus, per-
 sequebatur eum qui secundum spi-
 ritum : ita & nunc,

Digressio est, sumpta enim occasione à Ty-
 po Ismaelis & Isaac, alteram partem eius ada-
 iungit, uidelicet de persecutione. Et perstrin-
 git hic Apostolus potissimum Pseudoapostolos
 qui populum Dei uolebant seruilibus operibus
 opprimere, & à gratuita misericordia abduce-
 re. Complebitur autem præsens similitudo hoc
 modo. Quemadmodum se habet Ismael ad Isaac,
 sic

EPIST: AD GALAT:

Sic se habet populus legis ad ueram Ecclesiam. Sed Ismael persequabatur Isaac. Ergo mirum non uideri debet, si populus legis & Pseudoapostoli persequantur Ecclesiam. Locus de cruce & persecutione Ecclesie obseruandus est.

Sed quid dicit Scriptura? eijce ancillam & filium eius: Non enim haeres erit filius ancillae cum filio liberae:

Hæc similitudo qua consolatur Apostolus Ecclesiam aduersus crucis scandalum, illustrior erit in hunc modum explicata: Eadem est ratio Agar ancillae cum filio suo Ismaele, & Saræ liberae cum filio suo Isaac, quantum ad domum & hereditatem attinet, quæ est legis cum suo populo, & Euangelij cum suo populo respectu Ecclesie & hereditatis æternæ uitæ. Sed Agar cum suo Ismaele de familia Abrahamæ & hereditate eiecta est: Et Sara cum Isaac in domo Abrahamæ manet & hereditate gaudet. Igitur Lex cum suo populo eijcietur extra Ecclesiam, Euangelium uerò cum suo populo manebit in Ecclesia & æternæ uitæ hereditate fruetur. Hic tres hypotheses colligantur. Prima, Quòd qui uolunt ex lege iustificari sint extra Ecclesiam & spem hereditatis

COMMENT: IN
reditatis cœlestis. Secunda, quòd regnum cœ-
lorum non sit seruorum stipendium sed filiorum
hæreditas. Tertia, quòd in medijs ærumnis Ec-
clesia debeat se consolari certissima futuræ libe-
rationis fiducia.

Igitur fratres non ancillæ filij
sumus sed liberæ.

Conclusio est adductæ similitudinis cuius
hic sensus est: liberi sumus à legis seruitute, quia
sumus populi noui testamenti & filijs promissio-
nis. Notetur hoc loco discrimen inter filios an-
cillæ & liberæ, Filij ancillæ sunt qui ex lege &
ritibus Mosaicis tanquam pro labore petunt
præmium æternam uitam. Nam sicut Ismael pu-
tabat se hæredem fore ob prærogatiuam natui-
tatis. Ita illi meritis suorum operum se recipien-
dos à Deo ad hæreditatem cœlestem opinantur,
ac propterea misericordiam Dei & λυγρον filij
impiè repudiant. Non enim perpendunt, quan-
tum scelus sit uel minimum adimere misericor-
diæ & gratiæ Dei & uictimæ filij, & suis af-
scribere operibus. Hic teneamus memorabile
dictum Ambrosij: uilesceret, inquit, Redemptio
sanguinis Christi & misericordia Dei humano-
rum operum prærogatiuæ succumberet, si iu-
stificatio

stifi-
bus
sed
in C
spe
De
hæc
Apo
liber
serui.

C
fide ab
nolite
Inter
o

EPIST: AD GALAT.

stificatio, quæ est ex gratia præcedentibus operibus tribueretur, ut non esset munus largientis sed merces operantis. Filij uero liberæ sunt qui in CHRISTVM credentes ex gratia Dei expectant hereditatem cœlestem, quæ est donum DEI per IESVM CHRISTVM. Habet & hæc conclusio uim exhortationis, qua uidelicet Apostolus nos exhortatur, ut potius studeamus liberæ & gratiæ filij esse, quàm legis & operum serui. Vnde salus sperari nequit.

**SVMMA CAPITIS
QVINTI.**

CVM Igitur iam constat ô Galatæ uos esse à Lege liberatos, utpote iustificatos sola fide absque operibus, Manete in ea libertate & nolite ritus legales recipere in uestri perniciem. Interea cauentes ne abutamini libertate hac in occasionem carnis, sed potius obtemperetis spiritui, operibus carnis per spiritum profligatis.

**ORDO ET PARTES
QVINTI CAPITIS.**

Con =

COMMENT: IN

Confirmata principali questione in superioribus capitibus, in hoc quinto finem seu scopum totius disputationis, nimirum uindicationem Christiane libertatis proponit.

Ac primo loco iubet eos stare in libertate qua liberati sunt per CHRISTVM. Hanc suasoriam propositionem confirmat, & subinde excitat Galatas, minaturque seductoribus aliud suadentibus.

Secundo loco suadet Apostolus ne abutantur Galatæ hac libertate, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem peccandi, sed seruiant potius sibi inuicem per charitatem. Huic etiam parti confirmationem subiicit.

Tertio loco hortatur Galatas ad nouitatem uitæ, uidelicet ut ambulent in spiritu, uiuantque iuxta spiritus Dei imperium. Confirmatur & hæc pars paucis rationibus.

Quarto loco per Antithesin addit catalogum operum spiritus & carnis, ut Christiani sciant quæ fugere quæque prosequi debeant. Atque ita hoc caput totum suasorium est et absoluitur quatuor iam commemoratis partibus. Obseruetur hic Methodus Apostolica, quod post doctrinam subiiciat pareneses ad nouitatem uitæ, quæ

Methodus pijs Euangelij ministris diligenter obseruanda est.

E X E =

IN
tione in superioribus
finem seu scopum
um uindicationem
it.
stare in libertate qu
VM. Hanc suscipi
nat, & subinde excita
et oribus aliud suaden

EPIST. AD GALAT.
EXEGESIS QUINTI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

In libertate igitur, qua Christus
uos liberauit, stete, & ne rursus iugo
seruitutis implicemini.

Infert nunc ex confirmata in quatuor superioribus capitibus propositione, tanquam ex immo-
to principio finem & scopum totius scriptio-
nis, nimirum uindicationem Christianae libertatis. Est
autem propositio haec suasoria amplificata anti-
thesi, ut intelligamus de qua libertate hic agatur.
Libertatem enim hic opponit iugo seruitutis, id
est, seruituti legis, ad quam seruitutem Pseudoapo-
stoli gentes cogere uidebantur. Hic locus obser-
uandus de Christiana libertate, de qua rectè erudi-
ri pios imprimis necessarium est. Quare huc sum-
mam eius doctrinae ascribam. Est autem duplex
Christiana libertas, Vna personae, Altera uolunta-
tis. Illa fit per satisfactionem Christi. Haec uero
per spiritum eiusdem. De libertate personae, Ita
ait Dominus. Si Filius uos liberauerit, uerè liberi
eritis. Huius libertatis gradus sunt plures, qui se
mutuo consequuntur. Quorum Primus est libera-
tio à peccato, iuxta illud Pauli. Lex spiritus uitae
M in Chri-

COMMENT: IN

in Christo Iesu liberavit me à peccato & morte. Secundus est liberatio à maledictione legis, iuxta illud, Christus redemit à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Tertius est donatio Spiritus sancti, iuxta illud, Non accepistis spiritum servitutis ad metum, sed accepistis spiritum adoptionis per quem clamamus Abba pater. Hic spiritus adoptionis opponitur spiritui servitutis, quare spiritus libertatis est, qua filij Dei effecti libertate filiorum Dei gaudemus. Quartus est liberatio à ritibus Mosaicis et traditionibus humanis, de quo gradu Paulus hic potissimum agit, & ad Coloss: Porrò finis huius libertatis est, ut serviamus Deo veris cultibus, & prædicemus ipsum in omni æternitate, propter immensam suam misericordiam, qua voluit nos suos filios fieri adeoq; liberos à maledictione Legis &c. His ita ordinatis, definitionem iustam Christiane libertatis, quantum ad personam attinet, colligamus hoc modo: Christiana libertas est manumissio spiritualis parta sanguine Christi, quam offert Euangelium credentibus, per quam credentes adoptantur in filios, liberantur à peccato, à maledictione legis, à ritibus Mosaicis, & humanis traditionibus in conscientia: ut conscientie piorum formidulose coram Deo pacificentur, ut sub cruce glorientur, certi quòd eorum liberator Christus uerè ipsos ab omnibus malis suo tempore sit erepturus, Vtq; amplius

EPIST. AD GALAT.

plius non sint serui humanarum traditionum, sed ut ijs ut populi liberi utantur boni ordinis & discipline gratia, citra opinionem iusticie meriti, cultus, & necessitatis. In hac definitione causas, modum, gradus, & fines Christiane libertatis complexus sum. Nec extendit se hæc libertas extra metas præscriptas, hoc est, extra gradus enumeratos. Quemadmodum Libertini & Anabaptistæ malè sentiunt: Quorum hi, prætextu Christiane libertatis magistratum civilem tollere conati sunt, Illi uerò prætexunt libertatem Christianam cuius carnis libidini, & quibusuis flagitijs: quasi ideò essemus libertate donati, ut iam liceat quicquid libeat. quorum errorem confutat Christus hoc dicto: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Libertas igitur Christiana non simpliciter est intelligenda, sed κατὰ ὕ, hoc est, secundū certum libertatis modum, qui in enumeratis quatuor gradibus est positus. Hactenus de libertate personæ dictum sit.

Libertas Voluntatis in conuersis, fit quando Deus illuminat mentem suo uerbo, format iudicium, immutat uoluntatem, & addit uires, ut aliqua illi grata faciamus. Hæc igitur Libertas quoad actiones spirituales, non est naturæ, sed gratiæ. Est enim eius autor spiritus Christi in nobis. Plura de hæc libertate uide in Enchiridio, capite de

COMMENT. IN

Libero Arbitrio. Magister sententiarum libro secundo distinctione 26. tres modos Libertatis facit, nempe à necessitate, à peccato, & à miseria. Horum primus ad libertatem uoluntatis, reliqui duo ad libertatem personæ pertinet. Ut enim credentes in hac uita absoluuntur à peccato, ita in resurrectione ab omni miseria liberabuntur, & fruuntur conspectu Dei in omni eternitate: Hoc admonere uolui, ut intelligatur quomodo uetus illa distinctio cum nostra congruat. Porro antithesis, ne rursus iugo seruitutis implicemini, ostendit quàm periculosum sit puritatem Euangelij ullis additamentis turbare. Significat enim libertatem in Christo partam amitti per huiusmodi additamenta, qua amissa rursus sub peccato & maledictione legis captiui tenemur, ut miserrima peccati mancipia: quod sanè est premi iugo legis, cuius onus intollerabile est, quemadmodum Petrus in consilio Apostolico testatur Act. 15. Ante enim prædicationem Euangelij Galatæ cum omnibus gentibus legis iugo damnatorio premebantur, à quo cum per Euangelij prædicationem liberati sint, quæ est amentia istud iugum iam spontè rursus accersere repudiato suauissimo Christi iugo. Deinde uocabulum implicationis significat homines ritibus Mosaicis tanquam quibusdam pedicis reos teneri, & implicari, quo minus possint rectum cursum tenere in Euangelij stadio. Vide quam

EPIST. AD GALAT.

quam multa incommoda secum adferat, uel minima rituum Mosaicorum accessio. Quid igitur dicemus de Papatu, qui non solum ritus innumerabiles inuexit in Ecclesiam, idq; non tam disciplinae gratia, quam iusticiae, meriti, & cultus opinione, Verumetiam ipsum Christi Euangelium abolent, ac eos igni & gladio persequuntur, qui puritatem Euangelij, & libertatem filiorum Dei rursus in Ecclesiam reuocari student. Idq; ideo facit, ne ipsius existimatio apud homines periclitetur. Nam non gloriam Christi sed suam quaerunt Satellites Papae: non pugnant isti Centimani Briarei pro aris, sed pro focis, etiamsi aras sacrilegas praetendunt. Nos proinde, qui Christi Euangelium habemus purum & sincerum, Deo gratias agamus, ac grati tantum beneficium praedicemus, non morantes ullorum hominum uel sapientiam uel potentiam, uel autoritatem, uel fictam successionem, qui Christi Euangelium obscurare sacrilege conantur. Est enim opus utraq; uirtute in Ecclesia, uidelicet confessione uerae doctrinae et seiunctione ab hostibus Euangelij. Haec coniunctio in tribus conspicitur. Primum, in refutatione opinionum & cultuum pugnantium cum uerbo Dei. Fieri enim non potest, ut is pure Euangelium praedicet, qui a refutatione falsorum dogmatum abstinet. Deinde, in uitandis fucosis conciliationibus, quibus uia patet sophisticae & corruptelae necessariorum

M 3 dogma

COMMENT. IN
dogmatum. Tertio, in fugiendis collusionibus, quæ
fiunt aut questus, aut tranquillitatis causa.

Ecce ego paulus dico uobis, quod
si circumcidamini, Christus uobis ni-
hil proderit.

Ratio propositionis ab adiunctis seu ab effe-
ctu seruitutis legalis amplificata præmonitione.
Potest autem hæc ratio commodè in hunc syllogis-
mum includi. Illud absq; dubio fugiendum est om-
nibus qui pietatem colunt, quod reddit Christum
ipsis, inutilem & ociosum. Circumcisio reddit
Christum hominibus eam recipientibus inutilem
& ociosum. Igitur Circumcisio proculdubio om-
nibus pietatem amantibus fugenda est. & econtra
libertas acquisita per Christum est retinenda. Vel
si placet retinere formam propositionis, hoc mo-
do formetur argumentum: Si circumcidamini,
Christus uobis nihil proderit: Si Christus uobis ni-
hil proderit, libertas per illum acquisita amissa
rursus est. Proinde ne amittatur libertas, circum-
cisio abijciatur. Hanc rationem Paulus opponit
dogmati Pseudoapostolorum, cuius forma extat
Actor. 15. hisce uerbis: Nisi circumcidamini se-
cundum morem Mosis, non potestis salui fieri.
Verum hoc dogma primum Concilium Apostolo-
rum refutauit, & Paulus ad Philipenses 3. monet
huius

PIST. AD GALAT.

huius dogmatis autores tanquam canes & malos operarios fugiendos esse. Ita enim ait. Videte malos operarios, uidete concisionem, hoc est, doctores illos Pharisaeos, qui concisionem necessariam ad salutem docent, non sine maxima iniuria filij Dei: cuius uictima sufficiens $\lambda\upsilon\ \xi\omicron\upsilon\pi$ est ad omnia omnium hominum peccata expianda. Verum ne obijcerent Pseudoapostoli ista nota fauoris Dei destituti credentes: Paulus respondet, dicens: Nos sumus circumcisio qui spiritu Deum colimus, & gloriamur in Christo, & non confidimus in carne. Quare uera circumcisio est amputatio fiduciae carnis, gloriatio in Christo Iesu, & spiritualis cultus, quo Deum ex fide colimus.

Testificor autem rursus omni homini qui circumciditur, quod debitor sit totam legem facere.

Confirmatio proxima rationis est, seu Aetologia à genere negato ad speciem. Christus nihil prodest debitoribus totius legis (quia illos certa manet damnatio, non enim legi Dei satisfaciunt) Qui circumciduntur sunt debitores totius Legis: Igitur Christus nihil prodest ijs qui circumciduntur. Porrò hoc loco obseruandum est, quod Apostolus hic loquatur non de uero concisionis usu, non de ipsa tanquam de re ad tempus ferenda

M 4 infir

COMMENT. IN

*infirmi-
tatis aliorum gratia, sed de abusu circum-
cisionis. De uero usu loquitur Apostolus ad Rom.
4. ubi circumcisionem sigillum iusticiæ fidei defi-
nit. Verum hic usus certum tempus habuit. De-
buit enim durare usq; ad uelum fractum & pera-
ctam in ara Crucis uictimam Christi. De circum-
cisione, ut re ad tempus ferenda infirmorum gra-
tia, sine opinione cultus, & iusticiæ, intelligatur
circumcisio Timothei, quem Paulus permisit cir-
cumcidi, nondum satis confirmata doctrina liber-
tatis Christianæ. Hic autem Apostolus de abusu
circumcisionis agit, prout Pseudoapostoli eam de-
finierunt esse opus meritorium iusticiæ, seu com-
plementum iusticiæ fidei, iuxta hanc uocem
Pseudoapostolorum. Nisi circumcidamini more
Mosis, non potestis salui fieri: Quo dicto satis o-
stendunt, quòd circumcisionem partialem saltem
quandam causam salutis & iusticiæ esse uoluerint:
Quod sanè non aliud est, quàm dicere, solam ui-
ctimam Christi non sufficere ad salutem conse-
quendam. Proinde hic locus diligenter obserue-
tur: Docet enim aperte quòd Christi iusticia non
possit stare cum ullis meritis humanis: Gratia
enim DEI aut tota recipitur aut tota reijcitur.*

*Euacuati estis à Christo quicum-
que per Legem iustificamini, à gratia
excidistis.*

Ratio

EPIST. AD GALAT.

Rationes propositionis duas addit, & utraq;
à causa ad effectum descendit. Prior autem Pro-
positioni in hunc modum applicabitur. Omnes
qui sunt euacuati à Christo, id est, omnes quibus
Christus factus est inanis, amiserunt libertatem.
Omnes qui uolunt per Legem iustificari sunt ta-
les. Ergo omnes qui uolunt per Legem iustifica-
ri, amiserunt libertatem. Loco totius argumenti
assumptionem posuit. Posterior ratio hæc est: Qui-
cunq; à gratia exciderunt libertatem amiserunt:
Qui uolunt iustificari per Legem, à gratia exci-
derunt: Proinde qui uolunt iustificari per legem,
amiserunt libertatem, quæ libertas gratiæ effectus
est. Quare cum in libertate standum est, iustifi-
catio ex lege nequaquam petenda est. Obseruan-
dus locus, quòd si minima pars iusticiæ operibus
tribuitur, Christus nobis reddatur inanis, & ex-
cidamus à gratia: Neq; hæc de Ceremonijs tan-
tùm intelligi debet, sed de quibusuis operibus,
Quicquid enim operibus in iustificationis & sa-
lutis negocio tribuitur, id totũ Christo adimitur.
Firmissima enim est hæc Pauli collectio: Si per
gratiam, non amplius ex operibus, alioquin gratia
non amplius est gratia. Si autem ex operibus, non
est amplius gratia, alioquin opus non amplius est
opus. Ex quo fit ut iusticiæ Dei, quæ contingit
per fidem Iesu Christi, subiectus esse nequeat qui
ex operibus querit iusticiam.

M S Nos

COMMENT. IN

Nos enim spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus.

Aliud Argumentum est, quo probat Christianos non debere rursus iugo seruitutis implicari. Est autem hoc argumentum sumtum à causarum differentia: Christiani spiritu ex fide spem iusticiæ expectant. Ergo iusticia non est expectanda ex Lege. Proinde non debent Christiani rursus Legis iugo implicari, sed potius in parta libertate stare constantes. Porrò Osiander hoc loco interpretes cum ueteres tum recentes accusat, ut qui malè trastulerint ipsius iudicio uocem Græcam ἀπεκδέχομεθα. nam ipse contendit hanc uocem in præsentī Pauli loco idem significare quod ACCIPIMVS, Etsi aliàs sæpè expectandi significationem habet: Nam homo acutissimus bene perspexit, quòd si hic ἀπεκδέχομεθα reddatur EXPECTAMVS, ruat imaginatio ipsius de essentiali Dei iusticia, qua homines iustificari, dum adhuc uiuunt, magna cum offensione Ecclesiæ docet. Verùm Osiandri calumniæ primùm opponamus autoritatem omnium interpretum, qui nullo excepto hactenus trastulerunt hoc loco EXPECTAMVS. Deinde quod Paulus in alio significato nullibi sit usus ἀπεκδέχομεθα, nisi pro expectare. Ad Rom. 8. ter in hac significatione reperitur. Ad Philip. 3. ita scribitur. Nostra
conuer-

EPIST. AD GALAT.

conuersatio est in caelis, Vnde et saluatorem ἀπεκ
δεχόμεθα, id est, expectamus. Deinde Textus
ipse pugnat cum sententia Osiandri. Spem enim
iusticiæ uocat hebraicè iusticiam quæ adhuc spe-
ratur. Quod autem speratur, nondum obtinetur,
sed expectatur. Rectius igitur multò uertis, spem
iusticiæ expectamus, quàm, spem iusticiæ accipi-
mus. Verùm hic obijcitur. An non reuera hic ha-
bemus remissionem peccatorum quæ est Christia-
norum iusticia. Si habetur, quomodo eandem ex-
pectamus. Nemo enim expectat quod iam re ipsa
possidet. Respondeo. Iusticia quam adhuc ex-
pectamus non est Remissio peccatorum, non est
imputatio iusticiæ Christi, sed est formalis & ple-
na Legis obedientia, qua in omni æternitate iusti-
erimus, quando uidelicet Deus erit omnia in om-
nibus, & nos uicissim illi suo modo conformes eri-
mus. Iuxta illud: 1. Iohan. 3. Quoniam ubi apparue-
rit, similes ei erimus. Legatur Responsum Philip-
pi ad Lib: Osiandri de Iusticia Dei essentiali.

Nam in Christo Iesu neq; circum-
cisio aliquid ualet, neq; præputium.

Procatalepsis est. Respondet enim obiectioni
Pseudoapostolorum, qui ritus Mosaicos uoluerunt
fidei adiungi, tanquam particulares iusticiæ cau-
sas. Sed Paulus anteuertit hanc obiectionem exe-
quans

4

10

COMMENT. IN

quans præputium & circumcissionem in causis
iusticiæ. Nam ut præputio ita circumcissioni glo-
riam iusticiæ adimit. Notandum hoc loco est
quod Synechdochicos per circumcissionem intelli-
gat Paulus omnes ritus Legales seu Mosaicos, qui-
bus ex æquo adimit iusticiæ gloriam, ut nos persi-
stamus in acquisita libertate. Si enim iusticiæ glo-
ria adimitur circumcissioni, multò magis adimetur
alijs ritibus, qui circumcissione longè inferiores
sunt. Notandum & hoc est, quod Apostolus diser-
tè dicat, IN CHRISTO IESU, id est, in regno
spirituali Christi post Christum mortuum & su-
scitatum. Antea enim circumcisio externa manda-
tum Dei habuit in certo populo, uidelicet, Iudai-
co, & utile sacramentum fuit, quemadmodum ex
institutione eius patet Genes. 17. & Paulus con-
firmat ad Rom. 4. ubi ita ait, Et Signum accepit
Circumcisionis, Signaculum iusticiæ fidei.

Sed Fides per Caritatem ope-
rans.

Anteuertit & hic obiectionem. Poterant enim
objicere Pseudoapostoli, ritus Mosaicos necessaria
quædam fidei exercitia esse. Sed Paulus istis exer-
citijs opponit fidem operantem & exercentem se
pijs dilectionis officijs. Non tamen hic Paulus ex-
cludit Sacramenta, nec alias ceremonias decori &
ordinis

EPIST. AD GALAT.

ordinis causa institutas: Sed tantum contendit non
 debere onerari Christianos Mosaicis illis iam an-
 tiquatis & abolutis exercitijs. Porro hoc Pauli
 dicto Papistæ se armant contra iusticiam fidei
 gratuitam. Cum enim pij dicunt, nos sola fide iu-
 stificari, isti opponunt hunc locum, & ex eo tan-
 quam ex immoto principio hoc pacto colligunt.
 Fides per caritatem efficax est. Ergo fides & ca-
 ritas simul iustificant. Sed neganda est consequen-
 tia. Non enim omnia quæ coniuncta sunt natura,
 easdem operationes habent: id quod uidere est in
 anima hominis, ubi natura coniuncta sunt intelle-
 ctus & facultas uoluntatis, quorum tamen diuer-
 se operationes sunt. Deinde Paulus, ut superius
 abundè docuit de gratuita iustificatione, uidelicet,
 quod homo sola fide sine operibus iustificetur: Ita
 hoc loco non de causis iustificationis, sed de ueris
 Christianorum exercitijs disputat: Quorum om-
 nium ueluti mater existit caritas ex uiua fide in
 filium Dei manans. Deinde fatemur, & docemus
 cum fide semper coniuncta esse Bona Opera, quæ
 Paulus Philippensibus scribens nõ causas iusticiæ,
 sed fructus iusticiæ fidei nominat. Etsi igitur fi-
 des à spiritu regenerationis diuelli non potest: ta-
 men in causis iustificationis prorsus excludimus
 opera. Non enim operibus nostris, sed fide Christi
 iusticiam recipimus. Obseruandus hic locus in-
 primis est. Docet enim quæ nam sint necessaria
 Christia-

C O M M E N T . I N

Christianorum exercitia, uidelicet opera caritatis ex fide manantia. Vox græca $\zeta\omega\delta\gamma\alpha\mu\lambda\iota\eta$ uim fidei exprimit. Vt enim ignis sua natura $\zeta\omega\delta\gamma\epsilon$, id est, uirtute interna operatur & calorem ciet, ita fides caritatem, id est, caritatis officia ex se gignit. Hinc manifestè patet quàm fœdus error eorum sit, qui hodie declamitant contra necessitatem bonorum operum. Cum hic manifestè doceat Paulus, bona opera manere ex ui & natura fidei, que ueluti agitatio quædam Spiritus sancti est, quo ducuntur filij Dei.

Currebatis pulcrè, quis uos impediuit ut ueritati non obtemperetis?

Rursus interserit obiectionem, & accusat Galatas defectionis à ueritate, id est, à uero & puro Euangelio. Obiurgationem hanc exaggerat collatio. nam eo turpior est lapsus, quo quis firmior & instructior ante ad currendum fuerit. Obseruetur Metaphora cursus, quo significatur Christianorum uiuendi ratio: que cursui & stadio comparatur: ut significetur torporem & seignitiam abesse debere: que, quo minus ad metam perueniamus impediunt. Deinde ministri Euangelij intueantur hoc loco fortunam Apostoli, qui in odium Galatarum incurrit propter ueritatem. Adeo uerum est quòd uulgò dicitur: VERITAS ODIVM PARIT.

Persua-

EPIST. AD GALAT.

Peruasio hæc non est ex eo qui uocat uos.

Remotio cause est, quasi diceret, ista peruasio qua apud uos effectum est, ut non amplius obtemperetis ueritati, hoc est, ut non amplius retineatis puritatem Euangelij, sed recipiatis uerum Euangelio Mosaicos ritus tanquam necessarios ad iusticiam coram Deo: Hec inquam peruasio non est à Christo, aut eius Apostolis, qui ad Christi mandatum uocarunt uos ad agnitionem Euangelij: sed potius est à Satana hoste Christi, et istius maligni organis, qui isto pacto Christi regnum inuadunt: spoliant Christum honore Mediatoris, & summi Pontificis: cuius solius uictima est expiatrix peccati: cuius solius obedientia perfecta est iusticia, quæ nobis credentibus imputatur, Rom. 4. & 5.

Exiguum fermentum totam massam fermentat.

Procatalepsis est, Poterant enim obijcere Pseudoapostoli, nihil aut parum nocere quosdam retinere ritus Mosaicos, præsertim cum facere uideantur ad concordiam & pacem conciliandam & fouendam inter Iudeos credentes, & Gentes conuersas. Quemadmodum etiam politici uiri no-

stro

COMMENT. IN

stro seculo conantur persuadere nostris Ecclesijs, ut concordia et pacis causa retineant usitatas Ceremonias. Respondit Apostolus pulcherrima similitudine, seu Allegoria, aut si mauis Prouerbiali figura, quae in hunc modum accommodabitur. Quemadmodum exiguum fermentum totam massam facillimè fermentat & suo Acore inficit: Ita leuissimus in speciem error totam doctrinam Evangelij inficit: Ita ut non amplius puritatem Evangelij redoleat. Proinde ne tota doctrina Evangelij corrumpatur leuissimo in speciem errori mox occurrendum est. Obseruandus locus quo monemur, ut ne minimum quidem errorem uel suspectam opinionem admittamus pacis gratia. Sed potius retineamus tenaciter puritatem doctrinae, etiamsi fractus totus collabatur orbis. Nam aperta una aliqua rimula, serpens, ut est callidus, se facillè totum inuoluet.

Ego persuasus sum de uobis in Domino, quod nihil aliud sensuri sitis.

Mollit obiurgationem spe emendationis proposita. Solet enim non parum mouere animos bonorum discipulorum, si de se bene sperari à praecceptoribus animaduertit.

Verum qui turbat uos portabit iudicium, quisquis sit.

Transla

EPIST. AD GALAT.

Translatio & interminatio est, Vt enim lapsus occasionem Pseudoapostolis ascribit, ita eosdem haud fore impunitos pronunciat. Iudicium hoc loco per Metalepsim poenam significat. Portandi uerbo grauitatem poenae notat Apostolus. Significat enim iudicio Dei & poenis ingentibus premi & obrui corruptores doctrinae Ecclesiae. Neq; hoc mirum est cum turbatores Ecclesiarum sint ueluti stipendiarij Satanae, qui primum Ecclesiam Dei pestifera corruptela doctrinae turbauit. Obseruanda imprimis haec comminatio est, quae pertinet ad omnes, qui quouis modo fontes Israël, id est, puritatem Euangelij turbant, atq; ita Ecclesiae occasionem defectionis praebent, exemplo Satanae, qui primam Ecclesiam seduxit.

Ego autem fratres si circumcisionem adhuc praedicem, cur adhuc persecutionem patiar?

Anticipat & hic obiectionem Apostolus. Respondit enim calumniae Pseudoapostolorum mentientium Paulum circumcisionis aliquando praconem agere, quos aperto signo uanos esse ostendit. Nulla enim alia fuit causa, ob quam Paulum Pseudoapostoli persequebantur, quam quod abrogationem circumcisionis & aliorum rituum Mosaicorum docuerit.

N Nempe

COMMENT: IN

Nempe abolitum est scandalum crucis.

Alia ratio est, qua confirmatur Paulum circumcisionem non predicare. accommodabitur autem ratio hoc pacto. Si Circumcisionem predicarem, non amplius mea doctrina offenderetur Pseudoapostoli. Cum igitur constat pseudoapostolos adeo offendi mea doctrina, ut me de medio sublatum uelint, profecto certissimum indicium est, quod non sim Circumcisionis predicator: Quenam admodum illi de me nefarie mentiuntur. Scandalum crucis Metonymicos ponitur pro offensione orta ex pura Euangelij predicatione. Hac enim sola re offendebantur Iudaei, quod Apostolus Euangelio Christi Circumcisionem & ritus Mosaiicos non adderet.

Utinam abscendantur qui uos turbant.

Claudit obiurgationem uoto & imprecatione. Pro eo quod reddunt interpretes. Turbant in graeco est ἀνασταρντες, id est, dimouentes e statu, Verè enim de statu disturbantur & dimouentur, qui ab Euangelij puritate ad ritus & traditiones abripiuntur. Vocabulum abscindi opponit Apostolus Circumcisioni, quasi diceret, qui uobis obtrudunt Circumcisionem, utinam ita cedantur

EPIST. AD GALAT.

dantur ipsi, ut prorsus de medio tollantur & pe-
reant. Obserua Paulinam & Apostolicam in-
terpretationem intelligendam esse per compara-
tionem. Ita enim affecti esse debemus omnes, qui
Christo nomina dedimus, ut omnia potius ruere
cupiamus, quàm ut quicquam glorie Dei decidere
patiamur. Sed quomodo hæc imprecatio stare po-
terit cum mandato Christi, quod extat Matth. 5.
hisce uerbis? Ego autem dico uobis, Diligite ini-
micos uestros, Benedicite execrantibus uos, bene-
facite odientibus uos, & orate pro calumnianti-
bus & persequentibus uos, ut sitis filij Patris ue-
stri qui in cœlis est: qui Solem suum oriri facit su-
per bonos & malos, & pluit super iustos & inius-
tos. Discernendum est primum inter causas &
personas. Deinde inter personas sanabiles, & bla-
sphemas. Si causa ad nos tantum pertinet, hoc est,
si nobis facta est iniuria, quantum ad personam
aut res nostras attinet, mandato Domini obtem-
perandum est, & precandum pro inimicis, ut re-
sipiscant. At si causa Dei est, hoc est, si quis Euan-
gelium Christi persequitur: si quis doctrinam hæ-
reticam propagare studet: si quis horrendis scele-
ribus Ecclesie Dei est scandalo. Breuiter, si quis
quouis modo gloriam Dei, ædificationem Eccle-
siae, salutem hominum impedire conatur. Rectissi-
mè huiusmodi malis se pij opponunt precibus.
Nam quidquid Deo displicet, omnibus pijs merito

N 2 displicet

COMMENT. IN

displicebit. Deinde si personæ sanabiles uidentur, ex Christi mandato pro illis orandum est. At si blasphemæ fuerint personæ, optandum est, ut cito de medio tollantur, ne gloriam Dei impediant suis blasphemijs.

Vos enim in libertate uocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carni scilicet detis.

Rationem superioris sententiæ apponit Apostolus, sumtam à repugnantibus. Estq; sensus. Christiani sunt liberi. Ergo Christiani non debent seruilia Legis opera recipere. Nam si hoc fecerint, rursus se seruitutis iugo implicant. Quod autem fratres Galatas appellat, hoc partim ideo facit, ut quo sit erga ipsos animo intelligant Galatæ, Partim ut eos excitet ad attentè & benignè audiendum, quod de uero libertatis usu subiungit: Nimirum ne abutantur libertate sua, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem lasciuendi & perpetrandi omnem turpitudinem, sed potius sciant libertatem suam eò pertinere, ut repressâ lasciuia carnis caritatem ueram colant: per quam intelligit omnia officia quæ proximis debemus. Hic locus manifestè docet, quatenus à Lege liberi sumus nos, qui in Christum credimus. Nullo enim modo à doctrina Legis, quæ bene uiuendi regula est

est
gra
doct
&
Dei
& m
mus,
dictio
Spiri
legis r
nunci
salute
perfe
gore
Euan
uiuen
tur. I
cet in
bonas
esse
can
dul

in
ru

EPIST. AD GALAT.

est (ea enim Regula ostendit Dominus, quid sibi gratum sit, quo cultu à nobis coli uelit. Proinde doctrina Legis eò spectat, ut nobis uiam certam & rationem firmam ostendat, qua uita nostra ad Dei uoluntatem confirmari possit) sed à rigore & maledictione Legis per Christum liberati sumus, qui pro nobis est factus maledictum, ut benedictio Abrahæ nobis fieret, & ut promissionem Spiritus acciperemus per fidem. Est autem hic legis rigor, quod ipsa maledictionem omnibus denunciet, qui uel in uno apice lapsi fuerint. Neque salutem promittit, nisi ijs, qui omnia mandata Dei perfecte & perpetuò obseruauerint. Ab hoc rigore et maledictione, etsi liberati sunt, qui credunt Euangelio; tamen ipsam legem, ut regulam bene uiuendi ab ipso Deo sibi monstratam amplectuntur. Etsi autem Legi nemo satisfacit: tamen placet incoata obedientia in ijs, qui retinent fidem et bonam conscientiam. Cuius perpetuum studium esse debet, fidere Deo, abijcere propositum peccandi, exercere pietatis & caritatis opera, & sedulo præstare quod uocatio postulat.

Sed per dilectionem seruite uobis inuicem.

Dilectio quæ ex fide oritur, omnium officiorum causa & moderatrix est, atque ideo eam tanquam

N 3 quam

COMMENT. IN

quam omnium officiorum caput proponit Apostolus. Obseruemus igitur precipuum Christianorum officium esse, seruire sibi inuicem per dilectionem. Atq; hæc regula omnibus statibus, & omnium ordinum hominibus applicanda est. Magistratus pius ex fide diligit subditos: ex dilectione iura dicat, insontes tueatur, fontes puniat, ut custos Legis & minister Dei. Subditi ex fide magistratum diligant, ex dilectione honorem exhibeant, iussu magistratus militent, Breuiter, in omnibus tanquam Domino Christo obediant. Et perpetuò meminerint regulæ, Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Minister uerbi ex fide diligit auditores, ex dilectione doceat, obiurgat, erigat, consoletur. Auditores iuxta eandem Regulam diligant Ecclesiæ ministros ex fide, & ex dilectione obediant Euangelio, præstentq; obedientiam quam requirit ministerium.

Tota enim Lex in uno sermone impletur, uidelicet, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Rationem suasoriæ Propositioni subiungit Apostolus à Legis scopo seu summa seu precipuo legis Capite. Lex impletur dilectione proximi. Ergo proximo per dilectionem seruire oportet, Cum constet ideo hominem cõditum esse, ut obediat

PIST. AD GALAT.

diat Conditori. Sed qui fit quod totam Legem dicat impleri dilectione proximi: An non prior Tabula de uero cultu Dei, quæ pars Legis est, præferenda est Secundæ tabule? Si dixeris totam Legem hic restringendam esse ad legem secundæ tabule (qui enim diligit proximum sicut seipsum, quicquid sibi factum uellet, proximo non denegat) coacta uidebitur interpretatio, Quare Synecdochon esse dicamus. Non enim infrequens est hic Tropus in scriptura, per quem sub nomine effectus comprehenditur etiam causa cuius causæ effectus ipse certissimum inditium est. Est enim Caritas proximi inditium timoris Dei & ueræ pietatis erga Deum. Per amorem enim Dei, ut rectè ait Gregorius, amor proximi gignitur, & per amorem proximi amor Dei nutritur. Sed quid sibi uult implendi uocabulum, cum nemo Legi satisfaciat? Lex impleri tum demum dicitur, cum declaratur eius obedientia, idq; respectu hominum, quibus pietas cordis erga Deum abscondita est, donec dilectione proximi tanquam euidenti signo declaratur.

Si autem uos inuicem mordetis & deuoratis, uidete ne à uobis inuicem consumamini.

Alia ratio est de dilectione mutua, sumta ab effectu contrarij seu à repugnantibus. Dissidia &

N 4 odia

COMMENT. IN

odia mutua, mutuam adferunt perniciem. Ergo ut hoc malum caueatur, dilectione mutua alter alteri seruiat. Malum discordie metaphoris morsus deuorationis, & consumptionis significatur. Locus igitur hic apertus est, de odij & dissidij malo: unde non solum familias, ciuitates, prouincias, Verumetiam multa regna concidisse historie testantur.

Dico autem spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis nequaquam perfeceritis.

Iam totam Parenesein huius Capitis ad duo capita reuocat, que sunt spiritu ambulare, & carnis concupiscentijs reluctari: Vocabula Carnis, & Spiritus explicanda sunt: ut intelligatur quid sit spiritu ambulare, & quid sit carnis concupiscentiam non perficere. Vt aut quid sit Caro & Spiritus sine errore, intelligamus, hec in primis obseruanda est Regula. Quoties caro contraria oppositione comparatur cum spiritu, ut spiritus nomen Metonimicos pro regenerationis gratia, cuius autor est Spiritus sanctus, ponitur: Ita Carnis uocabulum eodem Tropo significat, quicquid nondum regeneratum est in nobis, uidelicet Carnis & peccati procliuem ad malum affectionem. Non igitur hic spiritus et caro secundum substan-

EPIST. AD GALAT.

tias comparantur, sed animæ qualitates inter se conferuntur. Nam eadem anima, quatenus spiritu Dei regitur, secum luctatur: quatenus spiritu Dei uacua est, suis concupiscentijs indulget. Proinde ambulare spiritu, significat iuxta motus Spiritus sancti uiuere. Contra uero Carnis concupiscentiam perficere, est excusso spiritus imperio se Carnis illecebris dedere, ad obtemperandum carni in suis concupiscentijs. Hæc exhortatio ad Rom. 6. hisce uerbis legitur. Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ut obediatis peccato in concupiscentijs corporis. Est igitur peccatum ueluti tyrannus quispiam uiolentus, Cuius prima administra est mens ipsa, ad suggerendos prauos motos: qui ubi commouerunt uoluntatem alteram peccati administra, nascuntur ἐπιθυμίαι. Tum uero corpus ab animo impulsum, huc atq; illuc transuersum rapitur tyranni imperio sese subiiciens. In hac re consistit imperium peccati, quo nihil tristius cogitari potest. Quoniam igitur peccatum ipsum inhabitans, ut tyrannum domesticum, non possumus prorsus expellere, hoc conandum est saltem, ne regnet Tyrannus iste. Regnat autem dum corporis obtemperamus concupiscentijs. Quare qui in lucta superior esse cupit, primis motibus se fortius opponere debet.

Nam Caro concupiscit aduersus

N 5 Spiritus

COMMENT. IN
Spiritus, & Spiritus aduersus Car-
nem.

Ratio hæc ab utriusq; id est Spiritus & Car-
nis studio sumitur, ac si diceret Apostolus: Cum
uis gratiæ regenerationis, & Carnis uitiosa natu-
ra semper in pijs sibi inuicem aduersentur, neces-
sario incumbit pijs, ut excusso iugo carnis totos
se spiritui dedant, perpetuum bellum contra con-
cupiscentias prauas & motus, qui excitantur à
Carne aduersus spiritum gerentes. Locus hic ob-
seruandus est de perpetua lucta spiritus & Car-
nis in pijs. Vnde monemur Vigilantiæ, & Sobrie-
tatis, & Orationis. Huc præceptum Domini per-
tinet, Vigilate & orate, ne intretis in tentatio-
nem.

Hæc autem sibi inuicem aduersan-
tur, ut non quæcunq; uolueritis ea-
dem faciatis.

Superioris sententiæ asseueratio est: cui fi-
nem subiungit, Vt non quæ uolueritis, scilicet
secundum carnem, hæc faciatis affectibus & acti-
onibus, hoc est, ut non obtemperetis Carni iuxta
concupiscentias corporis. Nam si secundum Car-
nem uixeritis, moriemini. Si uero spiritu actiones
Carnis mortificetis, uiuetis.

Si 44.

Si autem spiritu ducimini, non estis
sub Lege.

Anticipat obiectionem hypocritarum, qui poterat obijcere, Christus nos redemit de maledictione Legis, non poterit igitur peccatum nocere. Paulus respondet, & fatetur eos non esse sub Lege qui ducuntur Spiritu, Cuius ductus certissimum fidei testimonium est. Proinde non est quod gloriantur de abrogata maledictione Legis, qui uia fiducia Christi uacui sunt. Nam ubi fides uiua est, ibi uerè sentiuntur presentia spiritus Christi, à quo excitantur in corde motus congruentes cum Lege & uoluntate Dei. Vnde etiam maxima pugna in sanctis oritur aduersus peccati reliquias, quæ quidem pugna durabit, donec hæc mortalis uitæ conditio manserit. Hunc Pauli locum ualde illustrat prima pars octauæ Cap: ad Rom: Hic tres loci obseruentur. Primus, quod uera nota filiorum Dei sit se imperio spiritus subijcere: Secundus, quod Lex nihil iuris in eos habeat, qui secundum spiritum uiuunt: quantum quidem ad damnationem inferendam attinet, Sed tantum monet eos de uera uitæ instituendæ ratione secundum uoluntatem Dei. Tertius, quod frustra gloriantur de uictima Christi, qui sine pœnitentia peccatis suis indormiunt, & concupiscentijs carnis se dedunt.

Manife-

COMMENT. IN

Manifesta autem sunt opera Carnis, quæ sunt: Adulterium, Scortatio, Impuritas, Proteruitas, Idolatria, Veneficium, Inimicitia, Lis, Aemulationes, Ira, Contentiones, Dissidia, Hæreses, Inuidia, Cedus, Ebrietas, Commestrationes & his similia.

Quia de pugna Carnis & spiritus dixerat, nunc per enumerationem utriusq; ingenium cum spiritus tum Carnis contemplandum proponit, ut ex collatione vis utriusq; apertius cognoscatur. Vocat autem Carnis opera quæ hic enumerat manifesta, propterea quod de ijs conscientia facientis iudicare possit ex Lege Dei, & scit Deo talia opera displicere. Porro decem & septem Carnis opera hic recitantur ab Apostolo:

Quorum Primum est μοιχεῖα adulterium, quod est alieni thori uiolatio, quantum autem zelus sit adulterium, ostendunt pœna, & alia quæ cum facto isto coniuncta sunt, 1. Cor. 5.

Secundum πορνεία scortatio, cum extra matrimonij uinculum solutus & soluta (ut uocant) rem Veneream exercent.

Tertium, ἀκαθαρσία immunditia seu impuritas superiorum genus est. Complectitur enim
omnium

EPIST. AD GALAT.

omnium libidinum genera, & nefanda illa potissimum, à quibus Christianorum aures & animi abhorrere debent. Requirit ergo Paulus ut pius sit Castus, corde, lingua, factis, gestibus.

Quartum ἀσέλγεια, proteruia siue lasciuia, quæ est turpissimarum prolium, hoc est, omnis libidinis mater turpissima. Est enim ἀσέλγεια lasciuia & incontinentia animi, nec uirtutem, nec probitatem, nec Deum, nec homines, reuerentis, sed procacitate se oblectantis. Significat etiam ἀσέλγεια flagitiosam exercendæ libidinis consuetudinem.

Quintum, εἰδωλατρεία, id est, Idolorum cultus, hanc inter pœnas diserti ueri Dei ad Romanos numerat Apostolus. Sciamus ergo damnari non solum cultum idolorum, uerum etiam occasiones, et instrumenta, ut sunt simulacra & statuæ: unde Varro, teste Augustino, qui, inquit, populis instituerunt simulacra & metum demserunt & errorem addiderunt.

Sextum, φαρμακεία, Veneficium, hoc est, uenenis inficendi ratio, unde ad artes magicas & incantationes refertur. Porro contra omnes magicas superstitiones teneantur hæc duæ Regule. Prima, Nulli rei tribuenda est potentia sine ordinatione Dei. Secunda, Pius iuxta uerbum Dei sciat, credat, speret, agat, Contra uerbum & præter uer-

COMMENT. IN

ter uerbum nihil sciat, nihil credat, nihil speret, nihil agat. Qui enim contra facit, tentat, imò abnegat Deum, & ipsum contumelia afficit, Cuius contumeliæ autor dignus est morte iuxta Legem: Maleficos ne patiaris uiuere.

Septimum, ἐχθρα, inimicitia, hoc est, animorum dissidia: quæ oriuntur uel ex suspitione, uel ex superbia, uel ex aliqua iniuria, uel ex opinionum diuersitate. Hinc multa mala promanant, ut ex radice pessima pessimi fructus. Sed notandum est quod hic de inimicitijs agatur, quæ sunt carnis opera. Nam est & aliud inimicitia genus, quod est opus spiritus in Sanctis, uidelicet, cum Sancti & anima & corpore ab impiorum consortio.

Octauum, ἐρις, contentiones, sunt uerborum iurgia ex animorum dissidijs orta: qualia semper sunt inter superbos: iuxta illud Salomonis: Inter superbos semper iurgia.

Nonum: ἔμυλοι, emulationes, Vocabulum zelus medium est, nam nunc in bonam, nunc in malam partem accipitur. Est. n. duplex zelus, nempe Spiritus et Carnis. Zelus spiritus est, qui ex spiritu Dei bono, & ex fide existens, scientiam & moderationem habet. Zelus carnis est, qui nascitur ex affectu carnis humanum spiritum per omnia sapiens, de quo Paulus ad Corinth: Cum in uobis sit
Zelus

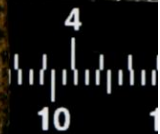
EPIST. AD GALAT.

Zelus & contentio, factiones, nonne Carnales estis, & secundum homines ambulatis? Hic zelus facit, ut doleamus alios nobis prestare, quibus superiores esse optamus.

Decimum: θυμοι, ira, cum subito animus mouetur. Horat: Graecanice uocis uim exprimens, furoren breuem appellat, cum ait. Ira, furor breuis est &c.

Vndecimum: ἐπιθῆαι, concertationes, hoc est, Ciuiles rixae de fundis & alijs rebus: qualibus omnia praetoria plena sunt. Huiusmodi concertationes damnantur, quatenus Carnis opera sunt: quae cum suscipiuntur à pijs sine animorum acerbitate, & odio in uitio non sunt, nam cum Deus approbet iudicia, non improbat concertationes forenses: modo carnis maculis non inuoluantur. Sed de his plura legantur in Enchiridio.

Duodecimum: διχομασῖαι, id est, dissidia, cum plures in una respublica factiones oriuntur. Ut apud Corinthios, alij Paulo, alij Cephe, alij Apollo adhaerebant. In Papatu infinita exempla uidere est, ubi singuli ferè suum aliquod Caput iactitant, & sequuntur, eiq; adherent cum aliorum contemptu. Hoc dissidij genus usite in Ecclesia uocatur schisma ad uerbum scissura, & est proprie animorum & uoluntatum dissensio: cum alij alijs magistris uel externis ritibus ita sunt adiecti,

COMMENT. IN

dicti, ut quamuis alioquin in ipsis religionis Capitibus consentiant: tamen animis sunt abalienati, et factiones quasdam ineunt, ut dixi de Corinthiis, Quorum alij Paulum, alij Apollo, alij Cepham iactabant. Hinc Schismaticus huiusmodi dissidiorum autor seu studiosus.

Decimum tertium: ἑρέσεις, hereses. Est autem heresis propriè electio. Inde factum est, ut pro eo accipiatur, quod latini Sectam uocant, id est, ut definit Cicero pro certa quadam disciplinæ formula factione, studio, ratione uitæ, Vnde hereticus in Ecclesia dicitur, qui à recepta Ecclesiæ doctrina ita aberrat, ut contempto Dei & Ecclesiæ ipsius iudicio in sententia permaneat, & discipulis ascitis Ecclesiæ concordiam uiolet.

Decimum quartum: φθόνοι, inuidie, cum quis utitur alieno bono. Hoc uitium uilium & abiectorum hominum esse docet Aristoteles. Quam ob causam peritiores inuidiam per hydræ quandam speciem significari tradunt. Ea uero palustris fingitur, & è sordido cæno pullulare: quòd non nisi in abiecto uiliq; animo reperiatur inuidia. Hec etsi pessimum uitium est, tamen in se aliquid boni habet. Nam est iustissima pœna, qua inuidus torquetur. Huc illud Alexandri dictum. Inuidi propria tormenta sunt. Huc etiam pertinet pulcerrimum

EPIST. AD GALAT.

cerrimum illud Epigramma græcum, ὁ φθὸν ὅστι κάκισον, ἔχει δὲ τὶ καλὸν ἐν αὐτῷ: τῆκε γὰρ φθονῶν ὄμματα καὶ κραδίῳ, Hoc est, Inuidia est res pessima, habet tamen aliquid boni in se, Nam inuidorum oculos & cor tabefacit. Meminerimus igitur dicti Socratis, Malum alienum ne feceris tuum gaudium, nec bonum alienum tuam tristitiam.

Decimum quintum, φόνος, homicidia, hæc ex superioribus haud raro oriuntur. Quantum autem scelus sit homicidium, ostendit ratio quæ additur comminationi Genes. 9. Quicumq; effuderit humanum sanguinem, per hominem fundetur sanguis ipsius, ad imaginem quippe Dei factus est homo.

Decimum sextum, μέθαι, Ebrietates omnium flagitiorum consiliarie pessimæ. Ebrietatem nasci ex uoluptatibus corporis nemo non intelligit. Cuius mala Ambrosius recitat hisce uerbis: Plurimos gula sua occidit, nullum frugalitas: Innumeris uina nocuerunt, nulli parsimonia: pleriq; inter Epulas fudere animas, & mensas proprio repleuere sanguine. Alijs ebrietas uocem simul rapuit & sensum, etsi aliquibus ebrietas noxia non fuit. His ruinam fecit Ebrietas, alios in crimen egit ebrietas, etsi ipsa crimen non sit, Gobrius re-

○ *feren-*

4
10

COMMENT: IN

ferente Athenæo lib. 10. ita ait de Ebrietatis ma-
lo, τὸ γὰρ εὐδελεχῶς μεθύειν, τὴν ἡδονὴν
ἔχει ἀπορροῦντα ζῶνθ' αὐτὸν τοῖ σωφρονεῖν,
Ὁ μέγιστον ἡμῶν ἀγαθὸν ἔχει ἢ φύσιν, Hoc est,
assiduè inebriari quam uoluptatem habet? Cum ui-
uens se temperantia priuet. Quod maximum na-
tura nostra bonum habet. Proinde memores simus
præcepti Domini & Saluatoris nostri. Cauete,
ne Corda uestra grauentur Crapula & Ebrie-
tate.

Decimum septimum, κῶμοι, Commessatio-
nes, hoc est, nocturnæ heluationes, & petulantes,
ebriorum cantiones, cum iurgijs & contumelijs
decantatæ. Quod autem addit in fine enumenatio-
nis Apostolus ET HIS SIMILIA. eò pertinet,
ut sciamus, multa plura esse opera Carnis, quam
quæ hic enumerata sunt. Pertinet itaq; particu-
la hæc ad genus, in quo multa plura sunt, quam
quæ breui oratione numerari possint.

De quibus prædico uobis, quem
admodum & prædixi, quod qui talia
agunt, Regnum DEI non posside-
bunt.

Addit comminationem grauißimam: idq; in
hunc finem, ut qui amore honesti & uirtutis non
trahantur

EPIST. AD GALAT.

trabantur pœnis, saltem perterresiant, & tandem metu suppliciorum imminentium officium præstent. Hæc sententia cum illa congruit, quæ est 1. Corinth. 6. An nescitis quod iniusti regnum Dei hereditate non consequentur? Ne erretis, neq; fornicatores, neq; idololatræ, neq; adulteri, neq; molles, neq; ἀρσενοκοῖται, neq; fures, neq; avari, neq; ebriosi, neq; contumeliosi, neq; rapaces Regnum Dei hereditate consequentur. Hæc & huiusmodi aliæ sententiæ ex Lege & Euangelio interpretandæ sunt. Iustissima legis sententia est damnatio transgressorum Legis, Sed Euangelium habet ἐπιείκεια dulcissimam, Lucæ decimo tertio, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Pœnitentibus igitur uenia offertur. Atq; hoc est quod Paulus subiungit ad Corinth: Et hæc quidam eratis, Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & in Spiritu Dei nostri.

Hoc confirmatur plurimis exemplis, ut Petri, incesti Corinthij, Dauidis, Manassis, & aliorum. Quare hic Ezechielis sententia tota tenenda est. Cum recesserit inquit, impius ab impietate sua, & fecerit iudicium & iusticiam, uita uiuet. Debet itaq; hæc comminatio intelligi cum conditione perseuerantiæ in malo sine pœnitentiâ subsequente. Nemini enim negatur ad gratiam

○ 2 reditus,

COMMENT. IN

reditus, modo uera fide, & non fidei spectro ad
Deum conuersus fuerit.

Obseruandus hic locus est, qui docet clarissi-
mè, quòd flagitiosè uiuentes, nec sint iusti, nec fi-
dem habeant. Si enim qui credit saluatur, &
talibus flagitijs indulgens damnabitur, fieri ne-
quit, ut flagitiosè uiuens fidem retineat & Spiri-
tum sanctum. Hæc proinde comminatio admo-
neat nos timoris Dei, ac maioris diligentie in ui-
ta formanda, ne carni habenas laxemus, ac ita ex-
ponamus nos periculo damnationis. Nam infiniti
homines delinquentes contra conscientiam, iusto
Dei iudicio traditi sunt in reprobam mentè, & in
æternum perierunt. Quorum exemplo nos moni-
ti retineamus fidem & bonam cõscientiam, cauea-
musq; ne regnet peccatum in mortali nostro cor-
pore. Nam si spiritu, ut inquit Paulus, omnes
actiones Carnis mortificaueritis, uiuetis. Non
igitur indulgeamus prauis affectibus, sed ijs fide
& spiritu s. repugnemus. Quod qui faciunt haud
illos expectata seges uanis eludit auenis. Tales
enim manent in gratia, retinent SPIRITUM
S ANCTUM, sunt templa Dei, & hæredes ui-
te æternæ.

Fructus uero Spiritus est Caritas,
Gau

Gaudium, Pax, Lenitas, Benignitas,
Bonitas, Fides, Mansuetudo, Tempe-
rantia.

Per antithesin fructus spiritus recitat Apo-
stolus, sed pauciores: cum quibus tamen qui o-
mittuntur natura coniuncti sunt. Primum hoc
loco obseruandum est, quod non dicit Apostolus
opera spiritus, ut supra, opera Carnis, sed fructus
spiritus, idq; ob tres causas. Harum Prima est,
quod summe delectent & grati sint odore & for-
ma, non secus atq; pulcherrimi & suauissimi fru-
ctus, qui in delitijs habentur. Secunda, quod in-
primis profint ijs qui illis delectantur. Nam ani-
mam potissimum hominis partem recreant, con-
fortant, conseruant, & à uenenis serpentis tu-
entur. Tertia, quia ut fructus herbarum &
arborum ex spiratione naturæ quæ in arboribus
est promanant: Ita hi suauissimi fructus spiratio
quædam sunt Spiritus sancti, quo aguntur fideles.
Quare tametsi sæpè in hominibus non regentis
illustra mansuetudinis, fidei, temperantiæ, & li-
beralitatæ exempla conspiciuntur: certum est ta-
men fallaces dum taxat esse laruas. Est præclara
quædam uirtus in Fabricio temperantia, in Scipi-
one comitas & liberalitas, In Fabione tolerantia,
Sed in hominum conspectu & ciuili tantum æsti-

O 3 matione.

COMMENT. IN

matione. Apud Deum uero nihil purum, nisi ex fonte fidei & Spiritus promanat. Porro, priusquam singulorum fructuum spiritus, qui hic exempli causa recitantur, declarationem accedam, definitionem fructus spiritus colligam, ut conspiciantur cause, quæ necessario hic concurrunt. Fructus itaq; spiritus est cogitatio, uel affectus, uel opus congruens cum Lege & uoluntate Dei, per spiritum Christi ex fide pullulans, spiransq; odorem gratissimum Deo, Nam in eius gloriam nascitur, Vnde & gratia potius quam perfectione acceptus. In hac definitione quinque causas cuiusuis fructus spiritus complexus sum: quæ necessario requiruntur ad omnis boni operis rationem. Harum Prima est præceptum seu Lex, in qua uoluntas Dei cernitur. Secunda est spiritus Christi, Nam qui aguntur spiritu Dei, hi sunt eius. Tertia est fides, sine qua nemo Deo placere potest. Quarta est finis actionis ultimus, uidelicet gloria Dei. Quinta est gratia, qua boni consulitur defectus, & tegitur quidquid est uitij in opere.

Iam uideamus ordine fructus spiritus, quos hic Apostolus nouem numerat, non quod non sint plures, sed exempli causa illustriores quosdam proponit.

PRIMVS, ἀγάπη. Caritas, hæc, ut definit

Augu

PIST. AD GALAT.

Augustinus, est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. Est itaq; duplex Caritas, Vna qua Deum prosequimur, Altera qua Creaturam. Caritas qua Deum prosequimur, est affectus cordis purus ex fide per spiritum Christi creatus, qui facit, ut nihil cognitioni Dei & obedientiae erga ipsum anteponamus, iuxta illud: Si quis me diligit, sermones meos seruabit.

Ea Caritas, qua creaturas complectitur, habet plures gradus, Quorum Primus est, quo fratres necessitudine spiritus nobis coniunctos diligimus. Secundus, quo eos qui aliqua necessitudine carnali nobis deuincti sunt prosequimur. Tertius, quo reliquos ignotos amamus. Quartus, quo inimicis benefacere laboramus, exemplo Patris caelestis, qui finit Solem suum oriri super bonos & malos. Haec proximi Caritas mater est omnium officiorum in uita. Quare Paulus I. Corinth. 13. eam non immerito anteponit omnibus rebus quibus excellere possunt homines, hoc argumento: Quaecunq; eiusmodi sunt, ut suis possessoribus nihil prosint, nisi coniunctam habeant caritatem moderatricem, merito caritati cedunt eiq; postponuntur. Sed huiusmodi sunt genera linguarum, Prophetiarum, mysteriorumq; Dei scientia, fides edendorum miraculorum, facultatum erogatio in

O 4 paupe

COMMENT. IN

pauperes, martyrium pro doctrinae confessione susceptum. Hæc igitur merito caritati cedunt, etq; multis modis postponenda sunt. Est proinde Caritas ex fide manans, ut mater omnium officiorum in uita, ita unica bonorum operum Regula: ut quæ sola rectè moderetur usum donorum Dei. Deinde ut Paulus commendatiorem nobis reddat Caritatem erga proximum, addit duo grauissima argumenta. Quorum Prius à fructibus. Posterius à diurnitate sumitur. De fructibus ita ait, Caritas patiens est, benignè agit, Caritas non inuidet, non agit insolenter, non inflatur, nihil indecore agit, non querit sua ipsius, summa, non prouocatur, non cogitat malum, non gaudet ob iniusticiam, Congaudet autem ueritati, omnia fert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. De diurnitate autem subiungit hoc modo. Caritas nunquam excidit, siue prophetiæ abolebuntur, siue lingue cessabunt, siue cognitio abolebitur. Hanc alibi Apostolus uinculum perfectionis nominat, eo quod sola Caritate conseruatur omnium rerum incolumitas & integritas, cum in Ecclesia tum in Politia & œconomia. Hac enim sublata omnium rerum iustam harmoniam diussolui necesse est.

SECUNDVS, χαρὰ gaudium. Gaudium propriè est effectus animi oblectans se uel præsentem uel

EPIST. AD GALAT.

ti uel expectato bono : siue id reuera tale est, siue opinione .

Huius genera uariant iuxta diuersitatem obiectorum. Nam, ut ait Augustinus, Vnde quis gaudeat plurimum interest. Tale igitur est gaudium, quale est eius obiectum. Proinde rectissime ueteres Theologi triplex gaudium statuunt, Vt unum sit culpæ, Alterum gratiæ, Tertium gloriæ. Primum genus est mundi. Secundum & Tertium solius Ecclesiæ Christi, ut simul unum Christi gaudium censeantur. Mundi gaudium impiorum est, uanitatis est, fucatum est, momentaneum est. Contra Christi gaudium ueritatis est, sinceritatis est, perpetuitatis est.

Gaudium Mundi seu Impiorum, quod ueteres Culpæ nominant, est ueluti phreneticorum & amentium, & nascitur uel ex alieno malo & damno, cuius ipsi autores sunt. & dicitur hoc phreneticum gaudium Græcè ἐπιχαρεια, de quo Salomon ita ait. Letantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Ab hoc dehortatur Seneca cum ait, Alienum malum tuum ne feceris gaudium. Vel oritur ex præsentis boni opinione, cum reuera nihil in bonis haberi possit, ubi bonorum autor sua gratia non adfuerit. Quare hoc bonum fallax & fugitiuum est. Proinde rectè de
O 5 hoc

COMMENT. IN

hoc genere gaudij Martialis cum ait: Gaudia non remanent, sed fugitiua uolant.

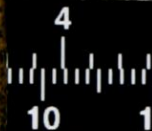
Gaudium Christi seu piorum, quod et gratiæ dicitur, uerum & perfectum gaudium est, quod non solum ex presentis boni fruitione, uerum etiam ex certissima futuri boni expectatione concipitur. Hoc gaudium situm est in fiducia remissionis peccatorum, in in habitatione totius Trinitatis, in expectatione promissæ beatitudinis, in meditatione legis diuinæ, in cultu diuino, in tranquillitate conscientiæ, in honesta & sancta uita, in cruce & afflictione propter Euangelium, in bonis & commodis totius Ecclesiæ. Breuiter, hoc gaudium in DEO est per CHRISTVM IESVM. Vnde Paulus. Gaudete in Domino. De hoc gaudij genere Bernardus in quadam Epistola sic scribit. Magnum est mihi gaudium, quod te ad uerum & perfectum gaudium uelle tendere comperi. Quod non est de terra, sed de cælo, id est, non de hac conualle plorationis, sed de illa, quam fluminis impetus lætificat Ciuitate Dei, & reuera illud uerum & solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur. Et quod cum possederis, nemo tollet à te. Cui comparata omnis aliunde iucunditas mœror est. Omnis suauitas, dolor est: Omne dulce, amarum: Omne deco-

EPIST. AD GALAT.

decorum, fœdum: Omne postremo quodcumq;
aliud delectare possit, molestum. Hactenus
Bernardus.

Augustinus uero in hunc modum. Est gau-
dium, quod non datur impijs, sed ijs qui te gratis
colunt: Quorum gaudium tu ipse es. & ipsa est
beata uita gaudere ad te, de te, propter te. Hec
Augustinus. Hoc gaudium tantisper manet, donec
fides cum bona conscientia retinetur. Conscien-
tia uisitata, & excussa fide, hoc incomparabile bo-
num amittitur: Cui succedit ilias dolorum, cum in
hac uita, tum in futura. Porro ubi hoc uerum
gaudium possidetur, etiam in alijs donis Dei mo-
deratè pijs gaudere licet, Ut pius maritus gaudet
de honestate coniugis, de liberorum profectu, &
quilibet pius presentibus uitæ commodis oblecta-
ri potest, ita tamen, ut Deus, qui est, autor bono-
rum, sit præcipuum gaudij nostri obiectum, in quo
solo acquiescimus.

Gaudium gloriæ expectatur, quod erit om-
nia in omnibus qui in uera inuocatione CHRIS-
TI hinc discedunt, quod durabit in omnem æ-
ternitatem. Hoc gaudium uerè est inenar-
rabile I. Petri I. in quo exultatis leticia inenar-
rabili. Verè est purum ab omni dolore & gemitu,
Iuxta illud Esai. 64. Et leticiam obtinebunt, &
fugiet

COMMENT. IN

fugiet dolor & gemitus. Verè est plenum, unde Dominus iubet orare. Petite, ut gaudium uestrum sit plenum. Verè est infinitum Esai. 35. Leticia sempiterna super capita eorum, & rursus, gaudebitis & exultabitis usq; in sempiternum. Et Christus Iohan. 16. Gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Huius gaudij gustum quendam percipimus in hac uita in regno gratiæ, unde tendimus ad Regnum gloriæ.

TERTIVS, εἰρήνη Pax. Hic opus est accurata explicatione, ut intelligatur, quæ nam sit illa pax, quam Paulus hoc loco inter fructus spiritus numerat. Vocabulum Pacis duo in uniuersum significat. Primum res proprias & secundas. Deinde concordiam, in qua est fauor & beneuolentia. Sed hæc Concordia est triplex. Concordiam enim habent homines aut cum Deo, aut alij inter alios, aut cum seipsis.

Concordiam & pacem habemus, cum Deo fide iustificati, & reconciliati per Christum, qui inimicitarum causas sustulit. De hac canunt Angeli nato Domino, Gloria in excelsis Deo, In terra pax, Hominiibus bona uoluntas.

De hac Pace Malachias prædixit Cap. 2. Pactum meum fuit cum eo uitæ & pacis. Et Ezechielis 37. Et percutiam cum illis foedus pacis, Pactum

EPIST. AD GALAT.

Etum sempiternum erit eis, & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Cum hisce congruunt uerba Apostoli 2. Corinth. 5. Omnia autem ex Deo, qui nos sibi reconciliavit per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Et ad Ephes. 2. Nunc autem in Christo Iesu uos qui longè eratis aliquando, facti estis prope in sanguine Christi, ipse enim est pax nostra. Hæc pax hominis cum Deo rectissimè definitur esse mutuus consensus Dei & hominis, Dei quidem offerentis gratiam & reconciliationem per & propter filium, Hominis uero oblatam gratiam fide recipientis & pollicentis Deo in posterum fidelitatem & obsequium.

In huius Pacis consideratione plura expendenda sunt, ut magis nobis hæc inestimabilis pax dulcescat.

Primum considerandæ sunt partes dissidentes, quæ sunt Deus & homo. Deus quidem, qui summè felix est sine homine. Homo uerò, qui extremè miser est sine Deo.

Secundò, causæ discordiæ inter Deum & hominem ueniunt spectandæ, In homine est peccatum, quo homo Deum proditoriè deseruit: quod peccatum æstimabitur magnitudine, multitudine, pœna,

COMMENT. IN

pœna, & obiectio. In Deo est summa iusticia, qua
Deus peccato uerè irascitur, Et illud iustissimis
pœnis punit.

Tertiò, quia reconciliatio fieri non potuit si-
ne Mediatore, considerandus est Mediator, nem-
pe æternus Dei filius: qui postquam uenit plenitu-
do temporis, missus est à Patre in mundum & as-
sumsit humanam naturam: ut quemadmodum Pa-
tri ab æterno uera diuinitate iunctus est, ita nobis
societate nature humane iungeretur: quo possit
esse Mediator inter Deum & hominem. Cur au-
tem oportuerit Mediatorem esse uerū Deum, Cur
oportuerit esse uerum hominem, & cur oportue-
rit esse unam Personam, uide in historia domini
super I. Cap. Ioan.

Quartò, quia Deus iustissimus est, requiri-
tur compensatio iniurie illi factæ. Hec compen-
satio facta est per obedientiam Mediatoris & ui-
ctimam, ut enim hac expiat peccatum, ita illa in-
sticitat expiatos.

Quintò, facta compensatione fit reconcilia-
tio: quæ est placatio Patris per Filium, & rece-
ptio hominis in gratiam Dei.

Sextò, interuenit & pactum reconciliationis.
In Deo quidem liberalis & gratuita promissio ue-
niæ, In homine uero fides qua hæc gratuita pro-
missio

EPIST. AD GALAT.

missio accipitur & retinetur, fit enim promissio cum conditione fidei.

Septimò, cogitanda est huius reconciliatio- nis obsecratio: quæ fit per Sacramenta, Baptis- mum, & Cœnam Domini, et per Arrhabonem spi- ritus. Ita enim Paulus ait: Qui confirmat nos uo- biscum in Christum, & unxit nos Deus, qui & obsecrauit nos, & dedit Arrhabonem spiritus in corda nostra. Hic igitur spiritus in cordibus San- ctorum motus cœns congruentes cum Lege & uoluntate Dei, est ueluti Arra quædam, qua certi- ficamur de promissa hereditate: quam in resur- rectione iustorum plenam occupabimus.

Octauò, cogitanda est promulgatio huius pacis: quæ est uniuersalis, & habet additam con- ditionem fidei, iuxta mandatum Christi: Ite in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, sal- uus erit, Qui uero non crediderit, damnabitur. Hæc promulgatio opponatur duplici tentationi, scilicet particularitatis & indignitatis. Testatur enim mandatum quod nulla sit προσωποληψία apud Deum, sed promiscuè offerat salutem omni- bus fide accipiendam.

Nono & ultimo, dulcissimi huius pacis fru- ctus legantur, qui sunt accessus ad Deum, sanatio uulneratæ conscientie, gaudium inenarrabilis spi- ritus, letus discessus ab hac uita, & in omni eter- nitate

COMMENT. IN

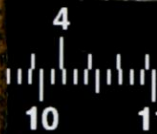
nitate fruitio conspectus Dei & sanctorum spirituum, & societas iucundissima æternum mansura cum omnibus ijs, qui hic in terris nobiscum Deum coluerunt. Deniq; celebratio Dei in omni æternitate. Hæc nouem membra utiliter considerantur, quoties de pace inter nos & Deum inuenta cogitamus, excitant enim nos ad timorem, fidem, gratiarum actionem, & ad studium seruandæ huius pacis, qua amissa nihil est homine calamitosius, nihil miserius, Nam hac pace destitutus, erit socius Diabolorum in supplicijs nunquam finiendis. Secundum pacis genus est, quo homines inter sese mutuam colunt concordiam. Quam autem hæc pax sit necessaria in omni gubernatione, ex eo patet, quod unum sit ex illis summis bonis, quæ in qualibet congregatione necessaria sunt. Sunt autem in qualibet congregatione summa bona, uera pietas, honesta disciplina, & sancta concordia, seu pax. Hæc tria ita conspiciuntur, ut uno eorum expulso reliqua simul discedant. Vbi enim non est pietas uera, qualis disciplina & pax poterit illic esse? Contempta disciplina, honestati & paci nullus relinquitur locus. Pace turbata, pietas & disciplina iacent. Non igitur frustra Paulus iubet fieri preces, ut tranquillam & quietam uitam degamus in omni pietate & honestate. Etsi autem hæc pax in politijs & œconomijs magnum est & inestimabile bonum,

EPIST. AD GALAT.

bonum, omnium tamen maximè opus est Ecclesie
conconsensu doctrinae, & eorum qui docent inter se
se beneuolentia: Vt rectè Basilius dixit, Non tam
sinistræ opus est dextra quam Ecclesie concordia
doctorum. De hoc doctorum consensu in doctrina
& mutua beneuolentia dulcissimè concionatur
Psalm. 133. pulcherrima enim pictura bonum pacis
nobis commendat, qui cum facit mentionem Bal-
sami, quo Aaron unctus est, significat unde uera
concordia in Ecclesia principium capiat. Nam
ut Balsamum destillat à uertice Aaronis in Bar-
bam, & in oras uestimenti, ita una doctrina ab
uno Summo Sacerdote, & uertice Christo spersa
doceatur à toto cœtu Sacerdotum: quod cum fit
uera animi beneuolentia se inuicem fouent, non
secus atq; membra corporis uncta nobilissimo Bal-
samo recreantur & fouentur. Et addit Psalmus
maximum præmium studij huius pacis. Quoniam,
inquit, ibi promisit Dominus benedictionem &
uitam usq; in seculum. PROINDE huc opti-
mè quadrat illud Salustij, Concordia res parue
crescunt, discordia magnæ dilabuntur. Porro
cum Paulus Ephes: scribit in hunc modum: Solli-
citi sitis seruare unitatem spiritus, cum omni hu-
militate et mansuetudine, cum longanimitate sus-
ferentes alij alios in dilectione & uinculo pacis,
Duo docet, uidelicet & quibus modis retineatur
concordia, & qui nam sint fontes omnium disti-
diorum

P

diorum

COMMENT: IN

diorum in Ecclesia. Ut enim tres sunt ueluti
 nutricule suauiter fouentes piam concordiam, uide-
 licet, uera & incorrupta doctrina, humilitas,
 & patientia: Ita tres furia ex inferis emissa di-
 strahunt Ecclesiam, quae sunt corruptela uerae do-
 ctrinae, ambitio & impatientia. Aduersus has fu-
 rias nemo potest satis muniri ulla quantumuis
 magna praestantia uirtutis, sine agnitione & imi-
 tatione Christi. In huius ergo humilitatem &
 patientiam uero corde intueamur, & reprimamus
 nos: ne aut intumescamus, aut cupiditate
 uindictae discordias excitemus. Quod si hac ratio-
 ne affectus nostros repreberimus, testimonium
 spiritus utpote eius germanum fructum in nobis
 habitantis habemus. Verum cum Diabolus per-
 petuas excubias agit aduersus Ecclesiam Christi,
 & saepe in castra Ecclesiae suos speculatores mit-
 tit, ut sunt hypocritae, flagitiosi, schismatici, here-
 tici, blasphemae, non est quod speremus in Ecclesia
 diurnam pacem. Quare hic locum habet Versicu-
 lus. Interdum pax est, pacis fiducia nunquam.
 Quapropter nos qui ciues Ecclesiae sumus, & ut
 Dauid loquitur, Socij timentium Deum, πῶπο-
 πλῖον Christianam sumamus, & pugnemus uer-
 bo & precibus aduersus hostem nostrum Diabo-
 lum, & aduersus eius satellites: Ita futurum est,
 ut retineamus pacem cum Deo, etiamsi bellis &
 tumultibus totus collabatur orbis. Ceterum
 quan-

qua
 miss
 Ref
 pro
 uer
 Tert
 sep
 mi
 Veru
 Nam
 est
 diu
 um
 scit
 ra
 app
 aut
 bati
 di
 uno
 rios
 cet
 ser
 vō
 futu
 quid
 Vnde
 aut

EPIST. AD GALAT.

quantum bonum sit pacis in politijs & œcono-
 mijs, ex eo patet, quod sine ea nulla domus, nulla
 Respublica conseruari possit: Quemadmodum,
 proh dolor, experientia docet, non solum publicè,
 uerumetiam priuatim in multorum domibus.
 Tertium genus concordie est, cum homines cum
 seipsis pacem habent, hoc est, cum fruuntur ani-
 mi tranquillitate, quæ græcis εὐθυμία dicitur.
 Verum hic etiam opus est accurata distinctione.
 Nam cum triplex sit disidium in homine, necesse
 est ei triplicem pacem opponi. Primum disidi-
 dum in homine est perturbationum & affectu-
 um animi aduersus rationem, hoc disidium agno-
 scit Medea apud Ouidium cum ait: Laudo melio-
 ra proboq; deteriora sequor. Quod laudet &
 approbet meliora, rationis iudicium est. Quod
 autem sequitur contraria, ex impetu fit pertur-
 bationum, opponentium se rationi. De hoc disidi-
 dio multa Philosophi scripserunt. Plato dicit, in
 unoquoq; nostrum duos ingenitos esse concilia-
 rios, prorsus sibi contrarios & amentes, uideli-
 cet uoluptatem & dolorem. Hi cum modum non
 seruant, reprimendi sunt, ut idem Plato ait, φόβῳ,
 νόμῳ, λόγῳ, metu, lege, ratione. Ad hos affectus
 futurorum opiniones accedunt, ante dolorem
 quidem timor, ante uoluptatem uero conscientia.
 Vnde fit quod affectus sint in nobis ueluti nerui
 aut funes trahentes nos retrahentesq; ad contra-

P 2 trarias

COMMENT. IN

trarias actiones : ubi uirtus & uitium discreta sunt. Ratio autem iudicat & dicit quidnam melius & quid peius. Nam hanc tractationem unam uidelicet uirtutis sequendam semper, neque unquam relinquendam, sed hac ceteris omnibus obtinendum esse suadet. Hanc tractationem rationis Plato auream & sacram esse pronunciat, ceteras uero uidelicet affectuum opponentium se rationi duras & ferreas esse, quæ non sunt sequendæ. Hoc disidium perturbationum & rationis, etsi prorsus in hac uita non cessat, tamen fide iustificati, in quibus peccatum mortificatur, gustum quandam eius pacis habent, quæ huic disidio opponitur. Dum enim cor purificatur fide, affectus mitiores & puriores redduntur: Vnde fit, ut minus sint molesti rectæ rationi. ad hanc purificationem etiam multum facit honesta educatio, pia conuersatio, fuga occasionum, & negocia.

Secundum disidium in homine est tantum in renatis, quod est Carnis aduersus spiritum, & spiritus aduersus Carnem. Hic nulla pax speranda est. nam ἀσπονδὸς & πόλεμος est inter carnem & spiritum. hoc est bellum irreconciliabile: quod impulit Apostolū ut exclamaret: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? sed gratias ago Deo meo. Hic Paulus luctam carnis aduersus spiritum, & uictoriam spiritus
contra

EPIST. AD GALAT.

contra carnem describit: quæ caro uicta non quiescit, sed alijs atq; alijs telis uictorem spiritum adoritur. unde fit ut nulla prorsus pax inter carnem & spiritum expectari possit.

Tertium dissidium in homine est terrorum conscientie sensu iudicij diuini percussæ, & fidei. Huic opponitur pax mundo incognita, de qua potissimum hic agit Apostolus: quæ sane pax est incredibilis illa, & constantissima mentis recreatio & tranquillitas: qua fit ut homo de beneuolentia Dei securus, superatis conscientie terroribus, clamet cū Dauide: Dominus illuminatio mea, & Salus mea à quo timebo? Item, In te Domine spero, non confundar in æternum. Vna igitur fides, quæ uerbo Dei credit, Christum ueram iusticiam apprehendit, terrores conscientie superat, & hanc dulcissimam pacem adfert, quæ maximè sentitur in seria inuocatione: quæ propterea fortissima Turris dicitur à Salomone, cum inquit: Turris fortissima nomen Domini, ad hanc confugiet iustus & saluabitur.

QVARTVS, μακροθυμία longanimitas siue lenitas, est fructus spiritus reprimentis animum, ne statim assurgat in iram aut uindictam: idq; spe emendationis eius, qui læsit. Hæc uirtus passim in Prophetis Deo tribuitur. Vnde Da-

COMMENT. IN

uid aliquoties consolationem petit, cum ait: **Bonus** & clemens Dominus, tardus ad iram, id est, μακρόθυμος & multa misericordie. Huius cœlestis Patris exemplo lenitati studendum est, cauendumq; ne præcipientes feramur in iram, aut uindictam, uicti ab importunitate carnis. Ex qua re postea in multos alios lapsus facillimus est casus, unde difficile pedem reuocare licet. Iuuerit proinde proponere nobis **CHRISTI** exemplum, & Sanctorum, qui ob hanc uirtutem prædicantur. Iuuerit cogitare de nostra imbecillitate, qua & nos alios sæpius leui de causa offendimus. Iuuerit etiam meminisse, quod qui offenderunt, fratres sint in Christo, aut fieri possint. Huc promissiones refero. **Beati mites, beati pacifici.**

QVINTVS, χρηστότης benignitas. Ut quartus fructus spiritus à uindicta & ira nos reuocat, ita quintus ad benignitatem inuitat: quæ facit ut uerbis & factis proximo commodo & usui esse studeamus. Non enim, ut ait Augustinus, sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est: & parum est nemini nocere, nisi studeas multis prodesse.

SEXTVS, ἀγαθοσύνη bonitas. Hec habitus est animi amicè complectentis & fouentis alios.

PIST. AD GALAT.

alios. Vnde, tanquam riuulus, benefaciendi studium manat. Vel est uirtus, quæ facit ut animus semper ad optima quæq; sit propensissimus. Huic opponitur πονηρία, quæ contrarijs malis deletatur.

SEPTIMVS, πίστις fides. Non hic loquitur Paulus de fide iustificante, sed tantum de ea fide, quam Cicero docet fundamentum iusticiæ esse, uidelicet, cum quod dictum est fit. Est enim constantia & ueritas in dictis & factis. Hæc fides ut est fructus spiritus, differt à fide Scipionis, efficiente causa, formali, & finali. Efficiens causa fidei in Dauide, est ratio reformata manu Dei, fiducia Mediatoris, & Spiritus sanctus. Forma eius quod ex puro corde profecta ueritatem & constantiam tueatur. Finis est principalis, ut præstetur Deo obedientia & cultus. At in Scipione nec fiducia Mediatoris est, nec Spiritus sanctus. Deinde cor eius immundum. Postremò spectatur non Dei gloria, sed propria utilitas. Hæc differentia sumta ex causis etiam alijs uirtutibus, quas enumerat Paulus, accommodetur, Ut manifestum sit discrimen inter umbras uirtutum, quæ sunt in non renatis, & ueras uirtutes, quæ sunt in conuersis.

OCTAVVS, πραότης mansuetudo. Ut

P 4 mansuetudo

COMMENT. IN

mansuetus est, iuxta Chrysostomum ille, qui cum
prouocatus fuit, nec malum cogitat facere, nec
facit: ita mansuetudo uirtus rarissima, habitus est,
quo quis laesus remittat noxam, & de uindicta
non cogitet. Hanc suis Philippenſibus commendat
Paulus, cum inquit: Mansuetudo uestra nota sit
omnibus hominibus. Ad hanc hortatur & Domi-
nus proposito proprio exemplo, inquit, Disci-
te à me, quia mansuetus sum, & humilis corde.
Coniungit hic Dominus mansuetudinem, & hu-
militatem, ut ostendat, unde uera proficiſcatur
mansuetudo, non enim aliunde prouenit, quàm ex
uera cordis humilitate. Hæc, ut ait Bernardus,
ueluti triplici ariete concutitur: uerborum inu-
rijs, damnis rerum, corporis læsione. In his tribus
omnis exhibitio patientiæ, omnis exercitatio man-
suetudinis. Probata est illa uirtus quam nihil uide-
tur concutere potuisse.

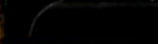
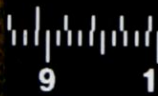
NONVS ἔγκρατεια continentia, siue tem-
perantia, hac cupiditates frenamus, & modera-
mur omnes actiones, uerba, gestus, facta ad normã
iustitiæ, & præcipue uoluptatibus imperamus.
Bernardus hanc definit esse refrenationem cupi-
ditatis aduersus ea, quæ carnaliter delectant. Op-
ponitur ergo hæc uirtus omni intemperantiæ ci-
bi, potus, ueneris, & aliarum rerum.

Aduer-

Aduersus huiusmodi non est
Lex.

Cum hac sententia congruit dictum Pauli prioris ad Timoth: i. Scimus quod Lex non sit iusto posita, sed ἀνόμοιος, id est, ex legibus seu contemtoribus legis. Hic iustus & contemtor Legis opponuntur. Vt ergo contemtor est qui mandatum Dei pro nihilo habet, & pro suo furore ruit in omnes carnis concupiscentias, ut libidini peccandi satisfaciat: ita iustus est, in eo loco Pauli, qui ex fide timet Deum, & petit cum Dauide: Inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad auaritiam. Atq; ita spiritu pugnat aduersus corporis concupiscentias, ut aliqua saltem officia Deo grata faciat. Significat ergo utrunq; dictum Pauli, quod legis rigor seu damnatoria sententia nihil iuris in eos habeat, qui spiritu militant contra Carnem, & habent propositum pium sanctè & innocenter uitam suam instituendi, etiamsi ad amissim omnia non præstant quæ Lex requirit: sed tantum aduersus eos, qui mandata Dei contemunt, qui flagitiosè iuxta carnis desideria uiuunt, Lex suum exercet imperium, coercendo, accusando, damnando & puniendo, idq; ideò, quia tales adhuc extra Christum sunt, ut qui nondum sint fide iustificati, id quod carnis imperium in ipsis conuincit. Nam spiritus fidei, ubicunq; est, huiusmodi

P 5 carnis

COMMENT. IN

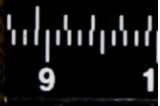
carnis operibus se opponit, & perpetuo aduersus
ea militat uerbo & precatione.

Qui uero Christi sunt, carnem cruci-
fixerunt cum affectibus & concu-
piscentijs.

Anteuertit obiectionem, quam quis in hunc
modum instituere poterat. Vbi ergo liberatio à
Lege per Christum? an non ad omnes se exten-
dit? Respondet Apostolus, non esse liberatos qui
malè uiuunt, filij enim Dei carnis illecebris re-
nunciant, & affectus prauos imperio spiritus do-
mare nunquam desinunt. Est autem crucifigere
carnem, compescere affectus carnis, eosq; refrena-
re, ne ferociant, & sint efficaces ad fructifican-
dum peccato. Hanc carnem illi soli crucifigunt,
qui sunt Christi, id est, fide renati. Verum si par-
ticulam & pro *uox* accipere placet: quod non
raro fit, planior erit sententia, & pertinebit ad
proximi superioris dicti confirmationem. Nam
causam reddit, cur aduersus huiusmodi non sit
Lex, & poterit hæc ratio Dialecticè in hunc
modum accommodari: Qui Christi sunt, à Lege
sunt liberi. Qui carnem crucifigunt cum affecti-
bus, & concupiscentijs, hoc est, qui secundum spi-
ritum uiuunt, & fructus spiritus edunt, sunt libe-
ri à

EPIST. AD GALAT.

ri à Lege. Hæc fusius explicantur ad Roman. 8.
Caro quemadmodum supra admonui, significat
ipsius nature uiciositatem, quæ est in homine,
πάθημα huius nature uitiose passio & affectio
est, qua spiritus affligitur, ac premitur tanquam
cruce aliqua à carne sibi imposta. ἐπιθυμία con-
cupiscentia carnis titillatione, qua instigatur ho-
mo ad obtemperandum illecebris carnalibus. Hæc
proinde mater est omnium operum carnis, quæ
supra Apostolus enumerauit. Crucifigendi uo-
cabulo utitur Paulus pro genere, hoc est, pro uer-
bo mortificandi, idq; ideò, ut ostendat causam
mortificationis nostræ esse uirtutem crucis &
mortis Christi in renatis, quemadmodum clarè
docet Paulus ad Roman. 4. Porro quia mortifi-
catio est altera sanctificationis nostræ pars, ascri-
bam definitionem sanctificationis: ut ex collatione
partium clarior euadat utriusq; hoc est, cum
mortificationis tum uiuificationis ratio: Est itaq;
Sanctificatio (ut ex 4. prioris Petri promptum est
colligere) Segregatio hominis à prophanitate
gentium per mortificationem carnis, & uiuifica-
tio spiritus per uirtutem Spiritus sancti. Mor-
tificatio carnis est cessatio à peccato, qua fit,
ut homo non amplius iuxta cupiditates hominum
sed iuxta uoluntatem Dei uiuat, Huius causa est
mors Christi in conuersis, & finis, ut sistamus
membra nostra hostiam sanctam & placentem
Deo.

to aduersus
nem crua
C concu
quis in hunc
go liberatio à
nes se exten-
liberatos qui
illecebris re-
io spiritus do-
m crucifigere
esq; refrena-
fructifican-
rucifigunt,
rium si par-
ti quod non
sertinebit ad
onem. Nam
modi non sit
ce in hunc
sunt, à Lege
cum affecti-
cundum spi-
nt, sunt libe-
ri à

COMMENT. IN

Deo. Viuificatio spiritus est ueluti creatio & excitatio noui hominis per spiritum Christi. Huius causa est uirtus spiritus Christi excitati à mortuis in renatis. Finis, ut simus noua creatura siue noui homines, iuxta uoluntatem Dei uiuentes.

Si uiuimus spiritu, spiritu & incedamus.

Chrisostomus legit $\zeta\omega\mu\omega\ \acute{o}\omega\omega$, Viuamus igitur in spiritu, & spiritu incedamus, ut sit conclusio ex superioribus collecta. Verum nos sequamur usitatam lectionem, & hic repeti propositionem exhortatoriam, dicamus unà cum implicatione argumenti à causa efficiente ad effectum. Ponitur autem loco totius argumenti sola propositio, ut plurimum fieri solet in hypotheticis argumentis. Compleamus autem argumentum hoc pacto, Si spiritu uiuimus, spiritu & incedamus. Atqui spiritu uiuimus qui in Christum credimus: Ergo par est ut secundum spiritum incedamus. Si uiuimus, inquit spiritu, scilicet Christi in nobis habitantis per fidem, & hanc fidem nostram gubernantis, spiritu etiam incedamus, id est, iuxta Regulam spiritus uiuamus. Nam qui uerè credimus, donati sumus spiritu uiuifico Christi, qui nos regenerat, ut peccato mortui, Deo uiuamus.

EPIST. AD GALAT.

uamus. Paulus enim testatur Christum inhabitare per fidem in cordibus nostris, qui suo spiritu uerè efficax est, iuxta illud ad Roman. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. At si Christus in uobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uero uita propter iusticiam. Hinc proinde sentiemus nos fidem habere, adeoq; Christi esse, si spiritum eius habuerimus, Spiritum autem eius nos habere inde percipiemus, si ut una nostra pars indies magis magisq; mortificetur, ita altera uiuat. Hanc autem uere ex iusticia cognoscimus, id est, ex eo quod iusticie uiuamus, quæ est spiritus Christi uirtus in nobis. Paulus seipsum exempli loco proponit supra cap. 2. cum ita ait, *Viuo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus, & uitam quam nunc uiuo in carne, uiuo per fidem filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me.* *Necessaria est igitur hæc Pauli consecutio, si spiritu uiuimus, spiritu & incedamus, hoc est, si uerè fide præditi sumus, iuxta regulam uerbi Dei uitam instituiamus.* Hæc enim uis est uocis græcicæ σοιχωµω. nam is propriè σοιχωµω dicitur, qui ita incedit, ut certum ordinem teneat, & quasi lineam non transfiliat. Hoc uerbo Apostolus utitur ad Roman. 4. ubi inquit, σοιχωµω τοις ιχθεσι της πισεωσ, id est, incedentibus recto ordine in uestigijs fidei Abrahæ. Monemur igitur hoc dicto:
spiri-

creatio &
 Christi. Hu-
 citati à mor-
 creatura si-
 ei uiuentes.
 u & ince-
 cõ, uiuamus
 nus, ut sit con-
 rum nos sequa-
 beti propositi-
 cum implicat-
 ad effectum.
 sola propo-
 theticis ara-
 mentum hoc
 incedamus.
 istum credi-
 ritum inceda-
 telicet Christi
 inc fidem no-
 incedamus, id
 es. Nam qui
 uiuifico Chri-
 rtui, Deo ui-
 uamus.

COMMENT. IN

spiritu incedamus, ut non alium ductum in uita sequamur, quam spiritus Christi: qui ductus uerbo Dei nobis commendatur. Huc seruum illud mandatum Dei pertinet, In præceptis meis ambulate, & non in præceptis Patrum uestrorum. Cum igitur Papa aut alius quispiam aliam uiuendi regulam nobis præscribit, sciamus illum nos à recto spiritus ductu abducere, & in foueam errorum præcipitare. Locus hic aduersus eos obseruetur, qui fidem & spiritum iactant: quorum tamen actiones minimè respondent tam magnificæ iactantiæ. Quemadmodum enim opera bona testimonia sunt arcanæ uirtutis Christi in cordibus habitantis, ita mala opera uanos fidei iactatores arguunt. Hæc enim duo pugnantia, actio, qua uiolat homo Legem Dei sciens & uolens, & illa fides quæ est fiducia misericordiæ, non simul manent, quia iusiurandum dicit, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Et Paulus ait, eos qui uastant conscientiam, naufragium fidei facere. Cum hac Pauli exhortatione congruit & illa, quæ est in primo Ioannis tertio, Filioli mei, nemo uos decipiat, qui facit iusticiam iustus est. Frustra igitur clamamus, nos fidem & iusticiam in corde gestare, dum pedes, manus, linguam, oculos, iniquitas occupat.

Ne sic

fructu
de
ficti
tionu
ubi he
presso
d'ose
dia na
sequar
rie m
esse, a
ria. T
ca dicit
V
VNA, e
ta, de qu
posideat
Huius ex
sed merit
pientia, i
quemadmo
Domino
in hunc
nisi a sol
superbos

EPIST. AD GALAT.

Ne simus cupidi inanis gloriae,
inuicem prouocantes, inuicem inuis
dentes.

Exemplo contrario propositionem ampli-
ficat, ac *κενοδοξία*, quae disidiorum & alterca-
tionum est mater, è medio sublatam cupit. Nam
ubi haec est, pennis carnis imperium manet, op-
presso & fugato spiritu. Semper enim *κενοδοξία*
aliquid mali molitur, & cum ex ea inui-
dia nascitur, fieri non potest, quin infinita mala
sequantur. Porro cum Apostolus inanis glo-
riae meminit, significat gloriam aliquam ueram
esse, ac minimè uanam. Proinde duplex erit glo-
ria. Vna Vera, altera Vana, de utraq; ordinè pau-
ca dicemus.

Vera gloria & propria filiorum duplex est.
VNA, cuius fundamentum est promissio gratui-
ta, de qua filij Dei rectè gloriantur, cum eam fide
possideant, & expectent gloriam filiorum Dei.
Huius ergo causa non est nostra actio, aut passio,
sed meritum Christi, qui nobis factus est à Deo sa-
pientia, iusticia, sanctificatio & redemptio. Ut
quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in
Domino gloriatur. De hac gloria Bernardus pie
in hunc modum ait: Gloriari in solo Deo, non
nisi à solo Deo est. Haec proinde gloria non facit
superbos, sed humiles: non contemnit proximum,
sed

COMMENT. IN

sed diligit: non præfert se alijs, sed subijcit in uero timore Dei & caritate. Hac insultamus Diabolo, hac nos sub cruce erigimus, hac discessuri de hac uita gloriamur aduersus mortem & infernum.

ALTERA gloria filiorum Dei oritur ex fide, & iudicio bonæ conscientie de nostris actionibus & afflictionibus. de hac Paulus 2. Corinth. 1. in hunc modum ait. Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientie nostræ. Et infra capite 6. Opus suum unusquisq; probet, & tunc gloriæ habebit apud sese, & non apud alios. Hoc est, Unusquisq; rectè ex fide faciet officia uocationis sue, & ferat crucem forti animo, quod cum facit, habebit apud se gloriæ, id est, approbationem non fallentis, sed rectè iudicantis conscientie. Est ergo huius gloriæ fundamentum conscientia rectè factorum, & uera sub cruce conscientia. Verùm ne hæc gloria suos limites trāscedatur, atq; ita commaculetur, triplex cautio adhibenda est. Quarum Prima, est constans, et uera agnitio fontis omnis boni, uidelicet, quod Deus solus sit fons & origo omnis boni. Secunda, est uera confessio, non oris tantum, sed etiam intimi cordis, quod ex eo fonte gratis habeamus sine nostris meritis quicquid habemus boni. Tertia, est minimè simulata gratitudo, qua ad Dei gloriæ omnia quæ facimus,

EPIST. AD GALAT.

facimus, & patimur, referimus. His seruatis cau-
tionibus in omnibus Dei beneficijs piè gloriari li-
cet. Nam huiusmodi gloria ipsum autorem De-
um glorificat, ac ad ipsum refert omnia. Huius
gloriæ uix tenuis quedam umbra est, quam Cice-
ro tribuit hominibus uirtute & rebus gestis cla-
ris. Quam quidem ille definit celebrem & per-
uagatam alicuius famam, quæ ut summa & perfe-
cta sit, ex hisce tribus eam constare dicit, si diligit
multitudo, si fidem habet, si cum admiratione qua-
dam honore dignos putet.

Vana gloria triplex constituatur, Diaboli-
ca, Hypocritica, Thraſonica.

Diabolica κενοςδοξία est, qua membra Dia-
boli gloriantur cum malefecerint. De hac Dauid
Psalmo 52. in hunc modum canit: Quid gloria-
ris in malicia tua tu potens? cum misericordia
Dei duret omni die, prauitatem cogitauit lingua
tua sicut nouacula acuta fecisti dolum, dilexisti
malitiam super bonitatem, falsitatem magis quam
loqui iusticiam, dilexisti omnia uerba perditionis
lingua dolosa. Sed huius finem specta, de quo
idem Propheta hæc subiungit, Propterea Deus
destruet te in æternum, conteret te & euellet te.
Ut autem hoc hominum genus pius uitet, monet

Q Salomon

COMMENT: IN

Salomon Prouerbiorum 2. Consilium custodiet te,
& prudentia seruabit te, ut eruaris ab homine
qui peruersa loquitur, qui relinquunt iter re-
ctum, & ambulant per uias tenebrosas, qui læ-
tantur cum malè fecerint, & exultant in rebus
pessimis.

Hypocritica κερδοξία, est captatio ap-
plausus uulgi ob pietatis & sanctimonij opinio-
nem. Hanc damnat Christus, cum ait, Cum facis
eleemosynam, ne buccinandum cures coram te, ut
faciant Hypocrite. Hanc obijcit Christus Scribis
& Phariseis Matth. 23. Omnia, inquit, opera sua
faciunt ad hoc, ut spectentur ab hominibus.

Thrasonica κερδοξία est, cum homines, qui
in sinu fortunæ fouentur, extolluntur, & magni-
fieri uolunt, cum tamen nullis ueris uirtutibus
emineant. Apud hos tria hominum genera in ma-
gno sunt precio, uidelicet adultores seu assenta-
tores, quorum consuetudo Thrasonibus iucundis-
sima est. Calumniatores seu delatores qui alijs
uirtutibus decus detrahunt, ut sui Thrasones ui-
deantur eminere, & κακονδεις qui aliorum di-
cta & facta malignè deprauant, & om-
nia ad suorum thrasonum affectus
moderantur.

SVM

EPIST. AD GALAT.

SVMMA CAPITIS
SEXTI.

ERrantes leniter in uiam reuocentur à spiri-
tualibus: Doctõribus Euangelij gratitudo ex-
hibeatur: Et ut omnibus debita reddantur offi-
cia, ita caueantur circumcissionis architecti, ut
qui gloriam uenentur inanem: cum contra piorum
sit tantum in cruce Christi gloriari.

ORDO ET PARTES
SEXTI CAPITIS.

DVÆ partes sunt huius Capituli, Prior pa-
renetica est, coherens cum fine quinti capi-
tuli. Posterior totius Epistolæ est Conclusio. Prior
rursus tripartita est, constat enim tribus suasorijs
propositionibus cum suis rationibus. Posterior,
ut dixi, concludit Epistolam. Primum monens Ga-
latas, ut à Pseudoapostolis circumcissionis archi-
tectis sibi caueant. Illi enim occasionem Paulo de-
derunt, ut hanc scriberet Epistolam. Deinde se
exemplum abijcienda inanis gloriæ statuit. Po-
stremò imprecatione & ualedictione, suo more,
claudit Epistolam.

Q 2 EXE

COMMENT. IN
EXEGESIS SEXTI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Fratres etiam si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, instauratione huiusmodi in spiritu lenitatis.

Postquam in superiori Capite parentheses instituit, quibus obtemperandum spiritui nos hortatur, nunc exempli causa quasdam hypotheses exhortatorias subijcit. Ac primum ut imprudenter lapsos in aliquod delictum rursus erigamus, ac ueluti luxatum ex lapsu membrum in suum locum reponamus. Hæc enim uis græcæ uocis est, qua utitur Apostolus. Lapsui unde membrorum fit luxatio, opponitur καταρτισμός, hoc est, Luxati membri in locum suum restitutio. Præoccupationis uox translationem culpæ uidetur significare. Nam culpam Apostolus transfert in carnem, & in satanam: qui uarijs technis homines in peccatum præcipitat, non secus atq; luctator, qui supposito pede antagonistam euertit, atq; ideò labentes Chrysostomus ὑποσκελισμῶς uocat.

Porro

hic ob
homo,
plicem
licitud
quitur,
commu
re rectè
humani
donati
quirit in
ita pro
quam
eius po
quam
tribuit
In spirit
non pro
sed cum
suetè.
randus es
lare uide

Hic
lipsis po
non sit i
Nam, si I

EPIST. AD GALAT.

Porro causa, & modus erectionis lapsorum hic obseruetur. Cum enim ait fratres, item si quis homo, item uos qui spirituales estis, causam triplicem assignat. Nam & fratrum est pia sollicitudine sine acerbitate se mutuo, si quid delinquitur, in uiam reuocare, Et hominis appellatio communis infirmitatis naturæ nos admonet, (quare rectè Terentianus ille senex ait: Homo sum humani à me nihil alienum puto) Et spiritus, quo donati sunt credentes sanctam moderationem requirit in corrigendis alienis peccatis. Nihil enim ita probat spirituales uirum, ut ait Augustinus, quàm peccati alieni tractatio, cum liberationem eius potius, quàm insultationem, potiusquè auxilia, quàm conuitia meditatur: & quantum facultas tribuitur, suscipit. Modum exprimit cum ait: In spiritu lenitatis, seu mansuetudinis, hoc est, non proteruè sed benignè, non cum irrisione, sed cum commiseratione, non seuerè, sed mansuetè. Breuiter, corripientis sermo ita moderandus est, sicuti salus eius qui corripitur postulare uidetur.

Hic quatuor loci se offerunt. Primus, quòd lapsis post conuersionem non sit neganda uenia, non sit intercludendus reditus ad pœnitentiam. Nam, si Deus uult, ut nos erigamus lapsos, & er-

Q 3 rantes

COMMENT. IN

rantes in uiam reuocemus, satis testatur, quod eos
 extremè non abiecerit: sed cupiat potius, ut rur-
 sus per pœnitentiam redeant, ac uiuant. Secun-
 dus, qualisnam debeat esse Christiana admonitio,
 & fratrum correctio: Debet enim, ut hic Pau-
 lus docet, ex leni spiritu proficisci, & tendere ad
 proximi instaurationem, & ædificationem. Ve-
 rùm discernendum est inter præfactos, & im-
 becilles. Illi, ut professi hostes Euangelij contem-
 nendi sunt: Hi autem minimè: sed potius omnibus
 modis subleuandi, iuxta hoc Pauli præceptum.
 Tertius, quod quò quisq; abundantiora, seu ampli-
 ora dona spiritus habeat, eò plus se ædificationi
 proximorum debere sciat. Spirituales enim uocat
 Paulus hoc loco comparatè, eos uidelicet, qui ma-
 gis in schola Christi profecerunt: non quod nihil
 de carne habeant reliquum, sed qui aliorum re-
 spectu maiori sunt spiritus gratia donati. Quar-
 tus, Metaphora lapsus & instaurationis admo-
 net, quanta cum sollicitudine cauenda sint delicta,
 nam, ut quo sæpius corpus labitur, eò redditur im-
 becillius, magisq; membra laxantur, donec tan-
 dem corpus prorsus concidat: Ita animæ lapsus
 frequentiores, tandem ruinam perpetuam ani-
 mæ adferunt.

Considerans teipsum, ne & tu tēteris.

Ratio

minu
 manu
 quales
 ut ait
 quim p
 semetip
 quenter
 geat.
 quenda
 grauite
 tiffimè
 tanti f
 Huc p
 Al
 Tentat
 qua Iaco
 tur dum
 escatur.
 dum cau
 que conc
 nem a be
 factus e
 loci obse
 mutatis e
 ab hostile

EPIST. AD GALAT.

Ratio propositionis aptissima, sumta à communis infirmitatis periculo, ac si diceret: Cum humanū sit errare, & labi, talem te lapsō exhibeto, qualem tibi illum cuperes lapsus. Nihil enim, ut ait Augustinus, ad misericordiam sic inclināt, quā periculi cogitatio. Et Bernhardus: Qui semetipsum aspicit, non querit, quid in alijs frequenter reprehendat: sed in semetipso quid lugeat. Hic Bernhardus in quodam loco narrat, quendam senem audiuisse aliquem ex fratribus grauius deliquisse, quod cum audieret uehementissimè flere cœpit, Interroganti autem causam tanti fletus. Respondet senex. Ille hodie, ego cras. Huc pertinet uersiculus:

Aut sumus aut fuimus aut possumus esse quod hic est.

Tentationis uox subindicat causam lapsuum, de qua Iacobus in hunc modum: Vnusquisq; tentatur dum à sua concupiscentia abstrahitur, & inescatur. Hic Iacobus tentationis ad malè agendum causam, & fontem indicat propriam cuiusque concupiscentiam. Hæc enim primū hominem à bono abstrahit deinde inescat hominis affectus & incautum tandem obruit. Hic duo loci obseruentur. Primus, est admonitio infirmitatis communis, quæ eò pertinet, ut diligentius ab hostibus salutis nostræ nobis caueamus: ne sinamus

Q 4 mus

COMMENT. IN

mus nos insidijs Diaboli, improbitate mundi, & proprie carnis pessimis consilijs uinci, hoc est, carnalibus desiderijs, quibus tum demum homo permittitur, quando uerbum Dei segnius audit. Huc illud Domini dictum in Psalm. 81. Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel non uoluit me, & dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. De hac horrenda poena neglectus uerbi, Vide Paulum 2. Thessal. 2. Secundus, quod aliorum lapsus nos admonere debeant nostri periculi, ne nobis fidamus atq; ita cum alijs in peccata ruamus.

Alij aliorum onera portate, & sic adimplete Legem Christi.

Ex ratione proxima infert repetitionem propositionis. Verum, quia ratio communis periculi meminit, repetitio propositionis amplior est, & plus continet quam ipsa propositio. Antea enim, ut, qui spirituales sunt, erigant lapsos hortabatur: nunc ut communium infirmitatum rationem habeant, monet: & ad mutuam condonationem & lenitatem in corrigendo, argumento sumto à communi infirmitate. Est enim infirmitatis proprie memor, erga alios moderatior.

quare

EPIST. AD GALAT.

quare cum singuli nostra uitia habeamus, requirit communis conditio, ut alijs simus equiores. Recte enim dicit Chrysostomus, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὄντα χωρὶς ἐλαττώματ' εἶναι, hoc est, fieri non potest, ut aliquis sit homo, & careat uitio. Aptissima Metaphora infirmitatis, uitia quibus laborant homines onera appellat. Vt enim subleuandi sunt, qui oneri succumbunt: ita amicis & placidis correctionibus in uiam reuocandi, qui errore aliquo, aut uitio, tanquam onere imposito premuntur. Quod autem subiungit: Et sic adimplete Legem Christi, uim argumenti habet, cum a causa, quæ est mandatum Christi, tum ab ipso Christi facto seu exemplo, Ita enim ipse Christus Ioan: 15. ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis alij alios, sicut dilexi uos. Locus obseruandus est, quod frustra tumeant homines inani Christiani nominis titulo, nisi magistri Christi legem & exemplum sequantur.

Cæterum hic tres Questiones excutiendæ sunt. Quarum Prima est de hac Christi lege, cur uidelicet mandatum dilectionis æternum, dicatur lex Christi. Secunda, quæ oritur ex prima, An Euangelium sit noua quedam Lex? Tertia, de huius legis impletione, de qua Paulus hic aperte loquitur. Et sic implete legem Christi.

Q 5 DE

COMMENT. IN

DE PRIMA.

Cur mandatum dilectionis, dicatur Lex Christi, & nouum mandatum, uidelicet Christi manifestati in carne ex 2. cap. I. Epistolæ Ioannis, ex 15. Ioan: Et ex Ierem. 33. colligetur. I. Ioan. 2. Sic scriptum est: Carissimi non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Et mox iterum, Mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso, & in uobis, quia tenebræ transierunt, & uerum lumen iam lucet. Ioan: decimo quinto, Mandatum, dicit Dominus, nouum do uobis, ut alij alios diligatis, sicut dilexi uos. Ierem. 33. Legem meam ipsum cordi inscribam. Ex horum dictorum collatione patet Primum, quod lex dilectionis non sit noua per se, nec lata à Christo in carne manifestato, cum iam inde à legis initio fuit, ut testatur primum testimonium, quod adduximus à Ioanne. Si ergo naturam Legis inspicimus, non peculiariter dicitur Christi lex, aut noua lex, sed Dei, naturæ humanæ in creatione impressa, & postea per Moysen lata: uidelicet, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Cur ergo hæc lex Christi dicitur? cur nouum mandatum appellatur? Christi dicitur propter formam mutatam, & di-

Et di
nus:
inde n
uidem
tatis R
inde no
scriptic
Tabulis
in cord
ex lere
in quo
lucet:
s v s.
Etioni
prop
seu in
à Chri
potest,
rit: qu
ratione
Christi.

Se
mandat
stati in

EPIST. AD GALAT.

¶ dilectionis exemplum. Ita enim dicit Dominus: Diligite uos, sicut ego dilexi uos. Hic proinde non ipsam præcepti materiam, sed formam uidemus mutatam, siquidem longè certior Caritatis Regula nobis proponitur quam antea. Deinde noua hæc eadem lex dicitur propter nouam-
scriptionis eius rationem: uidelicet, quòd non in Tabulis lapideis, ut antea sub Legis tenebris, sed in corde sit inscripta, (sicuti testimonium, quod ex Ieremia adduximus, docet.) In corde, inquam, in quo tenebræ transierunt, & uerum lumen iam lucet: uidelicet Sol iusticiæ CHRISTVS IESVS. Duplici igitur respectu mandatum dilectionis nouum dicitur, & Christi lex: uidelicet propter formam, & propter efficiendi uirtutem, seu inscriptionem huius legis in cordibus quæ est à Christo. Nemo enim dilectionis legem implere potest, nisi Christus eam in corde ipsius scripserit: quod tum demum fit, cum homo in regeneratione fit noua creatura, & donatur spiritus Christi.

DE SECUNDA.

Secunda questio oritur ex prima, nam cum mandatum dilectionis dicitur lex Christi manifestati in carne, & mandatum nouum, merito queritur,

COMMENT. IN

ritur, numquid Euangelium sit noua quedam
lex? quemadmodum Monachi somniant. Re-
spondeo. Euangelium nequaquam est noua ali-
qua operum lex, sed est prædicatio conuersionis
& remissionis peccatorum in nomine Christi,
& prædicat liberationem à lege per Christum,
ita ut qui in Christum crediderit, sit à legis dam-
natoria sententia absolutus, & liber, sit iustus,
non propria, sed aliena iusticia, nempe Christi.
Verum postquam aliquis Euangelij beneficio fa-
ctus est noua in Christo creatura, debet nouo
mandato obedire, & Deo præstare obedientiam,
iuxta normam Legis: quæ obedientia, ut fructus
spiritus est, ita euidentis est regenerationis indi-
cium, & nullo pacto causa salutis, seu, ut Bernar-
dus loquitur, non est causa regnandi, sed uia
regni: & tametsi hæc obedientia imperfecta
est, placet tamen DEO, quia persona est recon-
ciliata.

DE TERTIA.

Cum Paulus hic dicit: Et sic implete Le-
gem Christi, & ex concione Domini Iohan: 15. &
ex I. Iohan. 2. constat legem Christi esse summam
legis de dilectione Dei & proximi, merito hic
queritur, num pij possint hanc Christi legem im-
plere.

EPIST. AD GALAT.

plere. Respondeo : Impletionis seu perfectio-
nis uox duobus modis accipitur in scriptura.
Aliàs enim opponitur imperfectioni operis, aliàs
simulationi. Cùm autem opponitur impletio
Legis imperfectioni operis, nemo sanè Legem
Dei in hac uita implere potest, nisi unus I E S U S
CHRISTVS, qui eam ob causam Legis consumatio
in iusticiam omni credenti ab Apostolo prædica-
tur. Hanc sententiam totius scripturæ consen-
sus confirmat, & Paulus iusta & prolixa disputa-
tione (ut alia testimonia taceam) eam concludit
ad Roman. 1. 2. 3. & ad Galatas 2. In his enim lo-
cis quadruplici demonstratione concludit Apo-
stolus, neminem in hac mortali uita legem Dei im-
plere posse. Primum enim prouocat ad expe-
rientiam omnium hominum. Deinde corrup-
tionem naturæ in medium adducit. Tum clara
testimonia scripturæ congerit. Postremò finem
mortis CHRISTI, qui est expiatio peccati,
urget. Ex quibus singulis & omnibus simul
conficitur, Lege iustificari, propterea quòd ne-
mo Legem perfectè præstet. At cum perfectio
Legis opponitur simulationi, id est, mendacio
& hypocrisi, omnes filij Dei dicuntur legem Chri-
sti implere, quia sincerè student uitam suam Deo
approbare, & sine simulatione proximum amore
persequuntur. Etsi autem nihil difficilius, quàm
sincerè

COMMENT. IN

sincerè proximos diligere, obstat enim amor nostris qui plenus est simulatione, & suum quisque amorem quo alios prosequitur, proprio commodo metitur potius, quàm pio communicandi studio: Tamen uerè pijs spiritu regenerationis carnis uitia corrigunt, & præceptum dilectionis sincerè præstare conantur: Qui conatus cum sit sine simulatione, dicuntur legem Christi implere, id est, sine simulatione & hypocrisi proximos diligere, qui uiua Christi fiducia sunt præditi. Caritas igitur ἀνυπόκριτος, id est, non simulata, si conferatur cum simulata hypocritarum dilectione impletio legis dicitur, & hoc loco & Iacobi 2. Nam Iacobus perfectionem Legis apertè opponit hypocritarum iactantiæ de religione sine uero timore Dei & fide. Similiter Iohan: primæ. Secundo, qui dicit (ait) Noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo ueritas non est: Qui autem seruat sermonem eius, uerè in eo perfecta caritas Dei est. Hic manifestissimè simulata & mendaci caritati opponitur caritas perfecta, quæ Iohannes tribuit pijs & uerè credentibus. Quæ caritas à Petro prioris 1. ἀνυπόκριτος uocatur, & à Paulo 1. ad Timoth. 1. dicitur finis præcepti, ita enim ait: Finis præceptionis est caritas ex puro corde, conscientia bona, & fide non simulata. Hic Apostolus fidem ἀνυπόκριτον bonæ conscientie ma-

tie ma
sincer
quam I
tatur,
pellat.

quid,
pit.

To
fastuos
homo ec
tiue, sed
putat se
ganter q
Nullam u
sed suum
quod non
admodum
quod est m
ut homo f
& sua fac
ret. Sunt a
quo quisq;
tanquam ex
nil habea

EPIST. AD GALAT.

tie matrem facit, ex qua conscientiae puritas & sinceritas cordis fluit: Vnde manat illa caritas, quam Iohannes perfectam, hoc est, ut interpretatur, ἀυυπóκριτον, id est, non simulatam appellat.

Nam si quis putat, se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum decipit.

Tollit causam contentus aliorum, nimirum fastuosam de se persuasionem. Hac enim sublata homo æquior est alijs. Nihil hoc loco, non negatiuè, sed priuatiuè capitur. Est enim sensus: Qui putat se esse aliquid, hoc est, qui tribuit sibi arroganter quod sit alijs præferendus, nihil est, id est, Nullam ueram gloriationis in se materiam habet, sed suum potius fallit animum, cum sibi tribuat quod non habet. Vtitur autem hic Apostolus admodum significanti uocabulo φρεναπατῶν, quod est mentem à recta uia abducere. Vnde fit ut homo fastuosus prorsus iudicio careat, quo se & sua facta rectè examinare & iudicare deberet. Sunt autem hic tres loci obseruandi. Primus, quo quisq; est apud se fastuosior eò magis alios tanquam ex alto despicit. Secundus, quòd homo nihil habeat proprii, ob quod merito gloriari possit, qui

COMMENT. IN

fit, qui extollitur, inquit Ambrosius, quasi aliquid sit, errat. Nescit enim quia de humilitate nescitur. Tertius, quod arrogantes & fastuosi homines sui ipsorum sint deceptores.

Opus autem suum probet unusquisque, & tunc in seipso solo gloriam habebit, & non in alio.

Tollit aliam causam contemptus proximorum, nimirum collationem nostri cum alijs. Sunt enim qui se agnoscunt quidem infirmos & peccatores, sed tamen quando se cum alijs conferunt, nonnullam gloriandi materiam inde sumunt, dum uidelicet alios uident se infirmiores aut peccatis maioribus obnoxios. Ab hac collatione reuocat pios Apostolos, & iubet ut quisque suam conscientiam excutiat, & quale sit proprium opus penitius consideret. Porro gloria piorum duplex est. Vna qua coram Deo gloriantur. Altera qua coram hominibus. De PRIORI Psalm. II. loquitur hoc modo. Gloriamini de nomine sancto eius. Et Ieremias cap. 9. Hec dicit Dominus, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis, Sed in hoc gloriatur, qui

EPIST. AD GALAT.

qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum D O M I N U S, qui facio misericordiam & iudicium, & iusticiam in terra. Et Paulus 1. Corinth. 1. Christus factus est nobis à Deo, Sapientia, Iusticia, Sanctificatio, & Redemptio. ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur. De ALTERA piorum gloria Paulus hoc loco ait, quam petendam esse ex probatione & examine facti cuiusq; monet, quam petendam esse in testimonio conscientie 2. Corinth. 1. docet, cum ita ait: Hec est gloriatio nostra, testimonium conscientie nostræ. Vtriusq; gloriæ singularis est usus, ut enim iudicio Dei nihil opponi nec potest, nec debet, nisi fiducia misericordiæ propter Christum, in quo solo uere credentes rectissimè gloriantur: Sic iniquis hominum iudicijs hæc gloria, quæ est testimonium conscientie nostræ, opponitur. Plura de hac re nuper diximus, & ostendimus, quibus iactis fundamentis liceat in donis Dei gloriari.

Quilibet enim proprium onus portabit.

Ratio superioris sententiæ aptissima, sumta ab æqualitate iudicij Dei, qui iudicat sine personarum acceptione. Est autem huius rationis hic
R sensus,

COMMENT: IN

sensus, & applicatio: Deus unumquemq; iudicabit iuxta rationem uitæ propriæ, absq; collatione ulla cum alijs: Ergo non est quod quisquam sibi blandiatur propter aliorum infirmitatem, aut lapsus. Sit igitur unusquisq; potius de seipso approbando, quàm de alijs condemnandis sollicitus. Oneris Metaphora peccatorum naturam exprimit. Ut enim onus impositum, quò maius fuerit, eò magis deprimit gestantem, & non alium: ita peccata quemq; sua grauant, ac deprimunt maledictionis sententia. Hoc grauißimum onus solus Christus leuat, & soluit, quando in ipsum firma fiducia recumbimus. Ceterum hic questio oritur, Num Dauidis homicidium, & Petri abnegatio æque proferentur in lucem, in die iudicij, atq; Neronis impunitas, & Iude proditio. Respondeo: Peccatum expiatum, remissum, & solutum in obliuione æterna erit coram Deo, & non proferetur in lucem in die iudicij. Quare nec Dauidis homicidium, nec Petri abnegatio reuocabitur ad rationem. Huc illud Domini dictum apud Prophetam pertinet. Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor: Sed peccatum quod per pœnitentiam non est remissum, manifestabitur omnibus creaturis in die iudicij: in quo pro omni ocioso uerbo non conuersi ad Deum rationem reddent. Quare Neronis impu-

impuri
omnium
buntur
remissa
mundi h
& homi
sententia
Quod au
cipit: i
in hac u
die. Ut
terna, it
gnatio
in hac
cium d
Co
tur ser
mnibu
Sec
exhortat
ad gratit
duplicem
dum Pat
bene pro
habeantu
doctrina

EPIST. AD GALAT.

impuritas et iudæ proditio uenient in conspectum omnium Angelorum, & hominum, & rei damnabuntur æternis pœnis. Quibus proinde peccata remissa sunt, iuxta sententiam Euangelij, sancti & mundi habebuntur in conspectu Dei, Angelorum, & hominum: At quibus non sunt remissa, iuxta sententiam legis damnationi æternæ subiacebunt. Quod autem Petrus ait, Iudicium à domo Dei incipit: intelligendum est de iudicio castigationis in hac uita, & non de iudicio uindictæ in extremo die. Vt enim illud est correctio & castigatio pœterna, ita hoc punitio iudiciaria est cum Dei indignatione coniuncta. Etsi autem utrunq; exercetur in hac uita, tamen in extremo die uindictæ iudicium duntaxat locum habebit.

Communicet autem qui catechizatur sermone ei, qui se catechizat in omnibus bonis.

Secunda præsentis Capitis propositio, eaq; exhortatoria: Hortatur enim Apostolus Galatas ad gratitudinem exhibendâ uerbi ministris, quibus duplicem honorem debent auditores, quemadmodum Paulus I. ad Timoth. 5. docet, his uerbis: Qui benè præsumt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime ij, qui laborant in sermone & doctrina. Dicit enim scriptura, Boui trituranti

R 2 non

COMMENT. IN

non obligabis os. Et, Dignus est operarius mercede sua. Indignissimus igitur Christiano nomine censendus est, qui ministros Euangelij totius Ecclesie curam gerentes negligit. Bestia quauis immanior est, qui eos odio prosequitur, proscindit, quorum ministerio ad salutem immortalitatem inuitatur. Sed proh dolor, bona pars mundi huc incumbit, ut potius aliquid adimat ministerio, quàm addat, tanta est peruersitas, & ingratitude hominum, etiam illorum, qui sacrilegè audent gloriari de Christiano nomine. Caterùm quia Paulus in hac propositione admodum significantibus uocibus utitur, altius placet eas expendere, ut conspiciatur apertius, quàm sit necessarium officium, benè meritis ministris Euangelij uicem repondere. Primò igitur loco utitur uoce κοινωβείτω cōmunicet, qua uoce ostenditur, ut ait Chrysostomus, ἀντιδοσις, id est, refundendi uicissitudo, seu compensatio. Proinde iusticia ipsa efflagitat, ut erga ministros uerbi nostram declaremus gratitudinem compensando, quantum id fieri potest, illorum labores nostra liberalitate, ut sit iusta laboris & mercedis proportio. Proinde qui nihil conferunt ad conseruandum ministerium iniusti sunt, adeoq; fide carent. Quod si ita est, ut est reuera, quid dicemus de illis, qui ministros Euangelij necessariò uictu spoliant? quid de illis qui
 immo-

immode
 ciunt, u
 & liberi
 rum sane
 legio, &
 chitecti
 uitur uer
 Est enim
 nam aliq
 stus dis
 os uent
 fessionib
 dem pro
 Hos Tho
 modo me
 debent, n
 elista &
 tus in tem
 canes & se
 Apostolus
 cum inqui
 nis, hoc es
 strina Eu
 xat d'g'x
 quauis bo
 tione. I
 omnibus n
 gistros.

EPIST. AD GALAT.

immoderatis exactiōibus tantū non eos interfi-
 ciunt, ut multi honesti mariti cum suis uxoribus
 & liberis cogantur quodammodo mendicare. Ho-
 rum sanè factum nihil differre arbitror à sacri-
 legio, & latrocinio, cuius pœnas olim luent ar-
 chitecti & fabri huius mali. Deinde Apostolus
 utitur uerbo Catechumenos, id est, qui Catechizat.
 Est enim $\chi\alpha\tau\eta\chi\epsilon\pi$ propriè uoce & sono doctri-
 nam aliquam tradere. Manifestè igitur Apo-
 stolus discernit inter laborantes in uerbo, & oci-
 osos uentres, qui fumos auro & amplissimis pos-
 sessionibus commutant. Illis uult iustam merce-
 dem pro labore tribui, idq; ex mandato Christi:
 Hos Thessalonicensibus scribens, iubet laborare,
 modo mendicare non uelint. Nihil ipsis Ecclesiæ
 debent, neq; Caritatis est robustos homines de Ec-
 clesiæ & Repub: non benè meritos propter bo-
 nus in templis impuinguare, multò minus eos qui
 canes & scorta bonis Ecclesiæ alunt. Præterea
 Apostolus modum communicationis subiungit
 cum inquit, $\epsilon\upsilon\ \omega\tilde{\alpha}\sigma\iota\upsilon\ \alpha\gamma\alpha\theta\omega\iota\varsigma$, in omnibus bo-
 nis, hoc est, qui instituitur in uerbo, id est, in do-
 ctрина Euangelij (accipitur enim hic $\lambda\omicron\gamma\ \&$
 $\kappa\alpha\tau\ \delta\zeta\omicron\chi\lambda\omega$) communicet ei omnia bona, id est,
 quæuis bona pro facultatum, & necessitatis ra-
 tione. Neq; enim Paulus uult dari omnia, sed
 omnibus modis gratos esse discipulos erga suos ma-
 gistros.

R 3 Ne

Ne erretis, Deus non irridetur.

Quasi diceret, non est quod quisquam quaeratur subterfugia, quibus se excuset, cur minus sit liberalis erga ministros Euangelij. Oculos quidem hominum fallere potest, sed Deus non fallitur. in cuius contemptum alia atq; alia prætexunt ingrati. Hic tres loci obseruentur. Primus, quòd uictus & alia officia debeantur œconomis mysteriorum Dei seu Catechetis. Secundus, quòd perniciosus error sit & non prudentia, defraudare ministros pro sua debita mercede. Tertius, quòd Spiritus sanctus in Paulo interpretetur derisionem maiestatis diuinæ esse, negare uictum & alia officia uerbi doctoribus.

Quod enim seminauerit homo, hoc & metet.

Ratio propositionis allegorica, seu parabolica: quæ integra similitudine explicabitur hoc pacto: Quemadmodum qui seminat (exempli gratia) zizania, zizania & metet, Et qui seminat triticum, triticum etiam metet: Ita qui male operatur, pœnam reportabit, & qui benefacit, beneficentiae suæ fructum aliquando percipiet. Significat ergo Apostolus, non frustra conferri beneficia
in mi-

in minist
quando
agricola
qui libera
quando r

Nam
de carr
autem
metet t

Dij
sito cong
trarios
tribuit
in carne
prepositi
opera car
ruptionem
Qui uero i
ei moram
percipiat
nam. L
premijs c
Hoc loco
asserendam
enim stati

EPIST. AD GALAT.

in ministros Euangelij. Nam ea ipsa redibunt alia
quando maiori cum fructu. Quemadmodum enim
agricola seminat cum spe maioris proventus, ita
qui liberalis est in præcones Euangelij, suum alia
quando referet fructum.

Nam qui seminat in carnem suam,
de carne metet corruptionem: Qui
autem seminat in spiritum, de spiritu
metet uitam æternam.

Distributio est generis in species suo propo-
sito congruentes, & contrariorum seminum con-
trarios fructus statuit, hoc est, contrarijs causis
tribuit contrarios effectus. Qui seminat, inquit,
in carnem suam, id est, qui seminat carni suæ (nam
præpositio eius hic finem declarat) hoc est, qui
opera carnis facit, ut ei obsequium præstet, cor-
ruptionem, id est, mortem æternam lucrabitur.
Qui uero in spiritum, id est, spiritui seminat, ut
ei moram gerat, hoc est, qui spiritus opera facit,
percipiat fructum spiritus, nempe uitam æter-
nam. Locus hic obseruandus est de pœnis &
præmijs operum carnis & fructuum spiritus.
Hoc loco abutuntur Papistæ. Primum ad
asserendam operum iusticiam, sed falluntur, non
enim statim sequitur nos iustificari operibus, quia

R 4 uita

COMMENT. IN

uita æterna merces operum appellatur. Nam gratuitum est, quòd Deus opera eorum, qui in se credunt, tanto dignetur honore, quod pro ipsis etiam mercedem promittat, Etiam si enim millies pro operibus promittatur merces: Nulla tamen ex pacto debetur, nisi à tota Lege impleta. Quare quid mercedem appellat scriptura, obseruandum, uidelicet, quòd Deus mera sua bonitate promittit sibi obtemperantibus, non quod æqualis sit proportio meriti & mercedis, sed quod Dominus filijs suis ex gratia donet in officiorum suo nomine prestatorum compensationem. Præterea errorem Papisticum tota superior disputatio de iustificatione instituta euertit. Quare magna impudentia Papistarum est, qui ita scripturas lacerant, non curantes contextum & scopum orationis. Deinde Papistæ dicto Pauli ad Roman. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Quod sanè dictum cum hac sententia Apostoli congruit: Abutuntur ad stabiliendam Dæmoniorum doctrinam de impuro sacerdotum cœlibatu. Nam distinctione 82. inter alia argumenta hoc tanquam apertissimum in medium producit impius Syritius Papa. Quod apertius inquit declarauit Apostolus dicēs, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, quasi uero Apostolus uel illic uel hic ageret de operibus nature, & non potius de operibus carnis, id est, uitiōse

tiōse
ordinem
ra, quæ
quia hæc
rum doc
tati Pont

Bon
tigm

Te
Thefin
ratione
Est aut
omnia b
Vocabul
minus ala
rando.

Nar
oportu

Rat
enim me
rum fru

EPIST. AD GALAT.

tiöse nature, perturbantibus & destruentibus ordinem diuinum in natura: qualia sunt illa opera, quæ supra recitauit Apostolus Cap. 5. Verum quia hæc prohibitio coniugij à Paulo demoniorum doctrina pronuntiatur, Pauli auctoritatem toti Pontificio regno opponamus.

Bonum autem faciendo ne defatigemur.

Tertia propositio est, hic enim hypothesis ad Thesin reuocatur. Quemadmodum post enumerationem partium fieri artifices præcipiunt. Est autem sensus perspicuus, Hortatur enim ad omnia benignitatis officia præstanda proximis. Vocabulum ἐχκακῆς significat deteriorem seu minus alacrem fieri, & ueluti segnescere in operando.

Nam si non defecerimus, metemus oportuno tempore.

Ratio propositionis ab utili sumta. Mentio enim messis significat, fore, ut officiorum nostrorum fructus aliquando ad nos copiosius cum fœ-

R 5 nore

COMMENT. IN

nore redeant. Tempus proprium seu oportunum tempus messis nominat. Est autem messis uitæ æternæ possessio, cum inimica nouissima destruetur mors, & corruptibile hoc induet incorruptibilitatem, atq; hoc est quod Psalm. 156. ait. Qui seminat in lacrymis, in exultatione metet. Eunt eunt & flentes portant preciosum semen, uenientes autem uenient, cum exultatione portantes manipulos suos. Referamus igitur mentem nostram & oculos nostros, non modo ad tempus sationis, sed multò magis ad letissimum tempus, quo manipuli cum exultatione colligentur.

Dum igitur tempus habemus, benefici simus erga omnes, maximè autem erga domesticos fidei.

Conclusio est præsentis exhortationis : In qua duo obseruanda sunt, uidelicet temporis mentio, & gradus seu ordo benefaciendi. Temporis mentio significat post mortem cessatura talia officia, & opera caritatis: qua sententia confutatur Papistarum error de meritis mortuorum. Ordo est, ut maiorem habeamus rationem domesticorum fidei, hoc est, eorum qui eandem nobiscum fidem profitentur, quàm aliorum, qui alieni sunt

sunt à
non sol
erga cha
an erga
nostra fi
Etsi aute
Apostolu
messicoru
dem fam
tur fidem
mentum
dicat, Si
milia, sit
cet, ut c
domesti
officijs u
Vid
uobis n
Con
à commen
Nam, cur
usus sit
tam Epif
maximis
magnum
Apostoli

EPIST. AD GALAT.

Sunt à fide nostra. Locus obseruandus, quòd non solum beneficos oporteat Christianos esse erga charos, propinquos, & amicos: Verumetiam erga omnes, adeo ut beneficiamus hostibus nostræ fidei, si modo id illæsa pietate fieri possit. Etsi autem omnibus benefaciendum esse monet Apostolus, tamen præcipuam curam uult esse domesticorum fidei, hoc est, eorum qui sunt de eadem familia Dei, & nobiscum eandem profitentur fidem. Cum domesticos fidei nominat, Argumentum uidetur petere à familijs humanis, quasi dicat, Si par est, ut homines qui sunt de eadem familia, sibi mutua officia præstent, multò magis decet, ut qui sunt de eadem familia Dei, ideoq; Dei domestici dicti, se mutuò foueant communicatis officijs ultro citroq;.

Videte quantis literis scripserim uobis mea manu.

Conclusio totius Epistolæ quam orditur à commendatione suæ sollicitudinis pro Galatis. Nam, cum in Epistolis ferè omnibus scribendis usus sit Apostolus notarijs, & ipsis Galatis tantam Epistolam scripserit sua manu, idq; cum in maximis periculis Romæ uersaretur, profecto magnum inditium est singularis sollicitudinis Apostoli pro Gallatis. Hinc duo colligamus.
Primum

COMMENT. IN

Primum fidelium ministrorum uerbi officium esse, nullum laborem detrectare, quo uel lapsos erigant, uel alioqui suos auditores in officio continent. Deinde precium huius sanctissimæ Epistolæ inde æstimari poterit, quod eam Apostolus proprijs suis manibus, dictante Spiritu sancto, scripserit. Vnde monemur, qua cum reuerentia adeo diuinum Thesaurum amplecti, atq; exoculari debeamus.

Quicumq; uolunt placere iuxta faciem in carne, Hi cogunt uos circumcidi, tantum ut non ob crucem Christi persecutionem patiantur.

Admonitio grauißima est, qua Galatas monet, ut caueant sibi à corruptoribus sanæ doctrinæ, & exploratoribus Christianæ libertatis: quales fuerunt isti circumcisionis fabri, qui corruperant doctrinam Euangelij, quam Paulus sincerè tradiderat Galatis, inuectis in Ecclesias Galatarum ritibus Mosaicis, tanquam ad salutem necessarijs. Quam Pharisaicam opinionem nequam stare posse cum Christiana libertate copiosè in hac Epistola docuit Apostolus. Porrò obseruentur hic duæ Pseudoapostolorum notæ. Quorum

rum Pri
pretatur
tois, hoc
cundam ac
ambitiosq;
enim mō
mine Ceren
tuquam fu
li Galatas in
permaneret
rum est stren
milia ferant
nimos cruc
enim tempore
tur, qui sine
dicarunt Chr
rituam Mosa
primis nobis
minum & e
mas à purita
pretextu re
doctrinæ pu
neralis doct
coniuncta es
feri non pe
nat, & eius
sibi in cruce

EPIST. AD GALAT.

rum Prior est ἐπιπροσωπῆσαι, hoc est, ut interpretatur Chrysostomus, εὐδοκίμῃν πρὸς ἀνδρῶν ποίῃς, hoc est, plausibiles esse, quandam letam iucundam ac festiuam uiuendi rationem sectantes, ambitioseq; aucupantes hominum gratiam. Ut enim προσωπῆρ ὀπποῖται ueritati: ita carnis nomine Ceremoniæ Mosaicæ significantur: quibus tanquam fuco quodam conabantur Pseudoapostoli Galatas inficere, ne ueritas Euāgelij apud ipsos permaneret. Posterior nota Pseudoapostolorum est strenue cauere, ne quid crucis aut contumelie ferant nomine Euangelij: quod hic Metonymicos crucem Christi appellat Apostolus. Eō enim tempore maximam persecutionem patiebantur, qui sincerè docuerunt Euangelium, & uindicarunt Christianam libertatem contra patronos rituum Mosaicorum. Hæc Paulina admonitio imprimis nobis utilis est, ne propter auctoritatem hominum & externam religionis laruam deficiamus à puritate doctrinæ, ne'ue fucofo religionis prætextu recipiamus Ceremonias: Vnde paulatim doctrinæ puritas infici possit. Est & hic generalis doctrina obseruanda de cruce, quæ semper coniuncta est cum doctrinæ puritate. Aliud enim fieri non potest, quàm ut Satan se Christo opponat, & eius ministris. Deinde Christus uult suos sibi in cruce conformes fieri. Vnde illud Pauli: Si
 unā

COMMENT. IN

unà patimur, unà etiam regnabimus. Sunt & in Sanctis multi pullulantes affectus uitiosi, qui cruce reprimendi sunt. Deniq; Deus nullum filium recepit, quem non castigat.

Neq; enim qui circumciduntur ipsi si legem seruant, sed uolunt uos circumcidi, ut in carne uestra glorientur.

Translatio cause est. Mentiebantur Pseudoapostoli se amore Legis Circumcisionem docere, quam legem se seruare gloriabantur. Verum Paulus hanc laruam illis detrahit, Nam illud non legis amore fieri, sed mera iactantia & gloriatione carnali ostendit. Volūt, inquit, uos circumcidi, ut in carne uestra glorientur, id est, non solum non patiantur persecutionem à Iudæis, qui nullo modo ferebant circumcisionem aboleri, uerum etiam quòd tam multos profelytes facerent, qui circumcisione recepta Iudaismum profiterentur. Ut enim unum profelytum Iudæi faciant, mare & terram eos circumire Dominus dixit Matth. 23. Est & hic obseruanda nota falsorum doctorum, qui prætextu religionis se insinuant auditoribus, quemadmodum multis seculis Monachos fecisse manifestum est, idq; non solum ut speciosi appareant, & ueluti religionis quedam specula, uerum etiam ut gloriari possint de suis auditoribus, quos

quos si
Monem
nium, in
de religie
cris in Ph
starum.

Mihi
cruce D

Ant
plum Pseu
plum hoc
omnibus
riatio in
Christi ac
esse debet.
spes in Ch
Hoc loco pe
cruce hic
tulum, cu
effectum es
lo coluerin
stantissimo
spes unica.

Per qu
est, & leg

EPIST. AD GALAT.

quos sibi suo studio & uigilantia adiunxerunt. Monemur proinde hic, ut ad uerbum & testimonium, iuxta Esaiæ dictum, Prouocemus, quoties de religione oritur questio, nihil morantes hypocrisin Phariseorum & παιδωολογίας Sophistarum.

Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Antithesis est. Opponit enim suum exemplum Pseudoapostolorum inani gloriationi. Exemplum hoc omnibus pijs ministris Euangelij, adeoque omnibus Christianis imitandum est: quorum gloriatio in sola cruce Christi, hoc est, in uictima Christi ac uictoria (est enim Synecdoche) posita esse debet. Ambrosius perpulcrè ait: Cuius omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius. Hoc loco pessimè abusi sunt indocti Monachi, qui crucem hic interpretantur lignum crucis seu patibulum, cui affixus erat Dominus. Ex quo postea effectum est, ut huius patibuli imaginem pro idolo coluerint, omnium ferè sanctissimo, ac præstantissimo. Hinc illa est salutatio: O Crux aue spes unica.

Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo,

Ratio

COMMENT. IN

Ratio superioris sententiæ à causis sumta.
Per quem mihi mūdus crucifixus est, id est, spretus
& contentus à me. Ego uicissim mundo sum cru-
cifixus, hoc est, spretus & contentus à mundo.
Quare nihil mihi reliquum est quo gloriar, nisi in
cruce Domini nostri Iesu Christi. Ambrosius in
hūc locum ita scribit: Inuicem sibi mortui sunt, &
Apostolus mundo, & mundus Apostolo: dum nihil
concupiscit Apostolus mundi, & dum nihil habet
mundus suum, quod agnoscat in Apostolo. Cruci-
fixio mundi hoc loco Metonymia Hebraica con-
tentus mundi est, ponitur enim subiectum pro ad-
iuncto. quod frequens est in scriptura. Interpreta-
tionem nostram confirmat sententia quæ sequitur.

Nam in Christo Iesu, neq; Circum-
cisio aliquid ualet, neq; præputium,
sed noua creatura.

Ætiologia est superioris sententiæ. Tollit
enim per distributionem omnem gloriandi mate-
riam. Per Circumcisionem synecdochicos intelli-
ge omnes Mosaicos ritus: ex quorum obseruatio-
ne materiam gloriandi petebant Iudæi. Per Præ-
putium eadem figura intellige quicquid habue-
runt gentes incircumcise, & quicquid humana
sapientia suo acumine excogitare potest. Omnia
enim ista in salutis negocio nihil sunt. Nam hic
tantum

tantum
creatur
tu Dei:
Christo:
ut in no
dum car
corpus at
atura, qu
litatem, e
quod Pau
us creatu
nulla nou
substanti
placuit i
omnia ei
generati
suis, sea
per uocen
stantibus,
& possum
mundum
quinto fu
stolis. N
quid uale
tem agen
nouam pe
interpret

EPIST. AD GALAT.

tantum ualet noua creatura. Dicitur autem noua creatura, quo ad animam homo reformatus spiritu Dei: qui non amplius sibi, & mundo uiuit, sed Christo, per quem regeneratus est in hunc finem, ut in nouitate uitae ambulet, hoc est, ut non secundum carnem, sed secundum spiritum uiuat. Quoad corpus attinet, homo tum demum dicitur noua creatura, quando in resurrectione deposuerit mortalitatem, & induerit immortalitatem. Atque hoc est quod Paulus ait 2. Cor. 5. Si quis est in Christo, noua creatura est. Sed quomodo noua creatura, cum nulla noua substantia condatur? Etsi autem non substantia, sed qualitas duntaxat immutatur: tamen placuit ita loqui Spiritui sancto, ut intelligeremus omnia esse in solidum gratiae Dei tribuenda in regenerationis opere: non quod trunci & stipites simus, sed quod Deus adsit in uerbo, & sit efficax per uocem Euangelij, creans in nobis non reluctantibus, nouum spiritum, quo & bene uelimus, & possimus. Huc precatio Dauidica pertinet, Cor mundum crea in me Deus. Haec nouitas supra in quinto fidei nomine significatur, ubi ita ait Apostolus. Nam in Christo Iesu, neque Circumcisio aliquid ualet, neque Praeputium, sed fides per caritatem agens. Nouam ergo creaturam dicit uitam nouam per fidem Iesu Christi. Ut recte Augustinus interpretatur, & Ambrosius cum ait: Noua crea-

S tura

ausis sumti.
id est, spretus
undo sum cru-
ntus a mundo.
glorier, nisi in
Ambrosius in
mortui sunt, &
ostendit nihil
dam nihil habet
postolo. Cruci-
a Hebraica con-
obiectum pro ad-
tura. Interpreta-
tia quae sequitur.
eque Circum-
praeputium,
entia. Tollit
gloriandi mate-
lochos intelli-
rum obseruatio-
udei. Per Prae-
uicquid habue-
icquid humana
rotest. Omnia
unt. Nam hic
tantum

COMMENT. IN

tura est regeneratio nostra. Porro partes huius nouitatis enumerat Paulus ad Roman. 6. ubi agit Apostolus de causis mortificationis & uiuificationis: quæ sunt regenerationis seu sanctificationis partes. Locus hic diligenter obseruandus est, docet enim, quòdnam potissimum Christianorum studium esse debeat: uidelicet præ cruce Christi contemnere, quicquid est in mundo sublime: ac totis uiribus nouæ uitæ studere. Damnatur ergo hoc loco omnis excellentia, et quicquid magnificeri solet ab hominibus, Nam si desit renouatio cordis, si non adsit noua creatura, frustra gloriaris de alijs rebus mundi.

Et quicumq; hac regula inceserint, pax super eos erit, & misericordia, & super Israelem Dei.

Promissione claudit præsentem locum, atq; adeo totam superiorem doctrinam de iustificatione, de Christiana libertate, & de uita iuxta spiritus directionem instituenda. Hæc promissio non aliter accipienda est, quam si illam suo ore Dominus pronunciaisset. Hinc proinde consolatio haud mediocris fidis uerbi ministris, atq; adeo omnibus pijs petenda est: idq; maxime cum ab impijs damnantur ut hæretici, et schismatici: atq; adeo à Deo
damna=

damna
matiza
ricordia
Paulo p
nam Pau
eam uita
quod met
pe. Ver
ni) sign
doteneat
uerumeti
nantes c
bis comm
tius tang
pit fugie
Papa cum
cum reliq
sciat regu
commendat
minatur. I
lum coctur
folus Indæ
non parum
ne à sancte
est. Ac si di
uolunt de c
sciamus, qu

EPIST. AD GALAT.

damnati & abiecti, hoc est, ut loquuntur, anathematizati. Si enim Deus promittit pacem, & misericordiam omnibus ijs, qui secundum Regulam à Paulo præscriptam ambulant, hoc est, qui doctrinam Pauli profitentur, docent, propugnant, iuxta eam vitam dirigunt, moresq; formant, non est quod metuant sibi à fulminibus anathematum Papæ. Verbum enim σοιχῆρ (ut supra quoq; admonui) significat propriè ita incedere, ut certus ordo teneatur, adeo ne linea quidem transcendatur, uerumetiam nouas regulas comminiscitur pugnantes cum Regula Christi, quam Paulus hic nobis commendat, nullo modo audiendus est, sed potius tanquam serpens, qui nostros parentes decepit fugiendus, & execrandus est. Valeat igitur Papa cum suo Francisco, Dominico, Antonio, & cum reliquis Ægyptiorum locustis, & nobis sufficiat regula Christi, quam nobis in Abrahamo commendat, qui propterea pater credentium nominatur. Israël Dei Methonymicos totum fidelium cœtum denotat, & tacitè perstringit Apostolus Iudeos circumcisionis propugnatores: qui non parum gloriabantur de carnali propagatione à sancto Patriarcha Iacob, qui & Israël dictus est, Ac si diceret Paulus. Glorientur isti quantum uolunt de carnali suo patre, nos tamen certissimè sciamus, quòd benedictionis promissio pertineat

S 2 ad pro-

COMMENT. IN

ad promissionis filios, qui sunt credentes omnes ex quibuscunq; tandem parentibus ortū ducūt. Nam indefinita particula Quicumq; tollit discrimen nationum, & personarum. Significatq; promissionem gratiæ uniuersalem esse. Deinde Regule mentio applicationem gratiæ notat. Quicumq; enim iuxta Pauli Regulam promissioni gratiæ credit, Deo reconciliatus est, & factus est noua creatura in Christo Iesu: idq; non ex suo merito, sed ex mera Dei misericordia, & bonitate. Israël proinde Dei est, cuius laus est à Deo, & non ab hominibus. hoc est, qui probatur Deo uestigijs fidei Israelis Patriarchæ insistentis: Qui Iudeus in occulto, ad discrimen eorum qui in carne confidentes Christi, Euangelium de gratuita iustificatione repudiant, dicitur.

Deinceps labores mihi nemo præbeat.

Extrema admonitio est: cuius hic est sensus. Postquam iam satis Pseudoapostolorum imposturas aperui, & ueram uiuendi Regulam iuxta Christi institutum docui, uestrum erit nunc diligentius officium facere, Cauereq; ne rursus decepti Pseudoapostolorum fraudibus, indigeatis ulteriori increpatione: quæ mihi profectò pariet non leues molestias

molesti
uimol
supinat

Eg
corpo

Ra

peffus es

mana no

bis ser

bantur,

siy uac

aliqua d

crucem

ministr

Domini

imprimu

colaphi, fl

dia, quib

non quide

rum maxi

conforme

olim glor

ce Ecclesi

causas su

EPIST. AD GALAT.

molestias, Non enim potest magister pius sine gra-
ui molestia discipulorum suorum defectionem, &
supinam negligentiam ferre.

Ego enim stigmata Domini Iesu in
corpore meo gesto.

Ratio admonitionis est à cruce, quam per-
pessus est, nomine Christi sumta. Sunt autem Stig-
mata notæ iniustæ, seu signa quedam reatus, qui-
bus serui delinquentes olim à suis dominis nota-
bantur, non sine magna illorum infamia. Vnde &
στυματῖαι & stigmatici dicebantur: ut qui nota
aliqua adusti semper apparerent fontes. Hinc ad
cruce[m] & persecutionem piorum, & potissimum
ministrorum uerbi, transfertur uocabulum. Vt
Domini stigmata sint quedam ueluti notæ, quæ
imprimuntur nobis, ut sunt probra, lapidationes,
colaphi, flagella, carceres, contemptus & id genus
alia, quibus Dominus oues sui gregis signare solet:
non quidem in illorum contumeliam, sed in illo-
rum maximam gloriam. Nam his notis reddimur
conformes quadam ratione filio Dei, cum quo
olim glorificabimur. Hic locus obseruetur de cru-
ce Ecclesiæ, quæ est perpetua nota filiorum Dei,
causas supra recitauimus.

COMMENT. IN

Gratia Domini nostri Iesu Christi
cum spiritu uestro fratres, AMEN.

Precatione et uoto, ut inceptit, ita finit hanc Epistolam. Cum autem ait: Cum spiritu uestro, optat ut in imo pectore istam gratiam sentiant, & retineant. Nam tum demum obtinemus Christi gratiam, quando eam sentimus in corde nostro, uiua fiducia in ipsum recumbentes. Non enim sufficit nuda cognitio gratiæ, sed requiritur etiam sensus in corde. Quare Apostolus noster optat Philippensibus, ut abundant in omni cognitione, & sensu rerum excellentium. Cognitione quidem, qua intelligamus & cognoscamus quæ oportet: Sensu uerò, quo intus in animis experiamur & sentiamus ea quæ intelligimus, & inoffenso cursu pergamus usq; ad diem Iesu Christi. Philip. 1. Fraternalis compellatio eò pertinet, ut intelligant Galatæ, quo affectu Paulus hanc Epistolam è carcere Romano scripserit: nempe fraterno, ut qui communem patrem cum illis agnoscat Deum in Christo Iesu Domino nostro. AMEN, à ueritate dicitur: cuius usus in Ecclesia uarius est. Nam in precationibus, est fidei obsignatio: In uotis, est affectus comprecantis testimonium: In approbationibus, est consensus testificatio: Et in asseuerationibus est confirmatio dicendorum, & eorum qui audiunt

unt πλῆρ
Hebræorum
uotis, prece
approbantes
Græci inter

Deus P
nobis omnib
firmati gr
hoc mundo un
poribus p
Iesum C
t

EPIST. AD GALAT.

140
unt $\pi\lambda\kappa\rho\omicron\phi\omicron\rho\acute{\iota}\alpha$, seu certitudo. Breuiter, exemplo
Hebræorum communiter utimur uocula Amen,
uota, preces, imprecationes & deuotiones
approbantes, ac si dicas: Sit ratum, fiat: pro quo
Græci interdum usurpant $\chi\upsilon\omicron\iota\tau\omicron$.

Deus Pater Domini nostri Iesu Christi det
nobis omnibus Filij sui spiritum, ut ipsius donati
ac firmati gratia, secundum ipsius uoluntatem in
hoc mundo uiuamus: & tandem resuscitatis cor-
poribus per eundem Dominum nostrum
Iesum Christum, eterna fruamur
beatitudine. Amen.

